

**Міністерство освіти і науки України
Одеський державний екологічний університет
Кафедра українознавства та соціальних наук**

**Методичні вказівки
до самостійної роботи, підготовки до семінарських занять, виконання
індивідуальних завдань
з навчальної дисципліни “Філософія, Психологія”, студентам денної та
заочної форми навчання спеціальностей:
"Менеджмент", "Публічне управління та адміністрування"**

Одеса - 2017

**Міністерство освіти і науки України
Одеський державний екологічний університет
Кафедра українознавства та соціальних наук**

**Методичні вказівки
до самостійної роботи, підготовки до семінарських занять, виконання
індивідуальних завдань
з навчальної дисципліни «Філософія, Психологія», студентам денної та
заочної форми навчання спеціальностей :
"Менеджмент", "Публічне управління та адміністрування".**

«Затверджено»
на засіданні кафедри українознавства
та соціальних наук
Протокол № __ 8 __ від « 13 » __ 04 __ 2017 року

Завідувач кафедри І.В.Бубнов

«Затверджено»
на засіданні методичної комісії
еколого-економічного факультету
Одеського державного екологічного університету
Протокол № _____ від « » _____ 2017 р.

Декан еколого-економічного факультету
/Владимирова О.Г./

«Узгоджено»
Зав. НКЦ /Волошина О.В./
" _____ " _____ 2017

Одеса – 2017

Методичні вказівки до самостійної роботи, підготовки до семінарських занять, виконання індивідуальних завдань з навчальної дисципліни "Філософія, Психологія", студентам денної та заочної форми навчання спеціальностей: "Менеджмент", "Публічне управління та адміністрування".

Укладачі: кандидат філософських наук, доцент Олійник А.М., старший викладач Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2017 р. – с., укр. мова.

З М І С Т

Вступ	4
1. Загальна частина	4
1.1 Мета і завдання навчальної дисципліни.."Філософія, Психологія"..5	
1.2 Перелік знань та вмінь по дисципліні "Філософія,Психологія"....	
2. Перелік тем лекційних та практичних модулів дисципліни "Філософія, Психологія""	6
2.1 Змістовні лекційні модулі дисципліни "Філософія, Психологія".....7	
2.2 Змістовні практичні модулі дисципліни "Філософія, Психологія"..8	
3. Перелік навчальної літератури.....	9
3.1.1. Основна література.....	9
3.2.2 Додаткова література.....	10
3.3.3. Інформаційні ресурси.....	10
4. Організація самостійної роботи студентів.....	11
4.1 Рекомендації студентам денної та заочної форми навчання по вивченню теоретичної та практичної частини блоку змістовних модулів "Філософія".....	12
4.2 Рекомендації студентам денної та заочної форми навчання по вивченню теоретичної та практичної частини блоку змістовних модулів "Психологія".....	
4.3 Рекомендації студентам заочної форми навчання по підготовці до семінарських занять, які будуть проводитися під час екзаменаційної сесії.....	
4.5 навчання студентам денної форми навчання щодо виконання індивідуального завдання у вигляді реферату на семінарське заняття та студентам заочної форми навчання по виконанню міжсесійної контрольної роботи.....	
5. Організація поточного та підсумкового контролю знань студентів денної та заочної форми навчання з дисципліни "Філософія, Психологія"...	

ВСТУП

Часи перемін, в які вступило наше українське суспільство, вносять суттєві модифікації у все суспільне життя, в тому числі і в духовну культуру. Не лишились осторонь цього процесу такі важливі знання як філософія і психологія. Нині ми вступили на шлях освоєння усього багатства знань накопичених людством і та "єдино вірна" картина світобудови і відношення до світу, яку вивчали донедавна, змінюється, хоча и не просто, усвідомленням того, що палітра людських поглядів минулого и сьогодення надзвичайно розмаїта і що кожен з цих поглядів має право на існування; він є самодостатнім і самоцінним.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Вивчення навчальної дисципліни "Філософія, Психологія" допоможе студентам самовизначитися у своїх особистих світоглядних позиціях та духовних інтересах, що буде сприяти формуванню їх світоглядної та загальної культури. Знання по філософії та психології необхідні кожній людині, тим більше молодому спеціалісту, який прагне зрозуміти свої потреби у суспільстві. Завдання полягає не лише в тому, щоб озброїти майбутніх фахівців відповідними знаннями потрібними для успішного виконання своїх службових обов'язків, а й сформувати таку людину, яка б свідомо і добровільно, належним чином могла виконувати загальнолюдські обов'язки, вміла за допомогою набутих знань захистити не лише свої законні права та інтереси, а й тих, хто працює поруч.

Метою методичних вказівок є те, що їх використання допоможе студентам у якісному вивченні природи, сутності світу, людини та її внутрішнього духовного світу, людської свідомості, відносин між світом та людиною, світоглядних та методологічних основ теорії і практики; ознайомлення студентів із загальними проблемами теорії та історії психології, підготовки їх до практичного використання набутих знань у повсякденному житті і професійній діяльності.

Методичні вказівки ґрунтуються на принципі багатоаспектності життя людей та його відображення у суспільній та індивідуальній свідомості. З цього слідує, що студент має право на свій пошук істини, на повний світоглядний суверенітет, але зобов'язаний обов'язково вивчити рекомендовану літературу, згідно програми навчальної дисципліни "Філософія, Психологія" і на семінарських заняттях та при виконанні письмових контрольних робіт по модулям, вміти викласти основні теоретичні положення навчальної дисципліни і дати свою аргументацію.

МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ "ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ"

Метою навчальної дисципліни є: допомогти студентам у формуванні власної світоглядної позиції та духовної культури, вивченні природи світу та людської сутності, відносин та стосунків між людьми, розкритті місця психології в системі людських знань, і її ролі у формуванні активної життєвої позиції людини і особистості, навчити студентів використанню загальних закономірностей та принципів педагогічних знань у практичній професійній діяльності.

Наукову основу дисципліни "Філософія, Психологія" складають — досягнення гуманітарних та природничих наук про людину та суспільство.

Методологічну основу дисципліни "Філософія, Психологія" складають філософське розуміння природи і суспільства, людської сутності з їх вимогами об'єктивності і всебічного пізнання, конкретності істини, психологічні етапи та процеси розвитку людини.

Особливістю вивчення навчальної дисципліни „Філософія, Психологія" є те, що вона вивчається за кредитно-модульною системою із застосуванням дистанційного навчання. Це означає, що на протязі часу, якого вивчається дисципліна студент повинен накопичити необхідну суму балів через різноманітну діяльність в ході навчального процесу:

- **для студентів денної форми навчання:** через усне опитування під час семінарських занять, виконання обов'язкового індивідуального завдання у вигляді доповіді на семінарське заняття по змістовному модулю "Філософія" та виконання однієї аудиторної контрольної роботи по філософії та психології яка має метою закріплення знань, отриманих студентами під час вивчення дисципліни;

- **для студентів заочної форми навчання:** через вивчення теоретичної частини дисципліни, із складанням конспекту лекцій та виконання міжсесійної контрольної роботи по філософії та психології а під час сесії через усне опитування під час семінарських занять та виконання однієї аудиторної контрольної роботи по дисципліні "Філософія, Психологія".

Тематика письмової аудиторної контрольної роботи дозволяє прослідити за якістю підготовки студентів до занять. Письмова аудиторна контрольна робота виконується студентами в аудиторії під час семінарського заняття.

Знання з навчальної дисципліни «Філософія, Психологія" у подальшому можуть використовуватися студентами при вивченні дисциплін «Політологія»,

«Соціологія», "Культурологія", "Менеджменту", "Екології", "комп'ютерних наук".

В ході вивчення дисципліни студентам читаються лекції, проводяться семінарські заняття, індивідуальні та групові консультації.

Завершується вивчення навчальної дисципліни "Філософія, Психологія" – іспитом.

Перелік знань та вмінь по навчальній дисципліні "Філософія, Психологія"

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

- **знати** зміст філософського розуміння всесвіту, суспільства та людини (на фундаментальному рівні), принципи, закони та категорії діалектики, методи і форми пізнання, методологію та логіку пізнання (на фундаментальному рівні), призначення та сенс життя людини, умови формування особистості, її свободи та відповідальність за збереження життя і природи; предмет та функції психології, її роль і місце серед інших наук, структуру особистості, основний понятійний апарат психології, основні напрямки і концепції розвитку психології.

- **вміти** здійснювати світоглядний аналіз актуальних сучасних проблем розвитку суспільства, вільно оперувати філософськими поняттями, висловлювати їх і використовувати в пізнавальній діяльності та при проведенні наукових досліджень, теоретичних дискусій, практично використовувати філософські знання при вирішенні професійних завдань, застосовувати теоретичні знання з психології у вирішенні практичних проблем, володіти методами ділового спілкування, об'єктивно та всебічно оцінювати рівень розвитку та морально-психологічний стан особового складу трудового колективу;

Перелік тем лекційних та практичних модулів
навчальної дисципліни "Філософія, Психологія" для студентів денної та заочної форми навчання

Лекційний модуль навчальної дисципліни "Філософія, Психологія"

ЗМ-Л1 Тема № 1. Вступ до філософії. Філософія як універсальний тип знань.

- Тема № 2.** Проблема людини та свідомості в філософії та їх значення для сучасної суспільної практики.
- Тема № 3.** Основні етапи розвитку світової філософії.
- Тема № 4.** Зарубіжна філософія XIX - XX століть та її основні напрямки розвитку. Філософська думка в Україні.

- ЗМ-Л2** **Тема № 5.** Філософське розуміння світу. Діалектика як загальна теорія розвитку.
- Тема № 6.** Проблема пізнання та методологія наукового пізнання.
- Тема № 7.** Філософія суспільства та його духовне життя. Наука як предмет філософського аналізу.

- ЗМ-Л3** **Тема № 8.** Предмет психології. Методи психологічної науки.
- Тема № 9.** Склад і структура особистості. Соціальні групи.
- Тема №10.** Психологічний аналіз діяльності.
- Тема №11.** Мова і мовлення як засіб спілкування.

- ЗМ-Л4** **Тема №12.** Пізнавальні психічні процеси.
- Тема №13.** Роль уяви і пам'яті у психічному житті людини.
- Тема №14.** Емоційна сфера особистості.
- Тема №15.** Індивідуально-психологічні властивості особистості.

Змістовний практичний модуль (семінарські заняття)
з навчальної дисципліни "Філософія, Психологія"
для студентів денної форми навчання

- Тема №1.** Філософія як універсальний тип знань.
- Тема №2.** Проблема людини та свідомості в філософії та їх значення для сучасної суспільної практики.
- Тема №3.** Основні етапи розвитку світової філософії.
- Тема №4.** Зарубіжна філософія сучасності та її основні напрями розвитку. Філософська думка в Україні.
- Тема №5.** Філософське розуміння світу. Діалектика як загальна теорія розвитку.
- Тема №6.** Проблема пізнання та методологія наукового пізнання.
- Тема №7.** Філософія суспільства та його духовне життя. Наука як предмет філософського аналізу.
- Тема №8.** Предмет психології. Методи психологічної науки.
- Тема №9.** Склад і структура особистості. Соціальні групи.
- Тема №10.** Психологічний аналіз діяльності.

Тема №11. Мова і мовлення як засіб спілкування.

Тема №12. Пізнавальні психічні процеси.

Тема №13. Роль уяви і пам'яті в психічному житті людини.

Тема №14. Емоційна сфера особистості.

Тема №15. Темперамент та його роль в діяльності людини.

Змістовний практичний модуль (семінарські заняття)

з навчальної дисципліни "Філософія, Психологія" для студентів заочної форми навчання.

Семінарське заняття №1

Тема: Філософія як універсальний тип знань та її основні етапи історичного розвитку. Історичний шлях розвитку психологічної науки.

План заняття:

1. Основні проблеми які вивчає філософія. Суть основного питання філософії. Предмет і методи дослідження психології.
2. Історичні філософські системи світу. "Наука про душу" в Античній філософії.
3. Сучасна зарубіжна філософія: особливості та основні напрямки її розвитку. Сучасний стан розвитку психологічної науки.
4. Проблеми людини, свідомості в філософії. Склад і структура особистості. Основні різновиди діяльності. Мислення як вища форма пізнання реального світу.
5. Мова і мовлення як засіб спілкування.
6. Еволюційний шлях філософської думки в Україні.

Семінарське заняття № 2

Тема: Проблеми онтології, діалектики, гносеології, суспільства в філософії. Психічні процеси та психологічні властивості.

План заняття:

1. Філософський зміст проблеми буття і матерії.
2. Основні закони діалектики та їх характеристика.
3. Пізнання як вид духовної діяльності і феномен культури. Мотивація та пізнавальні процеси.
4. Філософський аналіз суспільства. Суспільство і природа.
5. Основні концепції соціальної філософії. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння історії. Вербальне і невербальне спілкування.
6. Сутність духовного життя суспільства. Наука та її роль в суспільстві.

7. Мислення і мовлення. Темперамент та його роль в діяльності людини.

Перелік навчальної літератури:

Основна література:

1. Філософія . Курс лекцій: Навчальний посібник.-К. 1995.-576с.
2. Філософія. Підручник / За загальною ред. Горлача М.І., Кременя В.Г., Рибачка В.К., - Харків: Консум , 2000, с 3-154.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. К., 2000 , 554с.
4. Філософія: Навчальний посібник /Л.В.Губернський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та інш. - К., 2001, 457с.
5. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії, Київ-2006.

6.

Додаткова література:

1. Аристотель. Метафізика // Соч.: В 4-х т.-М.,1976.Т.1. с.63-94.
2. Арцыжевский Р.А. Мирозрение: сущность, специфика, развитие,-Львов.-1986.-497 с.
3. Богомоллов А.С. Античная философия,- М.,1985, с. 3-335.
4. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия - М., 1986.-с.5-343.
5. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии.-М., 1979,-с.6-248.
6. Зарубіжна філософія ХХ століття.- К., 1993, 2с.
7. Заїченко Г. Доля філософії та культури наприкінці ХХ ст. – Філософ. та соціол. думка.- 1994, № 12, с.89-98.
8. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К., 1996, 288 с.
9. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х томах К, 1993.
10. Українка Леся. Твори у 2-х томах К., 1986,т.1, с. 16-115; т.2, с.42-228.
11. Філософський словник. – 2-ге вид. / За ред. В.І. Шинкарука. – К., 1988.

Інформаційні ресурси

www.library-odeku.16mb.com

www.ukrsoc.blogspot.com

Зазначена навчальна і методична література з дисципліни «Філософія,Психологія" є в наявності у бібліотеці університету та в електронному вигляді на кафедрі українознавства та соціальних наук.

Організація самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Зміст самостійної роботи студента над навчальною дисципліною "Філософія, Психологія" визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення дисципліни "Філософія, Психологія": підручники, навчальні та методичні посібники, практикум тощо.

Рекомендації студентам денної форми навчання

по вивченню теоретичної та практичної частини блоку змістовних модулів "Філософія"

Перш за все слід пам'ятати що самостійна робота студента складається : а) з теоретичної частини, що в себе включає теретичних питань та складання конспекту лекцій; б) наявність конспекту при підготовці до семінарських занять. Слід зауважити, що до кожної теми надається перелік основних теоретичних питань, засвоєння яких має гарантувати успішне засвоєння відповідного навчального матеріалу а питання для самоперевірки дають орієнтовне уявлення щодо змісту теоретичних питань, які будуть представлені на семінарських заняттях та письмовому іспиті.

Особливу увагу слід звернути на методичні поради, щодо підготовки до семінарських занять, виконання яких дозволить успішно працювати на семінарських заняттях , у виконанні аудиторної контрольної роботи та складанні письмового іспиту з навчальної дисципліни.

Блок змістовних модулів "Філософія" № 1

Тема № 1. Філософія як універсальний тип знань.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.11-24.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 12-38.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 7-28.

Вивчаючи матеріал теми, студентам слід звернути увагу на те, що філософія являє собою теоретичну основу світогляду, тобто ядро індивідуальної та суспільної свідомості людини, а від світогляду залежать поведінка та дії

особистості. Отже, щоб зрозуміти сутність філософії, треба добре знати зміст світогляду, його рівні та структуру.

Філософія - це теоретичне світорозуміння, система найбільш загальних поглядів людини на світ у цілому та на своє місце у ньому, відносини людини до дійсності через призму всезагальних законів розвитку природи, суспільства і мислення.

Важливим, під час вивчення дисципліни, є аналіз основних історичних типів світогляду: міфологічного, релігійного та філософського. Тут дуже важливим є розуміння спадкоємності, яка існує між ними а також їх відмінності а також яке питання у філософському світогляді в гносеологічному плані є основним?

Особливу увагу слід приділити питанням об'єкта та предмета вивчення філософії, а також функцій філософії та їх значення у життєдіяльності людини та суспільства: світоглядної, методологічної, пізнавальної, аксіологічної, комунікативної, практично-перетворювальної.

По завершенні вивчення теми студентам необхідно зрозуміти важливість філософських знань та необхідність оволодіння ними. За підсумками вивчення теми студенти повинні знати загальні поняття (категорії) філософії: основного питання філософії; матеріалізму, ідеалізму, дуалізму, монізму, плюралізму, агностицизму, діалектики та метафізики, світогляду, функцій філософії, світовідчуття, світорозуміння, типів світогляду, філософського світогляду.

Питання, які обговорюються на семінарському занятті:

1. Життєво-практичне та теоретичне світорозуміння. Історичні типи світогляду: міф, релігія, філософія, їх особливості.
2. Предмет філософії та його зміна в процесі історичного розвитку. Структура філософії.
3. Філософія як світогляд та методологія. Філософія та наука.
4. В чому сутність основних філософських проблем та як вони вирішувались різними філософськими напрямками (матеріалізм, ідеалізм, дуалізм, агностицизм, монізм, плюралізм)?
5. Місце, роль і функції філософії у сучасному світі.

В ході підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати доповіді, реферати, повідомлення по такій тематиці:

1. Філософія і світогляд. (5, с.18-23; 6, с.11-15);
2. Філософія і наука.(6, с.402-418);
3. Місце і роль філософії у сучасному світі. (6,с.22-24);
4. Функції філософії. (6, с.15-24).

5 Роль та значення філософії у науковому пізнанні та формуванні світогляду людини(5, с.31-38; 6, с.22-24).

Тема № 2. Проблема людини, свідомості в філософії та сучасному природознавстві.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 143-156, 304-326.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с.285-311, 345-368.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 279-301,480-500.

Вивчаючи людину з філософських позицій, виходьте з тої обставини, що вона є творінням природи, суспільства і самої себе. Людина є індивідом і особистістю. Для наукового пізнання вона є складним об'єктом. Для філософії вона стає проблемою відношення "людина — світ".

Зверніть увагу: в сучасній Україні актуальними проблемами є: гармонізація взаємозв'язків особистості із суспільством, відчуження людини від влади, власності, проблема залучення людей до активної громадської діяльності тощо. В проблемі становлення особистості зверніть увагу на питання: роль практичної діяльності та спілкування в її житті; яка сукупність суспільне цінних рис робить людину особистістю, яке значення для цього мають моральні, психологічні, професійні якості людини? Коли людина стає вільною в суспільстві? В чому проявляється протилежність і сутність фаталістичного та волюнтаристичного розуміння людини в суспільстві? Як Витання, які обговорюються найрозумієте положення філософії, що особистість є суб'єкт і об'єкт суспільних відносин.

У кожної розвиненої людини рано чи пізно виникають питання: як живу? Для чого маю жити? Що є сенсом життя? Майже всі філософи замислюються над цими питаннями. Тому концепцій щодо сенсу людини дуже багато. Розгляньте основні з них, розпочинаючи з давнини. Визначте свої міркування: чи не пов'язане це життєве питання з системою цінностей людського буття, чи не є потребою у знаходженні сенсу життя в інтегральному розумінні світу?

Сучасний працівника галузі природоохоронної діяльності має бути фахівцем вищого гатунку. Він повинен досконально володіти не лише

професією, а й бути розвинуеною особистістю з високим рівнем загальної культури, і перш за все - соціально-екологічної культури.

В наслідок вивчення цієї теми студенти мають оволодіти знанням основних категорій: людина, індивід, особистість, індивідуальність, свобода, фаталізм, суб'єктивізм, волонтаризм, сенс життя, потреба, інтерес, соціальна норма, життєва позиція особистості, діяльність, цінність, екологічна культура особистості працівника охорони навколишнього середовища, природоохоронної діяльності.

Важливе значення при вивченні цієї теми займають проблеми свідомості. Проблема свідомості є однією з найскладніших у філософії. Щоб з'ясувати сутність свідомості слід розглянути підходи до пояснення свідомості в історії філософії: гілозоїзму, вульгарного матеріалізму, ідеалізму, матеріалізму. Способом існування свідомості є знання, яке в межах суб'єктивної реальності, тобто людської голови, постає як ідеальне. Треба зупинитися на альтернативних точках зору щодо свідомості: а) вона є ідеальна; вона - матеріальна.

Даємо розуміння фізіологічних і психологічних процесів головного мозку та проблеми виникнення свідомості як суб'єктивної реальності. Важливе значення мають основні властивості свідомості. Оскільки всій матерії притаманна властивість відображення, то необхідно знати їх визначення та форми: механічного контакту, подразливості, чутливості, психіки, свідомості. Слід засвоїти природні передумови і суспільно-історичні причини формування свідомості та її творчу активність.

Вході вивчення теми визначаємо мову і мислення як продукт суспільного розвитку. Відмічаємо, що мова — це засіб та форма мислення, за допомогою якої люди спілкуються та фіксують свої думки. Мови розрізняються на штучні (математичні, інформативні) та природні (національні мови – англійська, китайська, українська).

При вивченні теми студенти оволодівають змістом категорій: свідомість, вульгарний матеріалізм, творчої активності свідомості, мови, мислення, моделювання мислення.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Проблема людини в філософії Проблема сенсу життя людини та її вирішення різними філософськими напрямками.
2. Категорія свідомості та її сутність.
3. Роль особистості в історії. Потреби, інтереси, діяльність. .
4. Загальна культура особистості.
5. Життєва позиція особистості. Потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, діяльність.

6. Соціально-екологічна культура працівників природоохоронної діяльності.

В ході підготовки до семінарського заняття студентам рекомендуються темі виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Людина - найвища цінність суспільства. (4, с. 304-308)
2. Життєва позиція особистості. (4, с.314-322);
3. Діяльність як суттєва риса особистості. Свобода і відповідальність в діяльності працівника - еколога. (4, с. 315-326).4
4. Відображення та інформація. (2, с.288-309);
5. Виникнення та розвиток психіки як форми відображення дійсності. (3, с. 148-151);
6. Співвідношення біологічного і соціального у походженні свідомості. (2, с.288-309);
7. Проблема “діалогу” людини і комп’ютерних систем.(3, с.143-156).

Тема № 3. Основні етапи розвитку світової філософії.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.24-29, 30-39,

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 38-58, 59-79,

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 29-37,38-46,

При вивченні цієї теми студенти повинні знати особливості та характерні риси західного та східного типу цивілізацій; найперші джерела філософської думки Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю; найперші проблеми, які ставила та вирішувала давньосхідна філософська думка.

Проблема «Схід-Захід», на думку багатьох дослідників культури, є однією з наскрізних для людства. Уже давньогрецькі історики зафіксували її у своїх творах, привертаючи увагу до суттєвих відмінностей між Сходом і Заходом: у способах життя, характері політичного правління і, головне, у способі світоосмислення. У цьому питанні дуже важливим для студентів є знання відмінностей між східними та західними цивілізаціями (Дивись- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти - Львів: 2004.-с.42).

Важливе місце у темі займають проблеми джерел та провідних ідей та напрямів філософської думки Стародавньої Індії, особливо канонічних духовних джерел «Веди», до яких входять міфи, розповіді про предків, богів, гімни, заклинання, певні тлумачення давніх світоглядних уявлень.

З філософського погляду найцікавішими є тексти під назвою «Упанішади» в яких поставлені питання виникнення світу, трактування першооснови буття, бачення життєвої долі людини, позитивної оцінки ролі пізнання, думка про можливості та умови здійснення людської свободи, міркування про співвідношення дії, активності людини і свободи.

Дуже цікавим для студентів є знання основних істин, проголошених БУДДОЮ (Гаутамою Сіддхартхою) (Дивись – Петрушенко В.Л. Філософія. Навчальний посібник. _ с. 49-51.) а також знання основних філософських шкіл Стародавньої Індії.

Дуже важливим при вивченні теми є для студентів знання канонічних джерел та провідних ідей філософії Стародавнього Китаю, особливо духовного канона життя «П'ятикнижжя», діяльність філософа Конфуція та його послідовників а також діяльність мислителя Лао-Цзи – засновника ідеї нової світобудови (людину з її діями виведено з космічних законів).

Дуже цікавим для студентів є матеріал, який стосується діяльності філософських шкіл Стародавнього Китаю. (Дивись – Петрушенко В.Л. Філософія. Навчальний посібник.- с.54-55.

При вивченні цієї теми звертаємо увагу на особливості Античної філософії (стихійність і наївність філософствування, спробу зробити раціоналістичну картину світу, визначити субстанцію світу, замінити міфологічну мову філософською) та Середньовічної (теоцентризм, апологетизм, догматизм , схоластичність).

В ході вивчення теми студенти повинні з'ясувати які школи Античної філософії існували того часу, що вони дали світовій філософії. Слід також проаналізувати різницю філософських поглядів Демокрита і Платона, оцінити діалектичну концепцію Геракліта.

Особливу увагу зверніть на філософське мислення Аристотеля. Він систематизатор Античної філософії, "батько" логіки та вчення про категорії . Його філософське вчення має історичне значення.

При вивченні цього питання студенти оволодівають змістом таких категорій філософії: історії філософії, Античності, наївності і стихійності у філософії.

При вивченні сутності та змісту Середньовічної філософії урахуємо особливості епохи феодалізму, коли католицька церква керувала процесами життя взагалі. Чому філософія була тоді "слугою богослов'я"? В ході вивчення теми слід проаналізувати зміст дискусії номіналістів і реалістів. Оцінити також слід філософську творчість Августина та Фоми Аквінського. Що втратила і придбала Середньовічна філософія, порівнюючи з Античною філософією.

При вивченні філософії Відродження студенти повинні знати: які саме зміни відбулися у християнському світобаченні; в чому гуманістичний світогляд постав внутрішньо суперечливим явищем; якими були провідні змістові акценти у ренесансній філософії.

Філософія Відродження - значний етап у розвитку світового філософського мислення. При його розгляді студенти повинні ознайомитися з філософськими поглядами Данте, Петрарки, Кузанського, Бруно, Макіавеллі, Мора, Кампанели. Особливу увагу слід привернути світобаченню в епоху Відродження, а також провідних напрямів ренесансного філософствування: гуманістичного антропологізму, неоплатонізму, натурфілософії, філософським міркуванням Леонардо Да Вінчі.

Важливе значення при вивченні теми мають питання, які пов'язані з гуманізмом у розумінні філософів Відродження, що нового внесла філософія Відродження у натурфілософію, діалектичну гносеологію. В ході вивчення питання слід оцінити історичне значення цієї філософії як перехідної від Середньовічної схоластики до філософії Нового часу, відкриваючої шляхи до наукового пізнання.

Під час теми студенти оволодівають змістом таких категорій філософії: Відродження, пантеїзм, антропоцентризм, субстанції, філософського світогляду, атомізму, діалектики, догматизму, еkleктизму, реалізму, номіналізму, гуманізму, томізму, натурфілософії та геліоцентризму.

Таким чином в процесі вивчення теми студенти повинні зрозуміти найважливіші особливості розвитку філософії за умов розвитку індустріального суспільства; суперечливий характер європейського Відродження, прояви в ньому титанізму та фаустівського духу; особливості гуманізму як феномену європейської історії; світоглядне підґрунтя формування вихідних принципів класичної науки.

Вивчаючи філософію Нового часу студентам слід зрозуміти зміст епохи першої наукової революції і первісного нагромадження капіталу, а також перших буржуазних революцій, коли філософія повинна була вирішувати проблему наукового методу пізнання та діяльності людини. У визначеності таких методів Ф.Бекон розробив індукцію, а Р.Декарт - раціональну дедукцію. В ході вивчення теми студенти повинні зрозуміти що це за методи і як вони повинні застосовуватися, а також чому Ф.Бекон вважав обов'язковим усувати помилки розуму, а Р.Декарт - застосовувати певні правила до свого методу.

В ході вивчення теми слід звернути увагу на те, що з вчення Ф. Бекона в теорії пізнання розпочинає формуватися емпіризм, а Р.Декарта - раціоналізм. Також необхідно вивчити які ще філософи відносились до емпіризму або раціоналізму. При вивченні цього матеріалу слід звернути увагу на філософські погляди, особливо Т.Гоббса, Д. Локка, Д. Берклі. Б.Юма.

Вивчаючи матеріал лекції слід приділити увагу особливостям філософського матеріалізму XVIII століття. Він був механістичним, однак стверджував матеріалістичний монізм і універсальність руху матерії, а Д.Дідро - ще і ідею розвитку матерії та матеріалістичне обґрунтування відчуття.

Вивчаючи філософію Просвітництва, звертаємо увагу на соціально-філософські погляди Монтеск'є, Вольтера та Руссо. Монтеск'є один із перших філософів — просвітників зробив спробу пояснити виникнення і розвиток суспільства як природно зумовлений процес. Вольтер - головне завдання своєї філософії вбачав у розвінчуванні релігійної догматики, що заважає людям будувати щасливе життя, культуючи нещастя, неосвіченість, фанатизм, брехню, оману. У Руссо центральною проблемою була нерівність між людьми та шляхів її подолання. Він вважав, що треба будувати такий суспільний договір, за яким, сувереном суспільства має бути об'єднаний народ.

У підсумку вивчення цього питання студенти оволодівають змістом таких філософських категорій: Нового часу, Реформації, Просвітництва, емпіризму, сенсуалізму, раціоналізму, механіцизму, методу, індукції, дедукції, суспільного договору.

Особливого значення під час вивчення теми займає німецька класична філософія. Починаючи вивчати це питання слід уявити загальну характеристику класичної німецької філософії. Вона класична тому, що узагальнювала досягнення філософії минулих століть і явилася початком множинних напрямів, течій та шкіл у філософії XIX – XX століть. Вона зробила предметом спеціального філософського дослідження людську історію і людську сутність, а також цілісну діалектичну концепцію розвитку. Німецька класична філософія є високо професійною, надзвичайно абстрактною та узагальненою системою філософського освоєння дійсності. Вона розглянула проблеми людини з точки зору гуманістичних цінностей.

В ході вивчення цього питання слід звернути увагу на філософські погляди І.Канта, Г.Гегеля, Л.Фейєрбаха. Особливу цінність представляють, періоди філософської діяльності І.Канта, його джерела пізнання. Важливе місце в німецькій класичній філософії займають діяльність, та філософські ідеї Й.-Г. Фіхте та Ф.-В.-Й. Шеллінга.

Особливу увагу слід звернути на філософію Г.Гегеля як найвище досягнення німецької класичної філософії життєвий цикл Абсолютної ідеї у філософії Гегеля, система філософії Гегеля).

Значне місце у німецькій класичній філософії займає антропологічний принцип філософії Л.Фейєрбаха де основною ідеєю є ідея про людину. Він матеріаліст, але метафізичний. Сутність людини розумів абстрактно. У теорії

пізнання розвивав лінію матеріалістичного сенсуалізму. Філософська система Фейєрбаха стала вихідним пунктом формування марксистської філософії.

В ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на те, що зміст марксистської філософії має особливе значення. Ця філософія у сучасності - предмет різноманітних оцінок і відносин. Вона є діалектичний матеріалізм, третя історична форма діалектики, вчення про загальні закони розвитку суспільства, теоретична основа марксизму - філософського, економічного та соціально-політичного вчення К.Маркса і Ф.Енгельса, їх послідовників. До марксистської філософії слід підходити, як і до інших філософських вчень, виважено і неупереджено. Нові соціальні підходи потребують нового бачення, нового філософського осмислення. Мабуть, лише історія зможе дати цій філософії неупереджену оцінку.

Вивчаючи тему слід звернути увагу на те, що у ХХ столітті філософія розробляє багату кількість проблем, яких не було у минулому.

Це дослідження індивідів, їх життя і діяльності; відкриття несвідомого і вивчення його; ірраціоналізм; проблеми маніпулювання індивідуальною та суспільною свідомістю різними політичними партіями і рухами, ідея антигуманної сутності науки; глобальні проблеми відродження ірраціонально-містичних уявлень світу, людини, особистості, взаємовідносин між ними та інші.

Особливу увагу слід приділити вивченню історико-філософського процесу у Європі ХІХ століття, особливо питань формування найперших теорій некласичної філософії, на зміну парадигм філософського мислення у цей час та на початку ХХ століття. У ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на вихідні ідеї філософії А.Шопенгауера та С.К'еркегора, на ідеї розроблення "наукової філософії" у європейській філософії ХІХ століття. Увагу слід приділити вивченню функцій філософії за О.Кантом, "філософії життя" Ф.Ніцше.

Вивчаючи філософію ХХ століття звертаємо увагу на плюралізм напрямків і шляхів у філософії, що відроджує багату різноманітність суспільних відносин (економічних, політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних) і діяльності людства у сучасному світі.

Важливе місце у вивченні навчального матеріалу займає знання основних напрямів у зарубіжній філософії ХХ століття, їх характеристики (сцієнтичні напрями, напрями антропологічного спрямування, культурологічні та історіософські напрями у філософії ХХ ст., релігійна філософія ХХ ст.). Потрібно ознайомитися з філософськими поглядами Фрейда, Фромма, Ясперса Хайдеггера, Сартра, Тейя де Шардена, Вітгінштейна, Поппера, Гадамера, Хабермаса.

Значне місце у вивченні навчального матеріалу повинні знайти питання провідних тенденцій світової філософії на межі тисячоліть, вивчення "нової філософської хвилі" кінця ХХ століття. Сучасна філософія відображаючи складний, динамічний, суперечливий, але єдиний світ, підійшла до необхідності нового погляду на проблеми співвідношення загальнолюдського і національного, суспільного і індивідуального, загального і особливого у суспільному розвитку.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Значення проблеми співвідношення західного та східного типу цивілізацій. Філософія Стародавнього Сходу: світоустрій та людина.
2. Світоглядні ідеї та філософські школи стародавньої Індії та Китаю.
3. Антична філософія.
4. Філософія доби Середньовіччя та епохи Відродження.
5. Філософія Нового часу.
6. Німецька класична філософія.
7. Зарубіжна філософія ХХ століття та філософська думка в Україні.

В процесі підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати реферати, доповіді, повідомлення з такої тематики:

1. Філософсько-світоглядне значення проблеми «Схід-Захід» в її сучасному окресленні.
2. Україна та українська культура в контексті проблеми співвідношення західного та східного типу цивілізацій.
3. Сучасна оцінка вихідних філософських ідей буддизму.
4. Сучасна оцінка основних ідей конфуціанства.
5. Сучасна оцінка провідних ідей даосизму.
6. Платонівська "Ідеальна держава" і сучасність. (5, с. 69-71; 6, с. 35-37);
7. Проблеми людини у філософії Сократа.(5, с.58-68; 6, с.24-35);
8. Філософія епохи Просвітництва. (5, с. 133-135);
9. Раціоналізм та емпіризм у філософії Нового часу. (5, с.116-124);
10. І.Кант - творець німецької класичної філософії. (5, с.144-149);
- 11 .Поява професійної філософії в Україні. (5, с. 226-232);
12. Філософські принципи "Кобзаря" Т.Г.Шевченка. (5, с.245-246; 6, с.130);

Література :

Основна:

1. Введение в философию. Под ред. Фролова И.Т. - Т.І,гл.1,с.20-73.
2. Спиркин А.Г. Основы философии,- М.,1988,с.3-27.
3. Філософія. Курс лекцій: Навчальний посібник.-К1995.-576с.
4. Філософія.Підручник /За загальною ред. Горлача М.І.,Кременя В.Г., Рибачка В.К.,- Харків: Консум, 2000, с.3-154.
5. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації.-К.,2000,544с.
6. Філософія: Навчальний посібник /Л.В.Губернський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф. Надольного.-К.,2001,-457 с.

Додаткова:

1. Філософський словник, 2-ге вид. За ред. В.І.Шинкарука.-К.,1988.
2. Аристотель. Метафізика // Соч.: В 4-х т.-М.,1976.Т.І.с.63-94.
3. Богомолов А.С. Античная философия,- М.,1985, с. 3-335.
4. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения.-М.,1980.-с.7-322.
5. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия.- М., 1986.-с.5-343.
6. Майоров Г.Г. Формирование Средневековой философии.-М. ,1979,-с.6-248.
7. Зарубіжна філософія ХХ століття.- К.,1993, 239 с.8
8. Заіченко Г. Доля філософії та культури наприкінці ХХ ст. – Філософ. та соціол. думка.- 1994, № 12.,с.89-98.
9. Фрейд З. Психология бессознательного.- М., 1990, с. 346-349.
10. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К., 1996, . 288 с.
11. Історія філософії України. Підручник К., 1994, с. 3-404.
12. Історія філософії України, Хрестоматія;- К., 1993,- 553 с,
13. Кониськи Г, Філософські твори: у 2-х т. К,- 1990.
14. Нічник В.М., Литвинов В.Д.,Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні К., 1990, с. 18-241.
15. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х томах К.,1993,
16. Українка Леся. Твори у 2-х томах К., 1986,т.1, с. І6-115; т.2, с.42-228,
17. Філософія відродження на Україні. К.,1990, с, 43-91.

Блок змістовних модулів "Філософія" № 2

Тема № 5. Філософське розуміння світу. Діалектика як загальна теорія розвитку.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 135-143, 156-174.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 263-285,473-503.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 253-279,301- **326**.

Перш за все слід усвідомити зміст проблеми буття. Останній проявляється принаймні в 3-х аспектах: у розумінні а (світу як вічно існуючого; б) буття світу як передумови його єдності і в) світу як реальності. При цьому з'ясовуємо зміст поняття "буття" як філософської категорії, яка дана для позначення всього, що існує. Слід пам'ятати, що категорія "буття" найбільш абстрактна і одна з найдавніших.

Вивчаючи структуру "буття" звертаємо увагу на її 4-ри форми: буття речей — процесів; буття людини; буття духовного (ідеального); буття соціального.

При розгляді матерії, висвітлюємо тлумачення матерії у філософських традиціях Платона, Аристотеля, неоплатонізму, Середньовічної філософії. Підкреслюємо, що матерія не може існувати поза рухом, що рух внутрішньо притаманний їй. Розглядаємо основні форми існування матерії: простір і час.

Матеріальні об'єкти не можуть існувати не лише поза рухом але і простором і часом. У філософії сформувались дві основні концепції простору і часу – абсолютна (суб'єктивна і відносна (реляційна)). Слід дати характеристику їх властивостям. Підкреслюємо, що аналіз діалектичного зв'язку форм буття та матерії і її атрибутів дає можливість розібратися у складних проблемах суперечності розвитку сучасного світу, екологічної кризи, місця і ролі людини в цілісній єдності їх та їх проявах.

За підсумками вивчення цього питання студенти оволодівають змістом таких категорій: буття, форми буття, онтології, матерії, руху, форми руху, спокою, часу, простору, механіцизму.

Потім уточнюємо розуміння діалектики та її історичні форми (стихійна, ідеалістична; матеріалістична). Потім з'ясовуємо діалектику як системне вчення про всезагальні зв'язки і розвиток (принципи, закони, категорії. Розкриваємо зміст поняття розвитку, відмінність і зв'язок його з рухом, регресивний і прогресивний розвиток. Слід уявити дві тенденції концепції розвитку (метафізичну та діалектичну) та їх особливість прояву) характер дійсності, джерело руху, характер розвитку, спрямованість розвитку

Важливе значення має розуміння альтернатив діалектики / альтернативні діалектичні погляди/: метафізичний, догматичний, еkleктичний, софістика, релятивізм.

При завершенні вивчення цієї теми студенти оволодівають знанням таких категорій: концепція, діалектика, метафізика, розвиток, принцип, закон, регресивність, прогресивність, догматизм, еkleктика, релятивізм; софістика, кількість, якість, властивість, міра, стрибок, різниця, тотожність, протилежність, єдність протилежностей, боротьба протилежностей, протиріччя, види протиріч, заперечення, заперечення, заперечення.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Фундаментальне значення проблеми буття для філософії. Філософський зміст категорії буття.
2. Філософія поглядів на матерію і її атрибутів у філософії та сучасному природознавстві.
3. Єдність матерії, руху, простору, часу. Форми руху.
4. Сучасна наука про рівні та форми виявлення буття (філософське окреслення).
5. Поняття розвитку. Дві концепції розвитку. Діалектика як вчення про універсальні зв'язки, зміни, розвиток. Догматизм, метафізика, еkleктика, софістика.
6. Поняття закону. Види законів.
7. Основні закони розвитку:
8. А) закон взаємного переходу кількісних змін у якісні;
9. Б) закон єдності та боротьби протилежностей;
10. В) закон заперечення заперечення.
11. Методологічне значення законів розвитку для теоретичної та практичної діяльності працівників природоохоронної діяльності.

В ході підготовки до семінарського заняття студентам рекомендуються теми рефератів, повідомлень, виступів:

1. Філософський зміст проблеми буття. (2, с.265-283);
2. Буття світу та людини. (2, с.265-270; 3, с.135-137);
3. Сучасна наука про системну організацію матерії. (3, с.137-143);
4. Категорії матерії. (3, с.137-143)
 1. Альтернативи діалектики: сутність, основні положення, принципи (3, с.166-174);
 2. Основні закони діалектики та їх характеристика. (3, с.157-162)4
 3. Основні категорії діалектики та їх особливості. (3, с.163-166).

Тема № 6. Проблема пізнання та методологія наукового пізнання в філософії.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 174-187.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 368-388.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 355-387.

Починаючи вивчати тему необхідно з'ясувати сутність та структуру пізнавального процесу. Перш за все слід уяснити суть пізнання та гносеології, їх взаємозв'язок, чітко знати предмет гносеології.

Гносеологія – це розділ філософії, що вивчає природу пізнання, умови та закономірність пізнавальної закономірності людини, відношення знання до реальності, умови достовірності та критерії істинності знання, тобто процес пізнання є предметом дослідження гносеології.

Особливу увагу слід звернути на те, чому пізнання світу було актуальним і в часи Античності і в наші часи

Пізнання світу визнають не тільки матеріалісти, але і більшість ідеалістів. Проте існує вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності дійсності. Саме це вчення дістало назву агностицизму. В ході вивчення матеріалу знайдіть представників цього напрямку, з'ясуйте причини виникнення та різновиди агностицизму.

В процесі пізнання світу людина взаємодіє з явищами дійсності. У гносеології це осмислюється з допомогою категорій „суб'єкт” та „об'єкт” Вивчіть визначення суб'єкту та об'єкту пізнання з точки зору сучасної філософії, та їх взаємозв'язки.

Важливу увагу приділіть вивченню пізнання світу різними філософськими напрямками, розкрийте сутність чуттєвого та раціонального пізнання (їх специфіку), їх форми, з'ясуйте єдність чуттєвого та раціонального пізнання, сенсуалізму і раціоналізму.

Вивчаючи цю тему, необхідно використати одержані раніше знання про практичну діяльність людей в процесі пізнання світу. Уважно прочитайте цікавий матеріал, який викладений у навчальному посібнику „Філософія” за

редакцією І.Ф.Надольного, „Практика як специфічно людський спосіб освоєння світу „ К. Вікар, 2001, с. 187-199.

Зверніть увагу на походження поняття „практика” і його зміст, уясніть визначення практики. Оскільки людина на відміну від тварини істота свідомо і не тільки пристосовується до навколишнього середовища але й змінює його, то діяльність її універсальна. У цьому плані під практикою треба розуміти сукупну (матеріальну, чуттєво-предметну, цілеспрямовану) діяльність людини, весь її досвід у процесі історичного розвитку, як основу різноманітних форм життєдіяльності людини.

Розкриваючи роль практики в пізнанні світу важливим є знання функцій практики, її форм: виробничої, суспільно-історичної, наукового експерименту, рівнів практичної діяльності. Зверніть увагу на філософське розуміння практики, яке виявляє та розкриває специфічний спосіб відношення людини до світу та буття у цьому світі. Виділіть основні моменти гуманістичного змісту структури практики, особливо, значення та роль у пізнанні світу наукового експерименту.

Уяснення потребує питання істини, яка виступає серцевиною теорії пізнання. Тут слід звернути увагу на те, як ця проблема вирішувалась в часи Античності (Аристотель), Середньовіччя, Нового часу, епохи Просвітництва, німецької класичної філософії, марксизму і сучасної гносеології. З’ясуйте для себе сутність концепцій конвенціоналізму, прагматизму, діалектичного матеріалізму, релятивізму, догматизму. Завершуючи вивчення теми слід зрозуміти, що практика є одночасно і абсолютним і відносним критерієм істини, а значення її в пізнанні в тім, що це основний і всезагальний критерій істини.

Рекомендуємо прочитати монографію Е. Чудинова „Природа научной истины”.- М.,1987. Значення має вияснення, чому пізнання – це відображення та творчість. Зверніть увагу на те, що тривалий час матеріалістична філософія процес пізнання розглядала Ізольовано від суспільно-політичної практики, тобто як пасивній, споглядальний процес, в якому об’єкт і суб’єкт незмінні. З’ясуйте основоположення, на яких ґрунтується сучасна наукова гносеологія. За підсумками вивчення теми студенти повинні знати зміст категорій: пізнання, гносеологія, теорія пізнання, наукове пізнання, логічне пізнання та його форми, сенсуалізм, раціоналізм, об’єкт, суб’єкт, чуттєве пізнання та його форми.

Важливе місце у вивченні теми займають питання логіки та методології наукового пізнання. Наукове пізнання виникло на певному етапі історичного

розвитку суспільства. З чим пов'язане виникнення наукового пізнання світу та чим воно відрізняється від донаукового, стихійно-емпіричного?

Спочатку вивчення цього питання уяснить специфіку, рівні, форми та методи наукового пізнання, з'ясує їх діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість. У сучасному науковому пізнанні виділяють три основних види наукових досліджень: фундаментальні теоретичні дослідження; цілеспрямовані теоретичні дослідження; прикладні наукові дослідження. В ході вивчення навчального матеріалу з'ясує сутність цих видів наукових досліджень.

Аналізуючи специфіку наукового пізнання, слід уяснити для себе основні методи емпіричного рівня: експеримент, спостереження, вимірювання; методи теоретичного рівня: ідеалізація, абстрагування, формалізація, узагальнення, математизація, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний та логічний; загальні методи пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.

Актуальною проблемою сучасного розвитку логіки та методології науки є виділення самостійного рівня пізнання світу – мета теоретичного (концепції Т.Куна та І.Лакатоса). З'ясує чим відрізняється теоретичний рівень наукового пізнання від мета теоретичного. Уяснить зміст понять :”парадигма”, „дослідницька програма”, „картина світу”, „стиль мислення”, „архетип наукового мислення”, „етика науки”.

Оволодіння методологією наукового дослідження має сприяти розвиток прогностичних та творчих здібностей фахівців, вмінню мислити, самостійно діяти. Які на Вашу думку, існують шляхи подальшого розвитку творчих здібностей майбутніх випускників ОДЕКУ.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Проблема пізнання світу та її вирішення різними філософськими напрямками.
2. Агностицизм, причини виникнення та його різновиди. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
3. Чуттєве та раціональне пізнання, їх специфіка.
4. Пізнання як відображення та як творчість і його значення для науки та практики.
5. Поняття методу, методології та методики у науковому дослідженні. Наукове пізнання та його специфіка, рівні та форми,
6. Основні методи наукового пізнання:

- а) Методи емпіричного рівня: експеримент, спостереження, вимірювання;
- б) Методи теоретичного рівня: ідеалізація, абстрагування, формалізація, узагальнення, математизація, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний та логічний.

В ході підготовки до семінарського заняття рекомендуються теми виступів, повідомлень, рефератів:

1. Пізнання як вид духовної діяльності і феномен культури.(2, с370- 386);
2. Види пізнання. (2, с. 370-375);
3. Рівні та форми пізнання. (2, с. 375-380);
4. Проблема істини в пізнанні. (2, с. 380-383);
5. Людина і пізнання. (2, с. 383-388);
6. Істина і правда. (2, с.383-388);.
7. Поняття практики у філософії (3, с.187-189);.
8. Форми і рівні практичної діяльності.(3, с.189-191);
9. Гуманістичний зміст практики. (3, с.191-195);
10. Функції практики. (3, с.195-199).

Тема № 7. Філософія суспільства та його духовне життя. Наука як предмет філософського аналізу.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 224-258,367-385.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 444-473, 453-479.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 446-469, 480-500.

Вивчаючи цю тему, потрібно виходити з того факту, що на відміну від природи в суспільстві діють істоти, які мають розум - люди. Цей фактор визначає особливість дії суспільних законів.

Потрібно звернути увагу на такі питання: чим відрізняється суспільство одне від одного? Чи є в них спільні риси? Яку роль в суспільствах виконує економіка, політика, право та мораль, родина та особистість? Яке місце займають в історії суспільства рід, плем'я, община, народність, нація.

Особливо значними і актуальними проблемами суспільного буття є такі: а) взаємодія суспільства з природою; б) особливості суспільства; в) як взаємодіють цивілізація з духовною культурою; г) чи є прогрес у розвитку суспільства і від чого він залежить?

Зверніть увагу на те, що в історії філософської думки погляди на суспільство змінювались. Знайдіть відповіді на питання, хто дав перші основи вчення про історію суспільства (Давня Греція), хто робив спроби оглянути складний історичний процес як цілісність (з Середньовіччя до XIX століття), хто подав розвиток суспільства як зміну суспільно-історичних формацій, як визначають суспільство сучасні філософи?

Дуже важливе питання про джерела та рушійні сили розвитку суспільства. В цьому напрямку були концепції Платон, Аристотеля. Особливого значення набувають концепції І.Бентама, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Т. Парсона. Зверніть увагу на марксистський висновок про соціум як систему.

Важливо розглянути протилежні ідеалістичні та матеріалістичні концепції про суспільне життя, і після цього уяснити сучасний системний погляд на суспільство.

І суспільство і природа є дуже складними системами. Тому бажано визначити сутність найважливіших складових природи (географічної оболонки). Крім того, природа і суспільство взаємодіють і ця взаємодія проходить в різних історичних формах. Слід визначити особливість географічного детермінізму та геополітики.

Зверніть увагу на те, що особливою проблемою наприкінці XX початку XXI століття стає взаємодія природи і суспільства, яка дає надмірні за масштабами шкідливі наслідки в розвитку природи від матеріального виробництва, а також розвитку життя людей як живих істот. Яку роль повинна відігравати наука у вирішенні сучасних екологічних проблем, коли інтенсифікація матеріального виробництва вимагає спільного регулювання взаємовідносин людей з природою? І чи не з'явилася необхідність сьогодні в державному управлінні такими процесами в Україні і навіть в глобальному - в усіх країнах світу? Отже, визначаємо сутність екології та екологічних проблем світу та їх вирішення. З іншого боку, виникає проблема і потреба в розробці філософських теорій про народонаселення та в чому їх сутність? Виникає необхідність розумного використання природних ресурсів для існування та відновлення народонаселення, при цьому зверніть увагу на складну проблему

регулювання чисельності населення в різних регіонах, окремих країнах, зокрема в Україні, в історичному аспекті. В чому сутність вчення мальтузіанства та неомальтузіанства про народонаселення.

Важливе значення у житті суспільства займають проблеми майбутнього розвитку людського суспільства.

Проблема майбутнього і його передбачення належить до тих "вічних" тем, інтерес до яких закономірно зростає в міру соціального прогресу. Починаючи вивчати тему студентам слід усвідомити, що ще в сиву давнину люди намагалися підняти завісу над майбутнім, передбачити власну долю і подальший хід подій у своєму житті; прагнули заздалегідь підготуватись до зустрічі з майбутнім, більше того, вплинути на нього.

У сучасну добу проблема прогнозування явищ і подій, передбачення соціальних наслідків прийнятих рішень набуває характеру нової глобальної проблеми " суспільство і катастрофа, руйнування, потрясіння", "суспільство і його дестабілізація", що безпосередньо зачіпає основи існування сучасного суспільства. І центральний вузол цієї нової глобальної проблеми "суспільство - катастрофа" в діалектиці не передбачуваного і непередбаченого.

Актуальність проблеми прогнозування в наш час зумовлена такими чинниками. .

1. Ускладнились процеси розвитку суспільного життя в умовах НТР.

2. Значно розширились обсяг і масштаби прогностичної діяльності, кількісна і якісна багатоманітність об'єктів прогнозування.

3. Зросла соціальна, економічна, екологічна, інформаційна цінність прогнозів. Ставши надбанням суб'єктів управління і планування, прогнози активно впливають на сьогодення, допомагають запобігати або зводити до мінімуму небажані наслідки розвитку тих чи інших процесів у майбутньому. Відзначаючи важливу роль прогнозування, необхідно розкрити його передумови. Через складність, багатогранність цієї проблеми слід акцентувати себе на найбільш важливих її аспектах: онтологічному, гносеологічному логічному нейрофізіологічному, соціальному. Розглянувши передбачення майбутнього як результат пізнавальної діяльності людини можна дати визначення передбачення. Передбачення являє собою рису розумової діяльності, яка свідомо досліджує у формі ідеальної моделі предмети, явища чи умови їхнього існування, яких немає, або вони чомусь недосяжні для досліджень і перевірки.

Основою наукового передбачення є пізнання об'єктивних внутрішніх зв'язків предметів і явищ, законів, що розкривають цей внутрішній, істотний і сталий зв'язок явищ і конкретних умов їхнього існування. Все це дає змогу в процесі пізнання переходити від відомого до невідомого від минулого і сучасного до майбутнього. Якщо закон розвитку якогось явища (процесу) відомий, то, вивчаючи дане явище (процес), ми можемо не тільки констатувати

його теперішній стан, а й зробити висновок про напрям і характер можливих змін.

В ході вивчення матеріалу лекції слід звернутися до праць в яких розглядається футурологічні уявлення про майбутнє. Російські філософи (Е.А. Араб-огли, І.В. Бестужев -Лада, Г.Ш. Шахназаров), українські філософи (В.І.Шинкарук, В.І.Куценко, В.В.Косолапов, О.М.Гончаренко та інш.) дали розгорнутий аналіз футурології, показали основні етапи її революції, здійснили класифікацію різних її напрямків. Зокрема, виділяються буржуазно-ліберальний реформізм, демократично-просвітницький напрямок, а також екологічна, апологетична, оптимістична, реалістична, соціо-історична, глобально-катастрофічна та інші тенденції. Зверніть увагу на праці в цьому напрямі зарубіжних дослідників / Г.Еделінг, Е.Ханке, Г.Парсонс та інш./.

Потрібно також значний час виділити для вивчення основних науково-теоретичних характеристик соціального прогнозування, вкладу у вирішення цього питання молодого науки яка називається прогностикою. Вона вивчає закони, принципи і методи прогнозування, розробляє проблеми логіки і класифікації різних типів прогностичних досліджень. Вона переживає ще тільки ставлення, але вже є важливим інструментом побудови наукових альтернатив майбутнього.

Важливим є і питання які відносяться до глобальних проблем сучасності, розв'язання яких вимагає спільних і невідкладних зусиль усіх держав і народів.

Отже, майбутнє, яке людина творить сама, і буде її майбутнім. Міркуючи про перспективи розвитку людської цивілізації, слід не лише розвивати існуюче, а й ламати старі догми і стереотипи. Якщо не буде нового в сучасному, якщо не вирішимо сьогоднішніх глобальних проблем, то не буде й ніякого третього тисячоліття розвитку людства.

За підсумками вивчення цієї теми студенти оволодівають змістом таких категорій: суспільство, елементи суспільства, суспільний закон, закони розвитку суспільства, джерела розвитку суспільства, рушійні сили розвитку суспільства, соціальна, політична та духовна структура суспільства, природа, геосфера, закономірність взаємодії природи і суспільства, географічний детермінізм, екологія, глобальні екологічні проблеми, народонаселення, закономірність розвитку народонаселення.

В свій час К.Маркс висловив думку: " Будь-яка істинна філософія є духовною квінтесенцією свого часу". Суперечливий процес розвитку суспільства, суспільних відносин, зростання ролі суб'єктів цих відносин, людини, особистості зумовлює необхідність пошуку оптимальних шляхів функціонування, збагачення духовного життя суспільства. Особливо важливого значення цих питань набуває у наш час. Вивчаючи тему студенти повинні зрозуміти сутність духовного життя суспільства.

Духовне життя суспільства - це надзвичайно широке поняття, що включає в себе багатогранні процеси, явища, пов'язані з духовною сферою

життєдіяльності людей; сукупність ідей; поглядів, почуттів, уявлень людей, процес їх виробництва, розповсюдження, перетворення суспільних, індивідуальних ідей у внутрішній світ людини. Духовне життя суспільства охоплює світ ідеального (сукупність ідей, поглядів, гіпотез, теорій) разом з його носіями - соціальними суб'єктами - індивідами, народами, етносами. В цьому зв'язку доречно говорити про особисте духовне життя окремої людини, її індивідуальний духовний світ, духовне життя того чи іншого соціального суб'єкта - народу, етносу, чи про духовне життя суспільства в цілому.

Основу духовного життя становить духовний світ людини - її духовні цінності, світоглядні орієнтації. Разом з тим, духовний світ окремої людини, індивідуальності неможливий поза духовним життям суспільства. Тому духовне життя - це завжди діалектична єдність індивідуального і суспільного, яке функціонує як індивідуально-суспільне. Слід вивчити багатогранність духовного життя суспільства яке включає в себе такі складові, як: духовне виробництво, суспільна свідомість і духовна культура.

Суспільна свідомість є сукупність ідеальних форм (понять, суджень, поглядів, почуттів, ідей, уявлень, теорій) які охоплюють і відтворюють суспільне буття, що вироблені людством у процесі освоєння природи і соціальної історії. Суспільна свідомість, таким чином, не тільки відображає суспільне буття, а й творить його, здійснюючи випереджаючу, прогностичну функцію щодо суспільного буття. Тому важливим є розуміння того, що випереджаюча роль суспільної свідомості саме і проявляється в її соціальній активності. Вона пов'язана головним чином з науково-теоретичним рівнем відображення дійсності, глибоким усвідомленням суб'єктом своєї відповідальності за прогрес суспільства. В ході вивчення матеріалу студентам рекомендується звернути увагу на такі питання, як: сутність буденної та теоретичної свідомості; зміст суспільної психології й ідеології, форм суспільної свідомості; особливості духовної культури суспільства.

Внаслідок вивчення цієї теми студенти оволодівають знаннями таких категорій: духовне життя суспільства, свідомість, суспільна свідомість, буденна свідомість, теоретична свідомість, суспільна психологія, ідеологія, форми суспільної свідомості .

Важливе місце при вивченні цієї теми займає питання зростання ролі науки в суспільстві а її соціальний престиж ставить високі вимоги до знань про науку. В сучасних умовах ці вимоги стрімко зростають, стимулюючи поглиблення досліджень сфери науки в більш повному обсязі, в єдності всіх її сторін. Такий аналіз науки передбачає звернення до її виникнення і розвитку. Тому починаючи вивчати матеріал лекції студентам слід звернути увагу на передісторію науки, генезис науки.

Становлення науки пов'язане з таким ступенем розвитку людського суспільства, коли був нагромаджений певний мінімум наукових знань і здійснювалась передача їх у різних видах практичної діяльності. Тому зверніть увагу як розглядалось це питання у Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Стародавній Греції, Середньовіччі, Нового часу. У цьому плані слід уявити, що лише у XVIII столітті завершився процес відокремлення від єдиного наукового знання таких важливих галузей природничих наук, як фізика, хімія, математика, біологія та інші. Більш чітко почав визначатися і предмет філософії.

На межі XVIII і XIX століть під впливом французької буржуазної революції зародилася нова концепція, яка нерозривно пов'язала прогрес науки з суспільним прогресом. Родоначальником цієї концепції став французький просвітитель, філософ та політичний діяч буржуазної революції Ж.А.Кондорсе. Розглядаючи науку як діяльність з вироблення знань, можна виявити критерій її періодизації, що покликана виражати функції цього виробництва, причому функції соціально орієнтовані. Тому зверніть увагу на те, з якою соціальною метою продукується наукові знання? Чи покликані вони брати участь у технологічному перетворенні природи чи у "виробництві самої людини", в розвитку її духовного світу? Обидва ці види виробництва сприяють взаємному прогресові; наукові знання використовуються по різному в різні Історичні епохи розвитку суспільства. Розглядаючи такі питання, необхідно визначити основну цільову орієнтацію науки в суспільстві, оскільки лише вона може служити справжнім критерієм її періодизації.

Важливе значення має знання закономірностей розвитку науки, такого питання як структури науки. В ході вивчення матеріалу уясніть, що наука це цілісна система, яка обумовлена багаторівневою сутністю. Тому дуже важливим є розуміння науки як соціальної системи, оскільки її функцією є пізнання.

Внаслідок вивчення цього питання студенти оволодівають знаннями категорій: наука, культура, закономірності науки, суспільство, прогрес, критерії прогресу, знання, наукове знання, функції науки.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Суттєві характеристики суспільства, сутність і особливості його духовного життя.
2. Природа і суспільство, діалектика їх взаємозв'язку. Найважливіші характеристики складових географічної оболонки землі.
3. Народо населення – передумова та суб'єкт історичного процесу. Демографічний напрямок у соціальній філософії.

4. Екологія та екологічні проблеми в Україні.
5. Генезис науки та закономірності її розвитку.
6. Структура науки.
7. Наука як феномен культури.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Суб'єкт, джерела та рушійні сили розвитку суспільства.(4, с.279-300);
2. Основні концепції соціальної філософії. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння історії. (4, с.212-214);
3. Екологія та екологічні проблеми в Україні. (4, с.236-242);
4. Поняття соціального передбачення і прогнозування; (4,с.435-441
5. Основні науково-теоретичні характеристики соціального прогнозування. (4, с. 441-456);
6. Людство на шляху до нової цивілізації. (4, с. 448-456);
7. Глобальні проблеми сучасної цивілізації. (3, с. 488-496);
8. Особливості історичного розвитку науки і техніки. (3, с. 515-524)
9. Закономірності розвитку науки. (4, с. 404-407);
10. Наука як соціальна система. (4, с. 407-411);
11. Структура науки. (4, с. 411-414);

Література :

Основна:

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія: Навч. Посіб.- К., 1996.-368 с.
2. Філософія. Підручник / За загальною редакцією Горлача М.І., Кременя . В.Г., Рибачка В.К.- Харків: Консум, 2000.- 672 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III—IV рівнів акредитації .-К., 2001- 544 с.
4. Філософія: Навчальний посібник / Л.В. Губернський та Інш. За ред. І.Ф. Надольного,- К.,2001,- 457 с.

Додаткова:

5. Шинкарук В.І. Філософія незалежності і незалежна філософія // Віче.- 1992.- № 6
- 7.Злобін Ю.А. Основи екології. – К.,1998. – 248 с.
- 8.Красаченко В.С. Людина і біосфера; основи екологічної антропології. – К., 1999. – 688 с.

9. Петров В. Походження українського народу. – К., 1992. – С. 23-57.
10. Гора Г.І., Яшук Т.І. Проблема спрямованості людської історії // Філософія: Курс лекцій. – К., 1993. – С. 543-558.
11. Грабович Г. Як нам реформувати науку // Віче. – 1992. - № 6. Добров Г.М. Наука о науке. – К., 1989. – 208 с.

Особливості поточного, семестрового та підсумкового контролю рівня знань студентів денної форми навчання.

Поточний контроль з блоку змістовних модулів «Філософія» передбачений за двома лекційними змістовними модулями (ЗМ-Л1, ЗМ-Л2), практичного змістовного модуля (ЗМ-ПМ) та індивідуального завдання (ІЗ), яке входить до складу практичного модуля.

У відповідності до програми модульного контролю поточних та підсумкових знань студентів з блоку змістовних модулів «Філософія» до модулів відносяться: у теоретичному курсі – окремі розділи (теми лекцій), у практичних заняттях – теми семінарських занять.

Формою визначення рівня засвоєння студентом практичного модуля є модульна тестова контрольна роботи (КР) та усні опитування на семінарських заняттях (УО).

Теоретична частина модулів складається з відвідування лекційних занять та наявність відповідного конспекту.

Практична частина модуля складається на підставі усного опитування (УО) під час проведення семінарських занять, виконання модульної контрольної роботи (КР) та виконання індивідуального завдання.

Індивідуальне завдання входить до складу практичного змістовного модуля і проводиться в формі підготовки та надання тексту доповіді з проблематики семінарських занять а також публічного її представлення.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ НА СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ

1. Філософія як особлива форма суспільної свідомості.
2. Філософія, її предмет, функції і роль у суспільстві.
3. Головне питання філософії і дві його сторони.
4. Співвідношення філософії і науки.
5. Історичні етапи розвитку світової та вітчизняної філософії.
6. Антична філософія її основні напрямки та проблеми.
7. Філософія доби Середньовіччя та її проблеми.
8. Специфіка філософії доби Відродження,

9. Емпіризм і раціоналізм у філософії Нового часу,
10. Особливість французького матеріалізму XVIII віку.
11. Основні напрямки та проблеми німецької класичної філософії.
12. Історичні долі марксистської філософії.
13. Сучасна філософська думка в Україні.
14. Сцієнтистська філософія XX століття,
15. Ірраціоналізм у філософії XX століття.
16. Сучасна релігійна філософія.
17. Суспільно-філософські теорії XX століття.
19. Категорія буття і його основні види.
20. Категорія матерії і її еволюція в історії і науці.
21. Простір і час як форми існування матерії.
22. Проблеми розвитку в філософії. Основні концепції розвитку.
23. Поняття "розвиток", "рух", "прогрес".
24. Поняття закону. Закони природи і закони суспільства.
25. Категорії кількості, якості, міри, властивості.
26. Діалектика еволюції і революції у розвитку суспільства.
27. Протиріччя як джерело розвитку. Види протиріч.
28. Закон заперечення заперечення і його методологічне значення.
29. Діалектика одиничного і загального. Номіналізм і реалізм.
30. Діалектика необхідності і випадковості. Її проявлення в природі і суспільстві.
31. Зміст і форма як категорії діалектики.
32. Категорії системи і структури. Системний метод і його специфіка.
33. Проблема свідомості в філософії і сучасному природознавстві.
34. Свідомість і творчість.
34. Проблема істини у філософії і її рішення різними філософськими напрямками.
35. Діалектика відносної і абсолютної істини. Критика , релятивізму і догматизму.
36. Практика, її основні види і роль у пізнанні.
37. Практика як критерій істини і специфіка її проявлення у природознавстві.
38. Основні форми наукового пізнання: факт, проблема гіпотеза, теорія.
39. Методи емпіричного рівня пізнання: спостереження, вимір, експеримент. Теоретичний рівень пізнання і його методи (абстрагування, ідеалізація, формалізація).
40. Індукція, дедукція, аналогія, моделювання як методи загальнонаукового пізнання.
49. Соціальна філософія, її предмет і специфіка.

51. Проблема ролі особистості в історії і її вирішення різними філософськими напрямками.
52. Роль природного середовища у житті суспільства. Географічний детермінізм.
53. Сучасна екологічна криза, її причини і шляхи вирішення.
54. Демографічні проблеми людства і шляхи їх вирішення.
55. Суспільство як система, Проблема типології суспільства і її вирішення різними філософськими напрямками.
56. Філософія і глобальні проблеми людства.
57. Наука як форма суспільної свідомості і як рушійна сила суспільства.
58. Сучасна науково-технічна революція її суттєвість і соціальні наслідки.
59. Культура і її роль у житті суспільства.
60. Проблема сенсу життя людини і її вирішення різними філософськими напрямками.

Повчання щодо виконання індивідуального завдання студентам денної форми навчання у вигляді доповіді на семінарське заняття (по окремій індивідуальній темі).

Індивідуальне завдання студента у вигляді Доповіді на семінарське заняття з блоку змістовних модулів "Філософія" має бути виконано у відповідності до вимог модульно-накопичувальної системи організації навчального процесу.

Доповідь є основним засобом поточного контролю діяльності студента з опрацювання і засвоєння теоретичної і практичної частини блоку змістовних модулів "Філософія".

Індивідуальне завдання студентом виконується на протязі всього навчального семестру про що нагадує викладач студенту у необхідності підготувати доповідь, яка готується спеціально до семінарського заняття, суть якого зазначена у робочій програмі блоку змістовних модулів "Філософія".

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, виконується виключно українською мовою (для іноземних громадян російською мовою) та складається з 1 теоретичного питання, який презентує зміст лекційного та практичного змістовного модуля (ЗМЛ1-Л2, ЗМ-ПМ) блоку змістовних модулів «Філософія».

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, обов'язково повинно складатися з:

- 1) Назви Теми теоретичного питання;
- 2) плану роботи по розгляданню відповідної теми доповіді;
- 2) вступної частини із зазначенням актуальності проблеми (не більше 1 аркушу формату А-4);
- 3) викладання змісту теоретичного питання (його сутності)- (2-3 аркуші формату А-4 для висвітлення суті теоретичного питання);
- 4) висновків із зазначеним власним баченням вирішення теоретичної проблеми (не більше 1 аркушу формату А-4);
- 5) переліку джерел (не менше 3-х), які були використані для підготовки доповіді;
- 6) особистого підпису студента у роздрукованому варіанті підготовленого Індивідуального завдання (Доповідь).

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття та його роздрукований варіант, виконується на аркушах формату А-4, кегелем, шрифтом Times New Roman, міжрядковим інтервалом - одинарним, поля - звичайні (верхнє та нижнє - 2 см, лїве - 3 см, правє -1,5 см.

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, слід роздрукувати та представити викладачеві для ознайомлення до поточного семінарського заняття.

В ході семінарського заняття Викладач заслуховує роздрукований варіант роботи і його оцінює.

Максимальна оцінка за виконання індивідуального завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, **дорівнює 100 балам.**

Оцінювання відповідей на теоретичне питання здійснюється за такою шкалою:

100 балів – «відмінно» (повна і правильна відповідь на запитання із дотриманням вимог, щодо оформлення Індивідуального завдання;

80 балів – «добре» (в цілому правильна відповідь на запитання, але з незначними недоліками щодо повноти і оформлення роботи);

60 балів – «задовільно» (відповідь в цілому достатня аби продемонструвати певний рівень знань студентів, але вона є неповною і в ній є суттєві помилки, що виявляють прогалини в опрацюванні та засвоєнні навчального матеріалу);

59 балів і менше – «незадовільно» (відповідь містить окремі вірні думки і судження, але в цілому вона є недостатньою або помилковою в контексті розкриття змісту запитання та його оформлення).

Студенти, які не отримали за виконане Індивідуальне завдання мінімально необхідної кількості балів (<60%) для здобуття допуску до іспиту повинні по новому опрацювати неповні або помилкові відповіді та представити виправлений варіант індивідуального завдання на додаткову перевірку до початку заліково-екзаменаційної сесії.

Блок змістовних модулів "Психологія" № 3

Тема № 8. Предмет психології. Методи психологічної науки.

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л.Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Вивчаючи цю тему повинні знати, що **психологія** — одна з наук про людину. Об'єктом її вивчення є найскладніша сфера життєдіяльності людини — **психіка**, складність психіки як явища зумовлена тим, що вона є вищим продуктом біологічного та суспільного розвитку живих істот. Складним є і функціональний бік психіки. Вона є засобом орієнтування організму в навколишньому світі й регулятором поведінки в динамічних умовах середовища. Психічна активність людини спрямовується на різні об'єкти. Задовольняючи свої матеріальні (органічні) та духовні потреби як необхідну умову життя, людина шукає й одержує з навколишнього природного та соціального середовища необхідні для цього джерела, здобуває знання, планує свої дії, визначає засоби й шляхи їх здійснення, напружує сили, щоб досягти поставленої мети, переживає успіхи та невдачі. Усе це становить **психічну діяльність** людини, яку вивчає наука психологія.

Предметом психології є закономірності розвитку і проявів психічних явищ та їх механізми.

Термін «**психологія**» походить від грецьк. *psyho* — душа і *logos* — слово, вчення, що означає «**наука про душу**». Психічне життя людини складне й має багато форм виявлення. **Психічні явища** — це своєрідні суб'єктивні переживання, суб'єктивні образи відображуваних у свідомості явищ реальної дійсності, це внутрішній світ людини в усій його повноті й різноманітності. Психічне життя людини охоплює її **пізнавальну** діяльність — відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уяву, **емоційно-вольову** — різноманітні почуття, переживання, а також прояви волі — вольові якості. Важливим аспектом психічного життя є **спонуки до активності** — потреби, інтереси, переконання,

ідеали тощо. Особливу групу психічних явищ становлять *індивідуально-психологічні властивості особистості* — здібності, темперамент, характер та її *психічні стани* — піднесеність, пригніченість, схвильованість, байдужість та ін.

Як форма відображення дійсності високоорганізованою матерією — нервовою системою, мозком — психіка характеризується низкою особливостей.

По-перше, психічне відображення має активний характер, пов'язане з пошуком та добором способів дій, що відповідають умовам середовища.

По-друге, психічне відображення має випереджальний характер, забезпечує функцію передбачення в діяльності та поведінці.

По-третє, кожний психічний акт є результатом дії об'єктивного через суб'єктивне, через людську індивідуальність, що накладає відбиток своєрідності на її психічне життя.

По-четверте, у процесі активної діяльності психіка постійно вдосконалюється й розвивається.

Знання психіки, природи психічних явищ та їх закономірностей має винятково важливе значення в житті та діяльності людини для керування психічним розвитком і діяльністю особистості.

Із розвитком психології як науки, з використанням психологічних знань у найрізноманітніших сферах людської діяльності певні галузі цих знань поступово виокремились і стали самостійними.

Розрізняють психологію загальну, вікову, педагогічну, соціальну, генетичну, інженерну, військову, медичну, юридичну, спортивну, зоопсихологію, психологію праці, мистецтва, патопсихологію. У зв'язку з космічними польотами виникла спеціальна галузь психології — космічна.

Кожна із зазначених галузей психологічних знань має певні предмети і методи вивчення своєрідності психічної діяльності залежно від умов праці в тій чи іншій сфері людського життя та діяльності й їхніх вимог до морально-психологічних якостей особистості. Проте всі галузі психологічних знань потребують знань загальної психології, яка вивчає методологічні питання психології, природу психологічних явищ, закономірності розвитку та перебігу пізнавальних психологічних процесів, індивідуальні особливості психіки людини, її почуття та волю, темперамент, характер і здібності.

У добу науково-технічного та соціального прогресу особливу увагу психологів привертають проблеми психології праці та соціальної психології.

Між психологією та іншими науками існує двосторонній зв'язок: в одних випадках психологія використовує досягнення інших наук для вирішення своїх проблем, а в інших — науки використовують психологічні знання для пояснення або розв'язання певних питань. Міжпредметні зв'язки психології та інших наук сприяють їх взаємному розвитку й застосуванню на практиці.

Психологія в розробці питань спирається на дані біології, зокрема анатомії та фізіології, на вчення про вищу нервову діяльність. У свою чергу, дані психології широко використовуються в медицині, зокрема у психіатрії.

Педагогіка широко використовує психологічні закономірності навчання та виховання. Окремі галузі психології (педагогічна і вікова психологія зокрема) пов'язані з розділами теорії та методики педагогіки, дидактикою, методиками викладання окремих навчальних предметів. Однією з актуальних психолого-педагогічних проблем сучасності є формування мислення у процесі навчання, яке б забезпечувало учневі можливість самостійно засвоювати інформацію, що постійно оновлюється, гарантувало розвиток здібностей суб'єкта продуктивної інтелектуальної діяльності. Продуктивний характер взаємозв'язку психології та педагогіки виявляється в тому, що створюються умови для випередження реальної педагогічної практики, відкриваються нові шляхи для пошуку ефективних сучасних технологій навчання та виховання. Водночас психологія базується на даних педагогіки при вивченні психології формування особистості. Тісним є взаємозв'язок психології з літературою, мовознавством, історією, мистецтвом, кібернетикою та іншими науками.

Психологія як наука має певні предмет і методи вивчення психічних явищ. Знання методів і вміння за їх допомогою вивчати вікові та індивідуальні особливості психічного розвитку особистості — шлях до глибшого пізнання психологічних особливостей особистості й використання цих знань у практичній діяльності.

Психологія висуває до методів дослідження психічних явищ певні вимоги:

- психічні явища потрібно вивчати в їх розвитку, взаємозв'язку та взаємозалежності;

- метод психологічного дослідження має бути адекватним предметові дослідження, розкривати істотні, а не випадкові, другорядні особливості досліджуваного психологічного процесу, стану чи властивості.

Основним принципом психологічного дослідження є його об'єктивність. Методами, які забезпечують об'єктивність розкриття досліджуваного психічного явища, є спостереження, експериментальне дослідження, аналіз продуктів діяльності (навчальної, трудової, спортивної), бесіда, інтерв'ю та ін. Метод самоспостереження, особливо інтроспективна його форма, не може бути єдиним і вірогідним способом вивчення особливостей психічних процесів, станів і властивостей особистості. Самоспостереження легко піддається суб'єктивному тлумаченню психічних явищ, особливо тоді, коли досліджувана особа малорозвинена і не здатна до самоспостереження. Перевірити ж описи психічних переживань, що досліджуються самоспостереженням, здебільшого неможливо. Втім, при дослідженні об'єктивними методами самоспостереження може використовуватись у формі словесного звіту піддослідного про те, що і як він переживає під час самоспостереження психічного процесу чи стану. При самоспостереженні особистість одночасно постає як суб'єкт та як об'єкт

дослідження, що унеможлиблює успішність дослідження. Кращою формою самоспостереження є ретроспективне спостереження, засадовим стосовно якого є згадування про перебіг досліджуваного психічного явища після того, як воно відбулося. Людина може в такий спосіб описати, що вона відчувала у стані радості, суму, страху, як вона запам'ятовувала чи міркувала, розв'язуючи завдання.

Провідним принципом об'єктивних методів у психологічному дослідженні є єдність свідомості та діяльності, опосередкованість пізнання внутрішніх, психічних явищ зовнішнім їх виявленням у вчинках, поведінці, мовленні, мімічних рухах, жестах та інших реакціях. Наприклад, закономірності спостереження виявляються у ступені адекватності та швидкості розпізнавання предмета, виокремлення його серед інших об'єктів, знаходження спільного та відмінного в них.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Предмет психології та її завдання.
2. Основні галузі психологічних знань.
3. Основні методи психології.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Загальні поняття про психіку. (2, с. 137-154);
2. Свідомість людини. (1, с. 76-98);
3. Значення психології. (3, с. 45-69);
4. Принципи психологічних досліджень. (4, с. 53-91)
5. Методи дослідження психології. (1, с. 31-67)

Література:

1. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996
2. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000

Додаткова література з теми:

1. Айзенк Г. Проверьте ваши способности. — М.: Мир, 1972.
2. Асеев В.Г. Возрастная психология: Учеб. пособие. — Иркутск, 1989.
3. Блейхер В.М., Бурлачук Л.Ф. Психологическая диагностика интеллекта личности. — К.: Вища школа, 1978.

4. Гильбух Ю.З. Метод психологических тестов: сущность и значение // Вопр. психологии. — 1986. — №2.
5. Козачкова В.Г. Метод незаконченных предложений при изучении отношений личности // Вопр. психологии. — 1989. — №3.
6. Максименко С.Д. Методологічні аспекти психології навчання // Психологія. — 1988. — Вип. 31.
7. Максименко С.Д. Методологічні проблеми вікової та педагогічної психології // Психологія. — 1982. — Вип. 21.
8. Максименко С.Д. Проблема метода в возрастной и педагогической психологии // Вопр. психологии. — 1989. — №4.
9. Максименко С.Д. Проблема метода в науке. — К., 1982.

Тема № 9. Склад і структура особистості. Соціальні групи.

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. — 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К.: «Либідь», 2001. — 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. — 155 с.
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. — 30 с.

Особистість — це конкретний людський індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями. Особистість виникла й розвинулася у процесі суспільно-історичного розвитку людства, у процесі роботи. Належність особистості до певного суспільства, до певної системи суспільних відносин визначає її психологічну та соціальну сутність. Особистість - соціальна істота, суб'єкт пізнання, активний діяч суспільного розвитку. Характерними ознаками особистості є наявність у неї свідомості, виконувані нею суспільні ролі, суспільно корисна спрямованість її діяльності.

Однією з найяскравіших характеристик особистості є її індивідуальність, під якою розуміють своєрідне, неповторне поєднання таких психологічних особливостей людини, як характер, темперамент, особливості перебігу психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, почуттів, волі), особливості її мотиваційної сфери, спрямованості.

Особистість завжди конкретно-історична, вона є продуктом тієї доби і тих суспільно-економічних відносин, сучасницею та учасницею яких вона є. Вивчення особистості за суттю - це історичне дослідження процесу становлення особистості за певних соціальних умов Доби, певного суспільного ладу.

Структуру особистості розглядають по-різному. Одні вважають, що в ній доцільно розглядати лише *психологічні* компоненти (пізнавальні, емоційно-

вольові, спрямованість), інші виокремлюють у ній ще й **біологічні** аспекти (типологічні особливості нервової системи, вікові зміни в організмі, стать), які не можна ігнорувати у процесі виховання особистості. Однак протиставляти біологічне соціальному в особистості не можна. Природні аспекти та риси існують у структурі особистості як соціально зумовлені її елементи. Біологічне та соціальне у структурі особистості утворюють єдність і взаємодіють.

Людина — істота природна, але біологічне у процесі історичного розвитку під впливом соціальних умов змінилося, набуло своєрідних специфічно людських особливостей.

У структурі особистості розрізняють **типове** та **індивідуальне**. Типове є тим найзагальнішим, що властиве кожній людині і характеризує особистість узагалі: її свідомість, активність, розумові та емоційно-вольові прояви тощо, тобто те, чим одна людина схожа на інших людей. Індивідуальне — це те, що характеризує окрему людину: її фізичні та психологічні особливості, спрямованість, здібності, риси характеру тощо, тобто те, чим одна людина відрізняється від інших людей.

Людина живе, розвивається і діє у групі. У колективі й під його впливом відбувається становлення особистості — складається її спрямованість, формуються суспільна активність, воля, створюються умови для саморегуляції та розвитку здібностей. Проте не кожну спільність людей, у яку входить особистість, можна назвати колективом. Потрібно розрізнити поняття «**група**» і «**колектив**». Групою можна назвати будь-яке об'єднання людей незалежно від того, якого характеру зв'язки виявляються між її членами. Групи можна поділити на великі та малі, реальні, умовні, офіційні, неофіційні та референтні.

Великі та малі групи можуть бути реальними або умовними.

Реальні групи — це об'єднання людей на основі реальних стосунків — ділових чи особистісних. Так, реальною групою є учнівський клас, сім'я, коло знайомих тощо.

Умовна група об'єднує людей за якоюсь умовною ознакою — віком, статтю, національністю та ін. Члени умовної групи не підтримують між собою реальних контактів і навіть можуть не знати один одного.

Офіційна (формальна) група створюється як структурна одиниця на підставі штатного регламенту, інструкцій та інших документів. Формальними є студентська група, сім'я, військовий підрозділ, виробнича бригада. Ділові стосунки між її членами визначаються посадовими обов'язками кожного й регулюються певним розпорядником.

Неофіційна група — це спільність людей, що виникла нерегульованим шляхом, стихійно на підставі спільності інтересів її членів, симпатій, єдності поглядів і переконань чи з інших мотивів. Так, неофіційними є групи осіб, що приятелюють між собою, шанувальники туризму, рибалки тощо.

Референтна (еталонна) група — це реально існуюча чи уявна група, погляди, норми та цінності якої є взірцем для особистості, і за ними вона формує

свої життєві ідеали, звиряє дії та вчинки. Особистість може бути членом групи, яка водночас постає для неї як референтна. За цих умов гармонізуються стосунки з групою, створюються психологічно комфортні умови для успішного розвитку особистості в певному напрямі.

Референтна група іноді існує для особистості поза реальною, якщо вона зорієнтована на ідеали, цінності, погляди іншої групи. Тоді еталоном для неї є інший взірець. Такий стан може істотно позначитися на внутрішньоколективних стосунках, ускладнювати взаємини членів групи. Якщо у людини кілька референтних груп, це породжує у неї конфліктні стани.

Об'єднання людей у реальні групи може ґрунтуватися на спільності їхньої діяльності, зумовленої єдністю потреб, інтересів, прагненням досягти якихось значущих результатів. Вищою формою організації групи є колектив.

Колектив — це група людей, які об'єднані спільною діяльністю та мають єдині цілі, підпорядковані цілям суспільства.

Істотною ознакою колективу є суспільна значущість цілей та завдань, на реалізацію яких спрямовані зусилля його членів. Це дає підстави розглядати колектив як найважливішу клітинку суспільного організму.

Важливим аспектом життєдіяльності колективу, знання якого важливе практичне значення для кожного, хто працює з людьми, є міжособистісні стосунки у групі. Ці стосунки неминуче виникають між членами колективу на ґрунті їхнього спілкування та взаємодії у процесі реалізації завдань, на виконання яких спрямовуються їхні зусилля. Цілі діяльності, її мотиви, організація дій співучасників визначають характер стосунків, що складаються. Міжособистісні стосунки мають складну структуру. У цій структурі діють не лише об'єктивні чинники (характер цілей, умови їх досягнення, особливості керівництва, стосунки, що склалися між членами групи), а й суб'єктивні (рівень свідомості та самосвідомості членів колективу, рівень їхніх домагань, індивідуально-психологічні особливості, здібності людей та ін.).

Основним методом дослідження взаємовідносин у колективі є **спостереження**. Воно дає можливість всебічно з'ясувати змістовний бік життя групи, її структуру, рівень розвитку, статус окремих членів. Плідними при вивченні колективів є також різні форми анкетування, опитування, інтерв'ю, результати яких дають уявлення про цінності групи, думки її членів про різні аспекти життя певної спільноти.

Ефективним інструментом оперативного вивчення міжособистісних стосунків є запропонований американським психологом і мікросоціологом Дж. Морено метод **соціометрії**. Засадовим стосовно нього є принцип синтонності — емоційних потягів і симпатій, які виявляються у стосунках між членами групи і визначають їх характер. Процедура соціометричного дослідження полягає в тому, що кожному члену групи пропонується відповісти на запитання «З ким би ти хотів..?». Воно може стосуватися будь-якої царини людських взаємовідносин. Критерії вибору можуть бути сильними та зорієнтованими на істотні

психологічні якості особистості — її моральні принципи, силу характеру, вольові та інтелектуальні якості, наприклад: «З ким би ти пішов у розвідку?», «До кого б ти звернувся по допомогу при розв'язанні конфліктної ситуації?» тощо. Критерії можуть бути слабкими, коли вони стосуються вибору партнера для розваг, відпочинку або ж для забезпечення психологічного комфорту. Такими можуть бути запитання «З ким би ти хотів проводити своє дозвілля?», «З ким би ти хотів сидіти за однією партою?».

При цьому надається можливість виявити міру бажаності партнера, який обирається, через послідовний потрійний вибір за принципом: «дуже бажаний», «бажаний», «менш бажаний». Результати одержаних виборів занотовуються у соціометричну матрицю й аналізуються шляхом підрахунку кількості виборів, зроблених щодо кожного члена групи.

Інформація може бути математично оброблена і виражена графічно у вигляді **соціограми**. Популярність членів групи, їх статус має такий

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Поняття про особистість та її структуру.
2. Поняття про групи.
3. Міжособистісні стосунки у групі.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Основні ознаки особистості. (3, с. 87-101)
2. Суспільна сутність особистості. (2, с. 68-99)
3. Як виявляється біологічне в життєдіяльності особистості. (1, с. 58-92)
4. Співвідношення поняття «особистість» та «індивідуальність». (4, с. 87-107)
5. Охарактеризувати структуру особистості. (4, с. 98-115)
6. Суть теорії активності З. Фрейда. (1, с. 67-90)
7. Основні групи мотивів особистості. (2, с. 54-87)
8. Суть методу соціометрії і в чому обмеженість його у варіанті, запропонованому Дж. Морено. (3, с. 98-123)

Література:

1. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996
2. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000.

Додаткова література з теми:

1. Аникеев Н.П. Психологический климат в коллективе. — М., 2009.
2. Донцов А.И. Психология коллектива. — М., 2004.
3. Загальна психологія: Підручник для студентів вищ. навч. закладів / За загальн. ред. акад. С.Д. Максименка. — К.: Форум, 2002.
4. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. — Минск: Изд-во БГУ, 1975
5. Лутошкин А.Н. Эмоциональные потенциалы коллектива. — М, 1998.
6. Максименко С.Д. Общая психология. — М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001.
7. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. Моделювання психологічних новоутворень: генетичний аспект. — К, Форум, 2002. - Т.2.
8. Немов Р.С. Психология. — М.: Просвещение, 2005.
9. Общая психология / Под ред. А.В. Петровского. - М.: Просвещение, 1997.

Тема № 10. Психологічний аналіз діяльності.

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Живим істотам від природи властива активність, яка забезпечує життєво важливі зв'язки організму із середовищем. Джерелом активності живих істот є потреби, що спонукають її до відповідних реакцій, дій. Потреба — це стан живої істоти, в якому виявляється її залежність від конкретних умов існування. Проте активність тварин і діяльність людини суттєво відрізняються за психологічними ознаками. Активність тварин характеризується як поведінка і обмежується інстинктивними та умовно-рефлекторними діями, спрямованими на пристосування до умов життя і задоволення різноманітних біологічних потреб у їжі, розмноженні, захисті. У потребах тварини предмет їх задоволення постає як безпосередній стимул активності й визначає сам спосіб задоволення потреби.

Людська діяльність за сутністю є соціальною. Вона сформувалася історично, у процесі праці. Людина не лише пристосовується до умов життя, а й активно змінює їх відповідно до своїх потреб, що виникли й розвинулися історично. Діяльність людини характеризується свідомістю і цілеспрямованістю. Особистість як суб'єкт діяльності, задовольняючи свої потреби, взаємодіє із середовищем, ставить перед собою певну мету, мотивує її, добирає засоби для її

здійснення, виявляє фізичну й розумову активність у досягненні поставленої мети.

Свідомий характер людської діяльності виявляється в її плануванні, передбаченні результатів, регуляції дій, прагненні до її вдосконалення.

Отже, діяльність людини — це свідома активність, що виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Мета — це те, до чого прагне людина, для чого вона працює, за що бореться, чого хоче досягти у своїй діяльності. Без мети не може бути свідомої діяльності.

Цілі людської діяльності виникли й розвивались історично, у процесі праці. Вони породжуються суспільним життям, умовами, в яких живе людина, і залежать від виконуваних людиною ролей, суспільних доручень, від її розвитку та індивідуальних особливостей. Цілі бувають близькі та віддалені. Віддалена мета реалізується в низці ближчих, часткових цілей, які крок за кроком ведуть до здійснення віддаленої мети, що висувається на далеку перспективу.

Суспільно важлива, змістовна мета стає джерелом активності особистості. Тільки велика мета народжує велику енергію. Така мета викликає єдність розумової, емоційної та вольової діяльності, цілеспрямовану зосередженість свідомості на поставлених цілях. «Рефлекс мети», писав І. Павлов, має величезне життєве значення, він є основною формою життєвої енергії людини. Життя тільки у того змістовне, хто весь час прагне до певної мети. Як тільки зникає мета, воно стає безбарвним, непривабливим.

Мотив — це внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до діяльності. Мотиви діяльності та поведінки людини генетично пов'язані з її органічними та культурними потребами. Потреби породжують інтереси, тобто спрямованість особистості на певні об'єкти з метою пізнати їх, оволодіти ними.

Спонуками до діяльності можуть бути матеріальні потреби (в їжі, одязі, житлі), духовні та культурні (пізнавальні, суспільно-політичні, естетичні). Мотивація діяльності буває близька (здійснити бажане і найближчим часом) та віддалена (здійснення бажаного планується на тривалий час). Розрізняють мотиви і за рівнем усвідомлення. Бувають яскраво й чітко усвідомлювані мотиви: обов'язки перед колективом, відповідальність, дисциплінованість та ін. Але в багатьох випадках діють неусвідомлювані спонуки, наприклад звички, упереджене ставлення до певних фактів життя, людей тощо. Проте незалежно від міри усвідомлення мотиву діяльності він є вирішальним чинником у досягненні поставленої мети.

Цілі та мотиви діяльності людини визначаються суспільними умовами життя, виробничими, навчальними, ігровими відносинами. Між цілями та мотивами діяльності людей існує певний зв'язок. З одного боку, мета та мотиви спонукають кожну людину до діяльності, визначають її зміст і способи виконання, а з іншого — вони й формуються у процесі діяльності, під впливом умов, за яких вона відбувається. У процесі діяльності виникають і розвиваються

нові потреби та інтереси, ідеали та переконання — виробничі, розумові, естетичні, спортивні.

В усіх різновидах діяльності люди користуються **рухами природженими** (безумовно-рефлекторними) та **набутими** (умовно-рефлекторними). Безумовно-рефлекторні рухи у процесі життя, у результаті досвіду, навчання та виховання перебудовуються відповідно до вимог умов життя, культури трудових дій та поведінки. Рухи (ходіння, мовлення, писання, читання, пов'язані з обробкою матеріалів, грою на інструменті) під впливом навчання та виховання настільки змінюються, що в них важко розпізнати первинний, природжений характер.

У діяльності залежно від її мети та змісту, матеріалу та способів його обробки рухи об'єднуються в різноманітні комплекси і системи. Систему рухів, спрямованих на присвоєння предмета чи його змісту, називають діями. Розрізняють дії предметні та розумові.

Предметні, або зовнішні, **дії** спрямовані на оволодіння предметами, контакти з людьми, з тваринами, рослинами і т. ін. **Розумові** дії виявляються у сприйманні, діяльності пам'яті, мислення та ін. **Розумові** дії утворюються на ґрунті зовнішніх, предметних дій. Предметні дії в результаті **інтеріоризації**, тобто перенесення у внутрішнє життя людини, стають змістом розумової діяльності. На перших етапах засвоєння досвіду діти і дорослі оперують конкретними предметами, засобами унаочнення, порівнюють, розкладають та об'єднують їх, знаходять причинні залежності та їх взаємодію. Потім, у результаті інтеріоризації цих зовнішніх дій з предметами, людина починає оперувати образами цих предметів і зв'язками та залежностями між ними. На ще вищому етапі розвитку ці операції здійснюються за допомогою понять, виражених у слові.

Інтеріоризоване зовнішнє опрацьовується в мисленні, набуває логічного оформлення, влітається в систему знань і попереднього досвіду людини й реалізується в діяльності у вигляді тих чи інших дій. Винесення внутрішніх, розумових дій назовні називають **екстеріоризацією**.

Важливу роль у діяльності відіграє її регуляція. У процесі засвоєння знань і досвіду у свідомості людини утворюється образ рухів і дій виконуваної діяльності, або **акцептор дії**, з яким порівнюється виконувана дія в разі її відхилення від окресленого способу її виконання, коригується відповідно до поставленої мети та акцептора дії.

Отже, **діяльність** — це сукупність цілеспрямованих, усвідомлюваних дій. Свідома діяльність людини характеризується не тільки цілями та мотивами, а й певними засобами, за допомогою яких вона здійснюється.

Успішне виконання будь-якої діяльності потребує від людини оволодіння необхідними для неї засобами. Воно передбачає вироблення у людини вмінь і навичок користуватися ними для досягнення поставленої мети.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Поняття про діяльність
2. Мета і мотиви діяльності
3. Структура діяльності
4. Засоби діяльності, процес їх засвоєння
5. Основні різновиди діяльності

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Активність біологічних індивідів. (3, с. 79-103)
2. Поведінка тварин як специфічна форма активності. (4, с. 79-99)
3. Діяльність як специфічна форма людської активності. (2, с. 59-98)
4. Відмінність поведінки тварин від діяльності людини. (1, с. 77-113)
5. Основні компоненти діяльності. (4, с. 85-109)
6. Механізм зворотної аферентації при виконанні дії. (3, 98-118)
7. У чому полягає суть процесу екстеріоризації дії. (2, с. 86-123)

Література:

1. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996
2. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000

Додаткова література з теми:

- Белоус В.В.* Темперамент и деятельность: Учеб. пособие. — Пятигорск, 1990.
- Брушлинский А.В.* Деятельность, действие и психическое как процессы // Вопросы психологии. — 1984. — №5.
- Валлон А.* Психическое развитие ребенка. — М, 1967.
- Давыдов В.В.* Проблемы развивающего обучения. — М.: Педагогика, 1986.
- Давыдов В.В., Маркова А.К.* Концепция учебной деятельности школьников // Вопросы психологии. — 1981. — №6.
- Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів/ За загальн. ред. акад. С.Д. Максименка.* — К.: Форум, 2002.
- Конопкин О.А.* Психологические механизмы регуляции деятельности. — М.: Наука, 1980.
- Леонтьев А.М.* Деятельность: Сознание: Личность. — М.: Политиздат, 1977.
- Ломов Б.Ф., Сурков Е.Н.* Антиципация в структуре деятельности. - М.: Наука, 1980.

Тема № 11. Мова і мовлення як засіб спілкування.

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л.Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Найзагальнішими та найнеобхіднішими умовами продуктивної психічної діяльності особистості є **мова і мовлення, спілкування та увага**.

З одного боку, вони пронизують усе психічне життя людини і забезпечують можливість активного задоволення її пізнавальних і суспільних потреб, а з іншого — є засобами реалізації внутрішнього світу та можливостей особистості.

Мова є специфічно людським засобом спілкування, що існує об'єктивно в духовному житті людського суспільства і становить собою систему знаків, які функціонують як засоби такого спілкування. Мова виникла у процесі становлення самої людини як суспільної істоти, у процесі спільної трудової діяльності. Біологічними передумовами виникнення мови були звуки та рухи, які спостерігались у пращурів людини і слугували засобом спілкування, задоволення потреби в обміні думками, у пізнанні властивостей предметів та явищ, що оточували людину, і позначалися словами. Мова — суспільне явище, найважливіший засіб організації людських стосунків. За її допомогою люди досягають розуміння, обмінюються думками, здобувають знання, передають їх нащадкам, дістають можливість налагодити спільну діяльність в усіх галузях людської практики.

Вимовлювані комплекси звуків, якими позначалися певні об'єкти, набували певного значення, ставали спільними для людей засобами обміну думками. Мова є системою знаків, що мають соціальну природу, яка створилася й закріпилася у процесі історичного розвитку діяльності членів суспільства.

Слово як одиниця мови має два боки — зовнішній звуковий (**фонетичний**) та внутрішній смисловий (**семантичний**). Обидва вони є продуктом тривалого суспільно-історичного розвитку. Єдність цих боків (але не тотожність) утворює слово. Зовнішня фонетична форма слова — це умовний знак предмета або явища, що не передає прямо й безпосередньо його властивостей.

У слові зливаються функції **знака** та **значення**. Останнє історично розвивалось, звужувалось, узагальнювалось, переносилось на нові об'єкти. Унаслідок цього виникла багатозначність слів, що також є продуктом історичного розвитку кожної мови.

Основні елементи мови — її словниковий склад і граматична будова.

Словниковий склад — це сукупність о слів у кожній окремій мові. Його специфіка характеризує рівень розвитку мови: що багатший і різноманітніший словник, то багатша і різноманітніша мова. У практиці користування мовою розрізняють словники **активний**, тобто слова, якими людина користується для вираження власних думок при спілкуванні з іншими людьми, і **пасивний** — слова, які вона розуміє, коли їх чує або читає, але сама вживає не всі з них. Обсяг і характер активного та пасивного словників людини залежать від її освіти, професії, міри володіння мовою, характеру та змісту діяльності.

Словниковий склад, узятий сам по собі, ще не становить мови. Для того, щоб за допомогою слів людина могла обмінюватися думками, потрібна **граматика**, яка визначає правила зміни слів, сполучення їх у речення. Це забезпечується **граматичною будовою** мови. Слова, що є в реченні, необхідно не лише розуміти, а й відповідно взаємоузгодити для того, щоб точно передати зміст думки. Правила зміни слів (**морфологія**) і правила сполучення їх у речення (**синтаксис**) формулює граматику і цим дає змогу виражати поняття та судження, робити умовиводи про предмети та явища, їх ознаки та відношення.

Найзагальнішими та найнеобхіднішими умовами продуктивної психічної діяльності особистості є **мова і мовлення, спілкування та увага**.

З одного боку, вони пронизують усе психічне життя людини і забезпечують можливість активного задоволення її пізнавальних і суспільних потреб, а з іншого — є засобами реалізації внутрішнього світу та можливостей особистості.

Мова є специфічно людським засобом спілкування, що існує об'єктивно в духовному житті людського суспільства і становить собою систему знаків, які функціонують як засоби такого спілкування. Мова виникла у процесі становлення самої людини як суспільної істоти, у процесі спільної трудової діяльності. Біологічними передумовами виникнення мови були звуки та рухи, які спостерігались у пращурів людини і слугували засобом спілкування, задоволення потреби в обміні думками, у пізнанні властивостей предметів та явищ, що оточували людину, і позначалися словами. Мова — суспільне явище, найважливіший засіб організації людських стосунків. За її допомогою люди досягають розуміння, обмінюються думками, здобувають знання, передають їх нащадкам, дістають можливість налагодити спільну діяльність в усіх галузях людської практики.

Вимовлювані комплекси звуків, якими позначалися певні об'єкти, набували певного значення, ставали спільними для людей засобами обміну думками. Мова є системою знаків, що мають соціальну природу, яка створилася й закріпилася у процесі історичного розвитку діяльності членів суспільства.

Слово як одиниця мови має два боки — зовнішній звуковий (**фонетичний**) та внутрішній смисловий (**семантичний**). Обидва вони є продуктом тривалого суспільно-історичного розвитку. Єдність цих боків (але не тотожність) утворює слово. Зовнішня фонетична форма слова — це умовний знак предмета або явища, що не передає прямо й безпосередньо його властивостей.

У слові зливаються функції **знака** та **значення**. Останнє історично розвивалося, звужувалось, узагальнювалось, переносилось на нові об'єкти. Унаслідок цього виникла багатозначність слів, що також є продуктом історичного розвитку кожної мови.

Основні елементи мови — її словниковий склад і граматична будова.

Словниковий склад — це сукупність о слів у кожній окремій мові. Його специфіка характеризує рівень розвитку мови: що багатший і різноманітніший словник, то багатша і різноманітніша мова. У практиці користування мовою розрізняють словники **активний**, тобто слова, якими людина користується для вираження власних думок при спілкуванні з іншими людьми, і **пасивний** — слова, які вона розуміє, коли їх чує або читає, але сама вживає не всі з них. Обсяг і характер активного та пасивного словників людини залежать від її освіти, професії, міри володіння мовою, характеру та змісту діяльності.

Словниковий склад, узятий сам по собі, ще не становить мови. Для того, щоб за допомогою слів людина могла обмінюватися думками, потрібна **граматика**, яка визначає правила зміни слів, сполучення їх у речення. Це забезпечується **граматичною будовою** мови. Слова, що є в реченні, необхідно не лише розуміти, а й відповідно взаємоузгодити для того, щоб точно передати зміст думки. Правила зміни слів (**морфологія**) і правила сполучення їх у речення (**синтаксис**) формулює граматику і цим дає змогу виражати поняття та судження, робити умовиводи про предмети та явища, їх ознаки та відношення.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Поняття про мову та її функції.
2. Різновиди мовлення.
3. Поняття про спілкування.
4. Функції спілкування.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Поняття про мову та її функції. (3, с. 135-167)
2. Різновиди мовлення. (4, с. 124-154)
3. Поняття про спілкування. (2, с. 165-190)
4. Функції спілкування. (1, с. 147-186)
5. Мова та які її основні елементи. (3, с. 143-197)
6. Специфіка усного мовлення. (3, 146-167)
7. Соціальна сутність спілкування. (2, с. 123-167)
8. Культура невербального спілкування. (1, с. 172-190)

Література:

1. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996
2. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000

Додаткова література з теми:

1. Бодалев А.А. Восприятие человека человеком. — М.: Изд-во МГУ, 1982.
2. Егидес А.Л. Психологическая концепция конфликтного общения // Психол. журн. — 1984. — Т. 5. — №5.
3. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів / За загальн. ред. акад. С.Д. Максименка. — К.: Форум, 2002.
4. Ильин Г.Л. Некоторые проблемы психологии общения // Вопр. психологии. — 1986. — №2.
5. Коломинский Я.Л. Психология общения. — М.: Знание, 1974.
6. Крыжановский Ф.И., Третьяков В.П. Грамматика общения -Л.: Изд-во ЛГУ, 1990.
7. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. — М., 1986.
8. Максименко С.Д. Общая психология. — М.: Рефл-бук, К • Вак-лер, 2001.
9. Мелибруда Е.Я. Я. — Ты. - Мы: Психологические возможности улучшения общения. — М., 1986.

Блок змістовних модулів "Психологія" № 4

Тема № 12. Пізнавальні психічні процеси.

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Пізнавальна діяльність - це процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності. Відображення реальності в людській свідомості може відбуватися на рівні чуттєвого та абстрактного пізнання. Чуттєве пізнання характеризується тим, що предмети і явища об'єктивного світу безпосередньо

діють на органи чуття людини - її зір, слух, нюх, тактильні та інші аналізатори і відображуються у мозку. До цієї форми пізнання дійсності належать пізнавальні психічні процеси відчуття та сприймання. Враження, одержані за допомогою відчуттів і сприймань, несуть інформацію про зовнішні ознаки та властивості об'єктів, утворюючи чуттєвий досвід людний.

Вищою формою пізнання людиною дійсності є абстрактне пізнання, що відбувається за участю процесів мислення та уяви. У розвиненому вигляді ці пізнавальні процеси властиві тільки людині, яка має свідомість і виявляє психічну активність у діяльності. Істотною особливістю мислення та уяви є опосередкований характер відображеним ними дійсності, зумовлений використанням раніше здобутих знань, досвіду, міркуваннями, побудовою гіпотез тощо. Об'єктом пізнання у процесах мислення та уяви є внутрішні, безпосередньо не дані у відчуттях властивості об'єктів, закономірності явищ і процесів.

Важливу роль у пізнавальній діяльності людини відіграє *пам'ять*, яка своєрідно відображає, фіксує й відтворює те, що відображується у свідомості в процесі пізнання.

Важливою характеристикою пізнавальної діяльності є емоційно-вольові процеси, які спонукають особистість до активних дій, вольових актів. Пізнання предметів і явищ об'єктивної дійсності, психічного життя людини здійснюється всіма пізнавальними процесами.

Підґрунтям розумового пізнання світу, яким би складним воно не було, є чуттєве пізнання. Разом з тим сприймання, запам'ятовування, відтворення та інші процеси неможливі без участі в них розумової діяльності, переживань і вольових прагнень. Але кожний з цих процесів має певні закономірності й постає у психічній діяльності або як провідний, або як допоміжний.

***Відчуття* — пізнавальний психічний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їх безпосередній дії на органи чуття людини.**

Відчуття - це найпростіший психічний процес, первинна форма орієнтування живого організму в навколишньому середовищі. З відчуттів починається пізнавальна діяльність людини. За допомогою різних аналізаторів вона відбирає, нагромаджує інформацію про об'єктивну реальність, про власні суб'єктивні стани й на підставі одержуваних вражень виробляє адекватні умовам способи реагування на зовнішні та внутрішні впливи. *Органи чуття* — це єдині канали, по яких зовнішній світ проникає у свідомість людини. Відображуючи об'єктивні характеристики предметів і явищ, відчуття існують у свідомості як суб'єктивні образи об'єктивного світу. Ця особливість відчуттів зумовлена, з одного боку, природою самих відчуттів як продукту відображувальної діяльності мозку, а з іншого - психічним складом особистості, що відчуває. Для відчуттів характерне їх позитивне або негативне емоційне забарвлення. Приємні або неприємні відчуття сигналізують про позитивну чи негативну дію

подразника й викликають відповідну дію на нього. Життєва і гностична роль відчуттів дуже важлива, оскільки вони є єдиним джерелом наших знань про зовнішній світ і про нас самих.

Фізіологічним підґрунтям простіших відчуттів та чутливості на перших етапах життя людини є природжена безумовно-рефлекторна діяльність нервової системи. Складніші відчуття зумовлюються умовно-рефлекторною, аналітико-синтетичною діяльністю головного мозку.

Класифікація і різновиди відчуттів. Існують різні класифікації органів відчуттів і чутливості організму до подразників, що надходять до аналізаторів із зовнішнього світу або зсередини організму. Залежно від міри контакту органів чуття з подразниками розрізняють чутливість контакту (дотикову, смакову, больову) та дистантну (зорову, слухову, нюхову). За розміщенням рецепторів в організмі - на поверхні, всередині організму, в м'язах і сухожилках — розрізняють відчуття екстероцептивні, що відображують властивості предметів та явищ зовнішнього світу (зорові, слухові, нюхові, смакові), інтероцептивні, що несуть інформацію про стан внутрішніх органів (відчуття голоду, спраги, втоми), та пропріоцептивні, що відображують рухи органів тіла і його стан (кінестетичні та статичні). Як самостійні виокремлюють температурні відчуття, що є функцією особливого температурного аналізатора, який здійснює терморегуляцію і теплообмін організму з навколишнім середовищем. Температурні відчуття належать також до дотикових. Відповідно до системи аналізаторів розрізняють відчуття зорові, слухові, дотикові, больові, температурні, смакові, нюхові, голоду і спраги, статеві, кінестетичні та статичні. Кожний із цих різновидів відчуття має певний орган (аналізатор), певні закономірності виникнення та перебігу.

Мислення як вища форма пізнання об'єктивної реальності. Пізнавальна діяльність людини починається з відчуттів і сприймань. Відображуючи дійсність на чуттєвому рівні за участю аналізаторів, людина одержує різнобічну інформацію про зовнішні властивості та ознаки предметів, які фіксуються в її свідомості у формі звукових, просторових, часових, смакових, дотикових та інших уявлень. Проте такої інформації про об'єктивний світ людині недостатньо для задоволення різноманітних потреб практичної діяльності, яка потребує глибокого і всебічного знання об'єктів, з якими доводиться мати справу. Вичерпні знання про об'єкти дійсності, їх внутрішню безпосередньо не дану у відчуттях і сприйманнях сутність, людина одержує за допомогою *мислення* – вищої абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності. Уявне відображення дійсності характеризується низкою особливостей. Одна з цих особливостей виражається в опосередкованому характері уявного відображення дійсності.

Так, не можна безпосередньо побачити будову атомного ядра, хімічну реакцію, фізіологічні процеси, які відбуваються в живій клітині, ультрафіолетове проміння тощо. Щоб усі ці безпосередньо не видимі, але важливі для розуміння об'єктів властивості розкрити, людина вдається до

міркувань, обчислень, експериментів, зіставлення фактів та інших опосередкованих дій. Опосередкування можуть різнитись за складністю залежно від особливостей пізнавального завдання та об'єкта пізнання.

До *опосередкованого пізнання* людина вдається тоді, коли безпосереднє пізнання виявляється неможливим через недосконалість людських аналізаторів або недоцільність, що зумовлюється складністю процесу пізнання. Опосередкованість мислення виявляється і в тому, що всі його акти відбуваються за допомогою слова та попереднього досвіду, який зберігається в пам'яті людини.

Ще одна ознака мислення полягає в тому, що завдяки йому в об'єктах відображуються не будь-які, а істотні ознаки та властивості, що ґрунтуються на об'єктивних відносинах і закономірних зв'язках, репрезентованих у самих предметах та явищах. Істотні ознаки та відносини виражають сутність предметів і явищ, їх причинно-наслідкові залежності, їх розкриття дає можливість зрозуміти закони, яким підпорядковані процеси, що відбуваються у природі та суспільстві, впливати на них у власних інтересах.

Ще однією особливістю мислення є узагальнений характер відображення дійсності. За допомогою мислення людина пізнає істотні ознаки, що виявляються спільними для споріднених у тому чи іншому відношенні об'єктів, і уявляє їх узагальнено, оперуючи поняттями. Так вона пізнає загальні властивості металів, геометричних фігур, принципи функціонування технічних систем, розвитку психічних явищ тощо.

Перелічені ознаки мислення характеризують його як специфічну форму абстрактного пізнання дійсності, як складну пізнавальну діяльність.

***Мислення* – це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях.**

Мислення людини нерозривно пов'язане з *мовою*, яка є знаряддям формування і способом існування думки. У слові закріплюється нагромаджений пізнавальний досвід, який людина використовує в разі потреби. Узагальнюючи у слові свої знання про предмети та явища дійсності, людина виходить за межі того, що дано їй безпосередньо у відчуттях і сприйманнях, значно розширює свої пізнавальні можливості, удосконалює мислення.

Розумова діяльність органічно пов'язана з практикою. Практика є джерелом розумової діяльності. Мислення породжується потребами людської практики і розвивається у процесі пошуку шляхів їх задоволення. Навіть для наукових теоретичних проблем пізнання, які не пов'язані безпосередньо з потребами практики, вона є їх віддаленим джерелом. У свою чергу, практична діяльність неможлива без мислення, вона стимулює його постійний розвиток, сприяючи впровадженню досягнень людської думки в різні сфери життя суспільства.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Поняття про відчуття та його різновиди
2. Сприймання, його різновиди та властивості.
3. Мислення як вища форма пізнання об'єктивної реальності.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Основні властивості відчуттів. (4, с. 198-209)
2. Загальні властивості сприймання. (3, с. 186-209)
3. Структурність сприймання та який її механізм. (2, с. 196-215)
4. Константність сприймання та який її механізм. (4, с. 205-229)
5. Спостереження та спостережливість. (1, с. 198-217)
6. Специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності. (3, с. 197-210)
7. Особливість опосередкованого способу пізнання дійсності. (1, с. 189-209)
8. Види мислення. (2, с. 215-230)

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001.
2. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996.
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001.
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000.

Додаткова література з теми:

1. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. Закладів/ За загальн. ред. акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2002.
2. Лурия А.Р. Ощущение и восприятие. – М.: Изд-во МГУ, 1978.
3. Максименко С.Д. Общая психология. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001.
4. Немов Р.С. Психология. – М.: Просвещение, 1995.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Педагогика, 1989.
6. Логвиненко А.Д. Психология восприятия: Усеб.-метод. пособие. – М., 1987.
7. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: Навчальний посібник для вищої школи. – К.: Наукова думка, 1998.
8. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр.соч. В 6 т. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2.

9. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. – М., 1988.
10. Каплунович И.Я. Развитие структуры пространственного мышления // Вопр.психологии. – 1986. - №2.
11. Петухов В.В. Психология мышления: Учеб.-метод, пособие. – М., 1987.
12. Холодная М.А. Интегральные структуры понятийного мышления. – Томск: Изд-во Томск.ун-та, 1983.

Тема № 13. Роль уяви і пам'яті в психічному житті людини.

Література:

- 1.Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
- 2.Психологія. За ред.. Ю.Л.Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
- 3.Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.
- 4.Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Поняття про уяву. Відображуючи об'єктивну дійсність, людина не лише сприймає те, що на неї діє в певний момент, чи уявляє те, що на неї діяло раніше. Життя потребує від людини створення образів і таких об'єктів, яких вона ще не сприймала, уявлення подій, свідком яких вона не була, передбачення наслідків своїх дій та вчинків, програмування своєї діяльності тощо.

Уява – це специфічно людський психічний процес, що виник і сформувався у процесі праці. Будь-який акт праці неодмінно містить в собі уяву. Не уявивши готовий результат праці, не можна приступати до роботи. Саме в цьому й полягає важлива функція уяви як специфічно людської форми випереджального відображення дійсності. Перш ніж щось робити, людина уявляє кінцевий результат своєї діяльності та шляхи, якими його буде досягнуто. Ще до того, як виготовити певну річ, людина подумки створює її образ.

У житті людина створює образи таких об'єктів, яких у природі не було, немає й не може бути. Такими витворами людської уяви є фантастичні казкові образи русалки, килима-літака, Змія Горинича, в яких неприродно поєднані ознаки різних об'єктів. Проте якими б дивовижними не здавалися продукти людської уяви, підґрунтям для їх побудови завжди є попередній досвід людини, ті враження, що зберігаються в її свідомості.

Уява – це процес створення людиною на основі попереднього досвіду образів об'єктів, яких вона ніколи не сприймала.

До створення нових образів людину спонукають різноманітні потреби, що постійно породжуються діяльністю, розвитком знань, ускладненням суспільних умов життя, необхідністю прогнозувати майбутнє.

Створення образів уяви завжди пов'язане з певним відступом від реальності, виходом за її межі. Це значно розширює пізнавальні можливості людини, забезпечуючи їй здатність передбачення та творення нового світу як середовища свого буття. Діяльність уяви тісно пов'язана з мисленням. Орієнтуючи людину у процесі діяльності, уява створює психічну модель кінцевого та проміжних результатів праці й цим забезпечує втілення ідеального образу в матеріальний чи ідеальний продукт. Вибір способу дій, комбінування елементів в образах уяви здійснюються логічними міркуваннями, виконанням різних розумових дій, завдяки чому зберігається зв'язок продуктів людської фантазії з реальністю, їх дійовий характер. Специфічність випереджального відображення реальності у процесі уяви виявляється в конкретно-образній формі у вигляді яскравих уявлень. У мисленні ця функція здійснюється оперуванням поняттями, унаслідок чого в образах уяви забезпечується опосередковане та узагальнене відображення дійсності, що й робить їх реалістичними, життєвими.

Цінність уяви полягає в тому, що вона допомагає людині орієнтуватися у проблемних ситуаціях, приймати правильні рішення, передбачати результат власних дій тоді, коли наявних знань виявляється недостатньо для безпосередньої реалізації пізнавальної потреби. Завдяки уяві стають можливими результативна поведінка і діяльність особистості за умов неповної або сумнівної інформації.

Різновиди пам'яті. За змістом залежно від того, що запам'ятовується і відтворюється, розрізняють чотири види пам'яті: образну, словесно-логічну, рухову та емоційну.

Образна пам'ять виявляється в запам'ятовуванні образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їх властивостей, наочно даних зв'язків і відносин між ними.

Залежно від того, якими аналізаторами сприймаються об'єкти при їх запам'ятовуванні, образна пам'ять буває *зоровою, слуховою, дотиковою, нюховою* тощо.

Фізіологічним підґрунтям образної пам'яті є тимчасові нервові зв'язки першосигнального характеру. Проте в ній бере участь і друга сигнальна система. Мова постає як засіб усвідомлення людиною її чуттєвого досвіду.

Зміст *словесно-логічної пам'яті* - це думки, поняття, судження, умовиводи, які відображають предмети та явища в їх істотних зв'язках і відносинах, у загальних властивостях. Думки не існують без мови, тому пам'ять на них і називається словесно-логічною. Цей вид пам'яті ґрунтується на спільній діяльності першої та другої сигнальних систем.

Словесно-логічна пам'ять є специфічно людською на відміну від образної, рухової та емоційної, що властиві також тваринам.

Рухова пам'ять полягає у запам'ятовуванні та відтворенні людиною рухів. Виявляється вона в різних видах ігрової, трудової, виробничої діяльності,

у діях художника, балерини та ін. Вона є підґрунтям утворення різних умінь і навичок, засвоєння усної та письмової мови.

Емоційна пам'ять полягає у запам'ятовуванні та відтворенні людиною емоцій та почуттів. Запам'ятовуються не лише самі емоції, а й предмети та явища, що їх викликають. Наприклад, переживання почуття ностальгії при спогадах про країну, в якій людина виросла, але з якихось причин залишила її.

Залежно від характеру перебігу процесів пам'яті останню поділяють на мимовільну та довільну. Про *мимовільну пам'ять* говорять тоді коли людина щось запам'ятовує та відтворює, не ставлячи перед собою спеціальної мети щось запам'ятати або відтворити. Коли людина ставить на меті щось запам'ятати або пригадати, йдеться про *довільну пам'ять*.

Мимовільна і довільна пам'ять – щаблі розвитку пам'яті людини в онтогенезі. Пам'ять поділяють також на короткочасну, довготривалу та оперативну.

Короткочасною називають пам'ять, яка характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, його відтворенням і нетривалим зберіганням. Вона, як правило, обслуговує актуальні потреби діяльності й обмежена за обсягом.

Довготривала пам'ять виявляється у процесі набування й закріплення знань, умінь і навичок, розрахованих на їх тривале збереження та наступне використання в діяльності людини.

Оперативною називають пам'ять, яка забезпечує запам'ятовування та відтворення оперативної інформації, потрібної для використання в поточній діяльності (наприклад, утримання в пам'яті проміжних числових результатів при виконанні складних обчислювальних дій). Виконавши свою функцію, така інформація може забуватися.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Поняття про уяву та її різновиди
2. Поняття про пам'ять. Теорії пам'яті.
3. Процеси пам'яті та її індивідуальні особливості.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Специфічність відображення дійсності у процесах уяви. (3, с. 222-267)
2. Особливості мрії як різновиду творчої уяви. (4, с. 203-235)
3. Зв'язок процесів чуттєвого пізнання і мислення з уявою. (1, с. 221-265)
4. Механізм впливу образів уяви на фізіологічні процеси людини. (2, с. 189-234)
5. Зв'язок уяви з емоційно-вольовою сферою особистості. (1, с. 201-235)
6. Особливості пам'яті як пізнавального процесу. (3, с. 250-270)

7. Роль пам'яті у психічному житті людини. (2, с. 210-241)
8. Природа асоціацій та їх значення у процесах пам'яті. (4, с. 211-227)

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001.
2. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996.
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001.
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000.

Додаткова література з теми:

1. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів / За загальн. ред. акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2002.
2. Коршунова Л.С. Воображение и его роль в познании. – М., 1979.
3. Максименко С.Д., Общая психология. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001.
4. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: Навчальний посібник для вищої школи. – К.: Наукова думка, 1998.
5. Немов Р.С. Психология. – М.: Просвещение, 1995.
6. Истомши З.М. Развитие памяти: Учеб.-метод. пособие. – М., 1978.
7. Лурия А.Р. Внимание и память. – М., 1975.
8. Ляудис В.Я. Память в процессе развития. – М., 1976.
9. Немов Р.С. Психология. – М.: Просвещение, 1995.
10. Общая психология / Под ред. А.В.Петровского. – М.: 1977.
11. Психологія / За ред. Г.С.Костюка. – К., 1968.
12. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус): Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002.
13. Роговин М.С. Проблемы теории памяти. – М., 1977.
14. Сапогова Е.Е. Операции моделирования как условия развития воображения // Вопр. Психологии.- 1993. - № 3.
15. Изюмова С.А. Мнемические способности и усвоение знаний в школе // Вопр. Психологии. – 1986.- № 3.

Тема № 14. Емоційна сфера особистості.

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.

4.Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Діяльність людини, її поведінка завжди викликають **позитивне** або **негативне** ставлення до неї. Ставлення до дійсності відображується в мозку й переживається як задоволення або незадоволення, радість, сум, гнів, сором. Такі переживання називають **емоціями, почуттями**.

Емоції та почуття здійснюють сигнальну та регулювальну функції, спонукають людину до знань, праці, вчинків або стримують її.

Людські емоції та почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності. К. Ушинський писав, що «ні слова, ні думки, навіть вчинки наші не виражають так ясно нас самих і наше ставлення до світу, як наші почування».

Емоції та почуття органічно взаємопов'язані, але за змістом і формою переживання вони не тотожні.

Емоція — це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності. Розрізняють *прості* та *складні* емоції. Переживання задоволення від їжі, бадьорості, втоми, болю — це прості емоції. Вони властиві і людям, і тваринам. Прості емоції в людському житті перетворилися на складні емоції та почуття. Характерна ознака складних емоцій полягає в тому, що вони виникають у результаті усвідомлення об'єкта, що викликав їх, розуміння їхнього життєвого значення (наприклад, переживання задоволення при сприйманні музики, пейзажу).

Почуття — це специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції: радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо.

Емоції та почуття характеризуються певною якістю та полярністю, активністю та інтенсивністю.

Як почуття виявляється ставлення особистості до праці, подій, інших людей, до самої себе. За якістю переживань відрізняють одні емоції та почуття від інших (наприклад, радість — від гніву, любов — від ненависті).

Емоціям і почуттям властива **полярність**. Вона виявляється в тому, що кожна емоція, кожне почуття за різних обставин можуть виявлятися протилежно: «радість — горе», «любов — ненависть», «симпатія — антипатія», «задоволення — незадоволення». Полярні переживання мають явно виражений позитивний або негативний відтінок. Умови життя та діяльності викликають почуття різного рівня активності. Розрізняють *стенічні* емоції та почуття — ті, що посилюють активність спонукають до діяльності, та *астенічні* — ті, що пригнічують людину, зменшують її активність, демобілізують.

Залежно від індивідуальних особливостей особистості, її стану і ставлення до ситуації та об'єктів, що викликають переживання, емоції та почуття

виявляються більш-менш інтенсивно, бувають довготривалими або короткочасними.

Характерна особливість емоцій і почуттів полягає в тому, що вони цілковито захоплюють особистість. Здійснюючи майже блискавичну інтеграцію, тобто об'єднання в ціле всіх функцій організму, емоції сигналізують про корисні або шкідливі впливи на організм, завдяки чому мають універсальне значення для життя організму. Охоплюючи всі різновиди переживань людини, — від глибоко травмуючих страждань до високих форм радості та соціального відчуття життя, емоції стають як позитивним чинником у життєдіяльності, підносячи активність організму, так і негативним, пригнічуючи всі його функції. Відомий фізіолог П. Анохін вважає, що емоції, а саме довготривалі негативні емоції (страх, переживання болю тощо), відіграють вирішальну роль у розвитку так званих неврогенних захворювань.

Воля — психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей.

У вольових діях людина здійснює власну свідому мету. Свідомою діяльністю — це довільна діяльність. Довільне напруження фізичних сил, довільне сприймання, запам'ятовування, довільна увага тощо — це свідомо регульована діяльність, свідоме спрямування фізичних і розумових сил на досягнення свідомо поставленої мети. Отже, воля є однією з найважливіших умов людської діяльності.

Воля людини виробилась у процесі її суспільно-історичного розвитку, у трудовій діяльності. Живучи й працюючи, люди поступово навчилися ставити перед собою певні цілі й свідомо добиватися їх реалізації. У боротьбі за існування, долаючи труднощі, напружуючи сили чи стримуючись, людина виробила в собі різні якості волі. Чим важливішими були цілі, які ставили люди в житті, чим більше вони їх усвідомлювали, тим активніше вони добивалися їх реалізації.

Вольову діяльність не можна зводити до активності організму й ототожнювати з нею. Активність властива і тваринам. Вони, задовольняючи свої біологічні потреби, пристосовуючись до умов життя, тривалий час впливають на навколишню природу, але це відбувається без будь-якого наміру з їхнього боку.

Воля виявляється у своєрідному зусиллі, у внутрішньому напруженні, яке переживає людина, переборюючи внутрішні та зовнішні труднощі, у прагненні до дій або у стримуванні себе.

Воля є детермінованим процесом. Детерміністичне розуміння волі підтверджується фізіологічними дослідженнями І. Сеченова та І. Павлова. І. Сеченов вказував, що вольові дії причинно зумовлені зовнішніми подразниками. Усі довільні рухи є відображувальними, тобто рефлексорними. І. Павлов зазначав, що весь механізм вольового руху — це умовний, асоціативний процес,

який підпорядковується всім описаним законам вищої нервової діяльності. Він показав, що довільні дії, які виникають унаслідок внутрішнього зусилля, зумовлюються тим, що рухова ділянка кори головного мозку водночас є сенсорною ділянкою подібно до зорової, слухової тощо. Сліди, залишені в руховій ділянці кори головного мозку попередніми подразниками, активізуючись, можуть стати умовними подразниками для вольових рухів. Механізмом довільних рухів є збудження, що йдуть від кори великих півкуль головного мозку. Кінестетичні клітини кори зв'язуються з усіма клітинами кори, вони є виразниками як зовнішніх впливів, так і внутрішніх процесів організму. Це і стає підставою для довільних рухів. Довільні дії детерміновані, як і всі інші дії людини, але оскільки вони викликаються слідами в корі головного мозку від попередніх подразнень, то іноді здається, немовби вони виникають самі по собі, без будь-якої причини.

Те, що рухова ділянка кори великих півкуль головного мозку є водночас сенсорною ділянкою, відіграє важливу роль у регуляції вольових дій. П. Анохін вказував, що у процесі вольових дій від виконавчого апарату до кори головного мозку надходить інформація про характер дій (зворотна аферентація), де вона порівнюється з образом запланованої дії, випереджаючи її результати. Це порівняння виконуваної дії з її образом, яке П. Анохін назвав акцептором дії, сприяє уточненню рефлекторного акту відповідно до того, чого прагне людина.

Довільні дії та їх особливості. У вольовій діяльності розрізняють дії довільні та мимовільні. Мимовільними діями називаються неусвідомлювані дії та рухи. Це насамперед безумовно-рефлекторні рухи, які викликаються безумовними подразниками і здійснюються підкорковими відділами центральної нервової системи. Вони пов'язані із захистом організму від ушкоджень або із задоволенням його органічних потреб. Мимовільні рухи можуть бути не тільки безумовно-, а й умовно-рефлекторними. Мимовільні рухи не усвідомлюються, а отже, не контролюються. Найчастіше це буває тоді, коли подразники діють раптово, несподівано. Довільні дії та рухи завжди свідомі. Вони характеризуються цілеспрямованістю та відповідною організованістю.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Поняття про емоції.
2. Емоції і почуття та форми їх вираження
3. Вольові процеси особистості

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Відмінність емоцій від почуттів. (3, с. 248-267)
2. Назвіть основні ознаки афекту. (2, с. 256-290)

3. Пристрасті як форма переживання почуттів. (4, с. 215-246)
4. Основні функції волі. (1, с. 256-290)
5. Вольове зусилля і що його викликає. (3, с. 213-250)
6. Сила волі і чим вона зумовлюється. (4, с. 246-298)
7. Основні етапи розвитку складної вольової дії. (2, с. 234-279)
8. У чому полягає слабкість волі і якими є її причини? (2, с. 212-268)

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001.
2. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996.
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001.
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000.

Додаткова література з теми:

1. *Вартанян Г.А., Петров Е.С.* Эмоции и поведение. — Л., 1989.
2. *Додонов Б.И.* В мире эмоций. — К.: Политиздат Украины, 1987.
3. *Емоційний розвиток дитини / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник* — К.: Мікрос-СВС, 2003.
4. *Изард К.Е.* Эмоций человека. — М.: Изд-во МГУ, 1980.
5. *Максименко С.Д.* Общая психология. — М.: Рефл-бук, К.: Вак-лер, 2001.
6. Немов Р.С. Психология. — М.: Просвещение, 1995.
7. Ольшанникова А.Е. Эмоции и воспитание. — М., 1983.
8. Психология эмоций: Тесты. — М., Изд-во МГУ, 1984.
9. Симонов П.В. Потребностно-мотивационная теория эмоций // *Вопр. психологии.* — 1982. — №6.
10. Якобсон П.М. Психология чувств. — М.: Изд-во МГУ, 1980.

Тема № 15. Індивідуально-психологічні властивості особистості.

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Поняття про темперамент. На тлі загальнолюдських фізичних і психічних особливостей у кожної людини помітно відокремлюються **індивідуальні особливості**, які позначаються на її житті, поведінці, діяльності.

Фізичні індивідуальні особливості – це конституція організму, його фізіологічні процеси: гуморальні, ендокринні, нервові. У кожному окремому організмі ці процеси відбуваються своєрідно, хоча у них є багато спільного для всіх людей, що зумовлюється антропогенезом, тобто походженням і розвитком людини.

Психічні індивідуальні особливості виявляються і різній швидкості реакцій, порогах чутливості, у властивостях уваги, пам'яті, спостережливості, кмітливості, в інтересах. Особливо яскраво вирізняються люди за індивідуальними здібностями: музичними, образотворчими, спортивними, художньо-літературними.

Індивідуально-психологічні особливості – неповторна своєрідність психіки кожної людини. Природною передумовою індивідуальних особливостей людини є передусім спадкові та природжені біологічні особливості будови та функцій організму. Дитина народжується з властивими їй конкретними задатками, на ґрунті яких за життя залежно від умов виховання розвиваються й формуються притаманні певному індивіду будова та функції організму, особистісне психічне буття.

Проте природжені біологічні особливості не визначають фатально індивідуальних якостей особистості. Багатьма спеціальними психологічними та фізіологічними дослідженнями доведено, що природжене змінюється залежно від умов життя і виховання І. Павлов у відомій “Відповіді фізіолога психологам” зауважував, що завдяки надзвичайно великій пластичності вищої нервової діяльності ніщо в ній не залишається нерухомим, непіддатливим, а все завжди може бути досягнуте, змінюватися на краще, аби тільки були створені відповідні умови.

Індивідуальні особливості слід відрізнити від вікових, які настають з дозріванням або старінням організму. Індивідуальні якості особистості, наприклад швидкість реакції, міра активності, вразливості тощо, виявляються незалежно від віку без особливих змін. Разом з тим з віком під впливом життя та виховання індивідуальне досить своєрідно, яскраво виявляється в пізнавальній діяльності, емоційно-вольовій активності, рисах характеру, інтересах, що дає підстави вважати людину здібною чи не здібною, емоційно вразливою чи “товстошкірою”, вольовою чи безвольною, сміливою чи боязливою. На деяких вікових етапах розвитку людини, наприклад у підлітковому віці, вікові та індивідуальні особливості важко диференціювати. Імпульсивність, нестриманість, вразливість підлітків, якщо не зважати на обставини, в яких вони виявляються, легко витлумачити як прояв індивідуальних рис і вікових особливостей. А в навчально-виховній роботі важливо відрізнити вікове від індивідуального, щоб правильно визначити необхідні виховні заходи.

Індивідуальні особливості особистості найяскравіше виявляються в **темпераменті, характері та здібностях** у пізнавальній, емоційно-вольовій діяльності, потребах та інтересах. Особливості їх прояву залежать від виховання дитини. Індивідуальні риси характеру, як свідчать дослідження, досить яскраво виявляються вже в дошкільному віці.

Поняття про характер. Кожній людині крім динамічного боку дій, що виявляється в темпераменті, властиві істотні особливості, які позначаються на її діяльності та поведінці. Про одних говорять, що вони працьовиті, дисципліновані, скромні, чесні, сміливі, колективні, а про інших – лінькуваті, хвалькуваті, неорганізовані, честолюбні, самовпевнені, нечесні, егоїсти, боягузи. Ці й подібні до них риси виявляються настільки виразно й постійно, що становлять собою типовий вид особистості, індивідуальний стиль її соціальної поведінки. Такі психологічні особливості називаються рисами характеру. Ці риси характеризують і цілі, до яких прагне людина, і способи досягнення цілей. Знати це важливо, оскільки особистість характеризується не тільки тим, що вона робить, а й тим, як вона це робить. Сукупність таких стійких рис становить характер особистості.

Отже, характер – це сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе.

Термін **“характер”** (від грецьк. character – “риси”, “прикмета”, “відбиток”). Введений він для позначення цих властивостей людини другом Аристотеля Теофрастом, який у **“Характеристиках”** описав з позицій мораліста 31 тип людських характерів – людей хвалькуватих, базік, нещирих, нудних у розмові, улесливих та ін. Пізніше філософи та психологи засадовими стосовно пояснень і класифікації людських характерів робили або особливості будови та функції тіла, або морально-етичні особливості суспільних стосунків людей, або їхні розумові властивості та досвід.

Характер найбільше пов’язується з темпераментом, який як відомо, визначає зовнішню, динамічну форму його вираження.

Характер людини можна зрозуміти тільки в її суспільній діяльності, суспільних відносинах.

Про характер людини судять і за тим як вона мислить і поводить себе в різних обставинах, якої думки вона про інших та про саму себе, які манери їй властиві.

Знати характер людини дуже важливо. Це дає можливість передбачити, як людина поводитиме себе за певних умов, чого від неї можна чекати, як вона виконуватиме дані їй доручення. Художня література дає прекрасні описи поведінки людей з різними характерами. Історія знає багатьох політичних, громадських і військових діячів, які завдяки силі позитивних рис свого характеру

сприяли прогресу суспільства, натомість особи з негативними рисами характеру або слабохарактерні спричинили його занепад.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Темперамент та його роль в діяльності людини.
2. Здібності, їх структура та різновиди.
3. Природа характеру.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Особливості поведінки екстраверта, інтроверта. (3, с. 269-308)
2. Як темперамент позначається на формуванні рис особистості? (4, с. 276-305)
3. Здібності особистості, основні компоненти здібностей. (2, с. 278-307)
4. Як взаємопов'язані здібності та задатки? (1, с. 289-313)
5. Психічні властивості, що сприяють розвитку здібностей. (2, с. 298-318)
6. Рис особистості що поєднує в собі характер. (1, с. 299-321)
7. Механізм формування властивостей характеру. (2, с. 290-326)

Література:

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001.
2. Киричук О.В. та ін. Основи психології. К., 1996.
3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001.
4. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К., 2000.

Додаткова література з теми:

1. Белоус В.В. Темперамент и деятельность: Учеб. пособие – Пятигорск, 1990.
2. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ навч. закладів / За загальн. ред. акад. С.Д. Масименка – К. : Форум, 2002.
3. Максименко С.Д. Общая психология. – М. Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001.
4. Русалов В.М. О природе темперамента и его месте в структуре индивидуальных свойств человека // Вопр. психологии. – 1985. - №11.
5. Теплов Б.М. Психология индивидуальных различий. – М. : Педагогика, 1995.
6. Максименко С.Д. Развитие психики в онтогенезі. Моделирование психологических новообразований: генетический аспект. – К.: Форум. – Т.2, 2002.
7. Максименко С.Д. Развитие психики в онтогенезі. Теоретико-методологические проблемы генетической психологии : генетический аспект. – К.: Форум. – Т.1, 2002.
8. Мерлин В.С. Структура личности: Характер, способности, самосознание: учеб. пособие к спецкурсу. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 1990.
9. Бодалев А.А. Психология о личности. – М., 1988.

Проблемно-пошукові питання:

1. Які джерела та особливості філософського знання ?
2. У чому полягає сутність наукової картини світу?
3. Що є основою визначення історичних етапів розвитку філософії?
4. Обґрунтуйте принципову різницю між ідеалізмом та матеріалізмом?
5. Аристотель писав: "Перша філософія має своїм предметом пізнання причини справжнього, оскільки воно справжнє." У чому, згідно з Аристотелем, полягає відмінність філософії від інших наук?
6. З яких причин однією з головних проблем філософії ХХ ст. стала проблема відчуженості від суспільства людини?
7. Чи є екзистенціальна філософія гуманістичною ?

Тестові завдання з перевірки засвоєння матеріалу семінарського заняття:

1. Які етапи розвитку філософії та її напрямків знайшли своє відображення у таких судженнях:
 - а) філософія - це епоха, схоплена в думці (Г.Гегель); б) предметом філософії є логічний аналіз мови науки (Л. Вітгенштейн); в) головне питання філософії - це питання про життя, чи варте воно того, щоб бути прожитим (А.Камю).
2. Назвіть філософські напрямки, що відповідають таким судженням:
 - а) філософія - це вчення про світ у цілому; б) філософія - вчення про те, як жити; в) філософія - це максимальне узагальнене знання.
3. Система поглядів на світ та на місце людини в ньому, на відношення людини до світу й до самого себе це:
 - а) міфологія; б) релігія; в) світогляд; г) філософія; д) соціологія.
4. Якими напрямками представлена сучасна соціальна філософія:
 - а) релігійно-філософське; б) томізм; в) неофрейдизм; г) утопізм; д) технократизм.
5. Філософія затвердження пріоритету особи та її ціннісних орієнтирів це:
 - а) прагматизм; б) неотомізм; в) персоналізм; г) сцієнтизм; д) позитивізм.

Література обов'язкова:

7. Філософія . Курс лекцій: Навчальний посібник.-К. 1995.-576с.
8. Філософія. Підручник / За загальною ред. Горлача М.І., Кременя В.Г., Рибачка В.К., - Харків: Консум , 2000, с 3-154.
9. Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. К., 2000 , 554с.
10. Філософія: Навчальний посібник /Л.В.Губернський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та інш. - К., 2001, 457с.
11. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії, Київ-2006.

Додаткова:

12. Аристотель. Метафізика // Соч.: В 4-х т.-М.,1976.Т.1. с.63-94.
13. Арцыжевский Р.А. Мирозрение: сущность, специфика, развитие,-Львов.-1986.-497 с.
14. Богомолов А.С. Античная философия,- М.,1985, с. 3-335.
15. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия - М., 1986.-с.5-343.
16. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии.-М., 1979,-с.6-248.
17. Зарубіжна філософія ХХ століття.- К., 1993, 2с.

18. Заїченко Г. Доля філософії та культури наприкінці ХХ ст. – Філософ. та соціол. думка.- 1994, № 12, с.89-98.
19. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К., 1996, 288 с.
20. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х томах К, 1993.
21. Українка Леся. Твори у 2-х томах К., 1986,т.1, с. 16-115; т.2, с.42-228.
22. Філософський словник. – 2-ге вид. / За ред. В.І. Шинкарука. – К., 1988.

Семінарське заняття № 2

Тема: Проблеми онтології, діалектики та гносеології в філософії.

Філософія суспільства та його духовне життя.

Наука як предмет філософського аналізу.

Психічні процеси та психологічні властивості особистості.

Мета та завдання студентам вміти: використовувати у конкретних випадках основні ознаки наукового та філософського визнання реального, того що існує, аналізувати переваги та недоліки конкретно-наукового та філософського тлумачення буття, використовувати вихідні складові теорії діалектики: принципи, закони, категорії, пояснювати процесуальний характер пізнання в його основних формах і рівнях а також проблеми суспільства, його духовного життя, проблеми науки та її роль у сучасному світі. Виділяти спільне та відмінне у природних та соціальних процесах; аналізувати реальні процеси суспільного життя; співвідносити поняття особистості із іншими поняттями, що характеризують людину, застосувати основні виміри людської особистості для пояснень певних ситуацій життя, пояснювати проблеми національного відродження та культури сучасної України.

Основні поняття та категорії: діалектика, абсолютна істина, гносеологія, дедукція, догматизм, інтуїція, категорія, кількість, можливість, наслідок, одиничне, причина, протилежність, практика, буття, софістика, суспільство, наука, громадянське суспільство, історичний процес, людство, соціальна спільнота, природа, суспільно-економічна формація, цивілізація, форми суспільної свідомості, аксіологія, індивід, менталітет, особистість, свобода, соціальна роль.

Навчальні питання:

4. Філософський зміст проблеми буття і матерії.
5. Основні закони діалектики та їх характеристика.
6. Пізнання як вид духовної діяльності і феномен культури. Мотивація та пізнавальні процеси.

4. Філософський аналіз суспільства. Суспільство і природа.
5. Основні концепції соціальної філософії. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння історії. Вербальне і невербальне спілкування.
6. Сутність духовного життя суспільства. Мислення і мовлення. Темперамент та його роль в діяльності людини.
7. Наука як предмет філософського аналізу.

Проблемно-пошукові питання:

1. Що вивчає гносеологія і як формується її основне питання?
2. У чому полягають універсальні зв'язки буття та категорії діалектики?
3. Як ви розумієте твердження Гегеля про те, що діалектика є осягнення протиріч у їх єдність?
4. Розкрийте філософське поняття закону. Наведіть приклади різних видів законів.
5. Чим обумовлена вимога конкретності істини і в чому полягає її суть?
6. У чому полягає діалектичний взаємозв'язок логіки та інтуїції, пояснення та розуміння в процесі пізнання?
7. Назвіть основні сфери суспільного життя, охарактеризуйте їх, покажіть взаємозв'язок та взаємообумовленість.
8. У чому полягає специфіка законів розвитку суспільства порівняно з законами розвитку природи?
9. Якими чинниками обумовлюється специфіка національних відносин?
10. Чому проблема сенсу життя є однією з "вічних у філософії"?

Тестові завдання з перевірки засвоєння матеріалу семінарського заняття:

1. Виділити основні форми буття:
 - а) буття речей і процесів; б) буття духовного; в) буття людини; г) буття соціального; д) буття природного; е) буття в собі.
2. Які з визначень матерії є філософськими:
 - а) матерія - це все те, що має масу та енергію; б) матерія - це все те, що складається з атомів; в) матерія - це речовина, вакуум; г) матерія - це категорія для позначення об'єктивної реальності.
3. Вчення в гносеології, що визначає єдиним джерелом пізнання відчуття
 - а) емпіризм; б) сенсуалізм; в) марксизм; г) реалізм; д) номіналізм.
4. Що таке гносеологія:
 - а) вчення про пізнання; б) вчення про буття; в) історія пізнання; г) вчення про інтелект; д) спосіб сприяння дійсності.
5. Провідна філософська характеристика наявного існування, про яке можна тільки сказати, що воно – це: а) душа; б) буття; в) ідея; г) матерія; д) космос.
6. Виберіть серед наведених суджень правильне:

- а) практика – це чуття сприяння світу; б) практика – логічне обґрунтування думок; в) практика – лише виробнича діяльність; г) практика – діяльність людини, спрямована на перетворення природи і суспільства; д) практика – власний досвід людини.
7. Яке з цих понять не відноситься до суспільно-економічної формації:
а) рабовласництво; б) капіталізм; в) утопізм; г) феодалізм; д) соціалізм.
8. Яка з цих екологічних проблем є світовою:
а) знищення лісів; б) глобальне потепління; в) Чорнобильська катастрофа; г) руйнування озонового шару Землі; д) зростання населення.
9. Соціально-філософське знання перш за все спрямоване на:
а) національні інтереси; б) класові інтереси; в) інтереси, щастя і добробут людини; г) інтереси всього суспільства; д) проблеми соціальних груп.
10. Хто автор матеріалістичного розуміння історії:
а) Г. Гегель; б) К. Маркс; в) Ж.Ж. Руссо; г) М. Вебер; д) Платон.
11. Що є основними ознаками людини, як суб'єкта соціальної дії:
а) свідомість; б) діяльність; в) творчість; г) вміння прогнозувати можливі наслідки; д) свобода.

Література обов'язкова:

1. Філософія. Підручник. За загальною ред. Горлача М.І., Кременя В.Г., Рибачка В.К.- Харків: 2000, 672 с.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник.-К., 2000. 544 с.
3. Філософія: Навчальний посібник. За ред. І.Ф. Надольного,- К., 2001.457 с.
4. Філософський словник, 2-ге вид. За ред. В.І. Шинкарука.- К., 1988.
5. Спиркин А.Г. Основы философии,- М., 1988, гл.4 § 8-10, гл.5, § 1, 2, 5.
6. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник, за ред. І.В. Бичка /.-К., Либідь, 1993, с. 288-317

Література додаткова:

1. Кутирев В.Т. Людина і світ: три парадигми взаємодії. Філософ. і соціолог. думка.-1991. №7.
2. Дельгадо Х. Мозг и сознание, - М. ,1991.-с.33-42.
3. Лой А.М. Проблема свідомості: історичність досвіду. Філософ. і соціолог. думка,- 1992.- № 7.
4. Проблема сознания в современной западной философии.- М.,1989.
5. Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика.-М. ,1991.

6. Лекторский В.А. Объект, субъект, познания,- М., 1980. Людина в системі пізнання К.,1996.

Денна форма навчання

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
по вивченню блоку змістовного модулю "Філософія"

Змістовний практичний модуль "Філософія" № 1.

Тема № 1. Філософія як універсальний тип знань.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.11-24.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 12-38.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 7-28.

Вивчаючи матеріал теми, студентам слід звернути увагу на те, що філософія являє собою теоретичну основу світогляду, тобто ядро індивідуальної та суспільної свідомості людини, а від світогляду залежать поведінка та дії особистості. Отже, щоб зрозуміти сутність філософії, треба добре знати зміст світогляду, його рівні та структуру.

Філософія - це теоретичне світорозуміння, система найбільш загальних поглядів людини на світ у цілому та на своє місце у ньому, відносини людини до дійсності через призму всезагальних законів розвитку природи, суспільства і мислення.

Важливим, під час вивчення дисципліни, є аналіз основних історичних типів світогляду: міфологічного, релігійного та філософського. Тут дуже важливим є розуміння спадкоємності, яка існує між ними. В чому їх специфіка? Яке питання у філософському світогляді в гносеологічному плані є основним?

Особливу увагу слід приділити питанням об'єкта та предмета вивчення філософії, а також функцій філософії та їх значення у життєдіяльності людини та суспільства: світоглядної, методологічної, пізнавальної, аксеологічної, комунікативної, практично-перетворювальної.

По завершенні вивчення теми студентам необхідно зрозуміти важливість філософських знань та необхідність оволодіння ними. За підсумками вивчення теми студенти повинні знати загальні поняття (категорії) філософії: основного питання філософії; матеріалізму, ідеалізму, дуалізму, монізму, плюралізму, агностицизму, діалектики та метафізики, світогляду, функцій філософії, світовідчуття, світорозуміння, типів світогляду, філософського світогляду.

Питання, які обговорюються на семінарському занятті:

5. Життєво-практичне та теоретичне світорозуміння. Історичні типи світогляду: міф, релігія, філософія, їх особливості, схожість та відмінність.
6. Філософія як специфічна форма суспільної свідомості. Предмет філософії та його зміна в процесі історичного розвитку. Структура філософії.
7. Філософія як світогляд та методологія. Філософія та наука.
8. В чому сутність основних філософських проблем та як вони вирішувались різними філософськими напрямками (матеріалізм, ідеалізм, дуалізм, агностицизм, монізм, плюралізм)?
9. Місце, роль і функції філософії у сучасному світі.

В ході підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати доповіді, реферати, повідомлення по такій тематиці:

1. Філософія і світогляд. (5, с.18-23; 6, с.11-15);
2. Філософія і наука.(6, с.402-418);
3. Місце і роль філософії у сучасному світі. (6,с.22-24);
4. Функції філософії. (6, с.15-24).
- 5 Роль та значення філософії у науковому пізнанні та формуванні світогляду людини(5, с.31-38; 6, с.22-24).

Тема № 2. Проблема людини, свідомості в філософії та сучасному природознавстві.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 304-326.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 345-368.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 480-500.

Вивчаючи людину з філософських позицій, виходьте з тої обставини, що вона є творінням природи, суспільства і самої себе. Людина є індивідом і особистістю. Для наукового пізнання вона є складним об'єктом. Для філософії вона стає проблемою відношення "людина — світ".

Зверніть увагу: в сучасній Україні актуальними проблемами є: гармонізація взаємозв'язків особистості із суспільством, відчуження людини від влади, власності, проблема залучення людей до активної громадської діяльності тощо. В проблемі становлення особистості зверніть увагу на питання: роль практичної діяльності та спілкування в її житті; яка сукупність суспільне цінних рис робить людину особистістю, яке значення для цього мають моральні, психологічні, професійні якості людини? Коли людина стає вільною в суспільстві? В чому проявляється протилежність і сутність фаталістичного та волонтаристичного розуміння людини в суспільстві? Як Витання, які обговорюються найрозумієте положення філософії, що особистість є суб'єкт і об'єкт суспільних відносин.

У кожній розвиненій людині рано чи пізно виникають питання: як живу? Для чого маю жити? Що є сенсом життя? Майже всі філософи замислюються над цими питаннями. Тому концепцій щодо сенсу людини дуже багато. Розгляньте основні з них, розпочинаючи з давнини. Визначте свої міркування: чи не пов'язане це життєве питання з системою цінностей людського буття, чи не є потребою у знаходженні сенсу життя в інтегральному розумінні світу?

Сучасний працівника галузі природоохоронної діяльності має бути фахівцем вищого гатунку. Він повинен досконально володіти не лише професією, а й бути розвиненою особистістю з високим рівнем загальної культури, і перш за все - соціально-екологічної культури.

В наслідок вивчення цієї теми студенти мають оволодіти знанням основних категорій: людина, індивід, особистість, індивідуальність, свобода, фаталізм, суб'єктивізм, волонтаризм, сенс життя, потреба, інтерес, соціальна норма, життєва позиція особистості, діяльність, цінність, екологічна культура особистості працівника охорони навколишнього середовища, природоохоронної діяльності.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Проблема людини в філософії. Людина, особистість, індивідуальність. Індивід як соціоприродна і соціальна істота.
2. Проблема сенсу життя сучасної людини та її вирішення різними філософськими напрямками.

3. Роль особистості в історії. Потреби, інтереси, діяльність. Проблема свободи та необхідності. Фаталізм, суб'єктивізм, волюнтаризм.
4. Життєва позиція особистості. Потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, діяльність.
5. Загальна культура особистості. Соціально-екологічна культура працівників природоохоронної діяльності.

В ході підготовки до семінарського заняття студентам рекомендуються темі виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Людина - найвища цінність суспільства. (4, с. 304-308)
2. Життєва позиція особистості. (4, с.314-322);
3. Діяльність як суттєва риса особистості. Свобода і відповідальність в діяльності працівника - еколога. (4, с. 315-326).

Проблема свідомості в філософії та сучасному природознавстві.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 143-156.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 285-311.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 279-301.

Важливе значення при вивченні цієї теми займають проблеми свідомості. Проблема свідомості є однією з найскладніших у філософії. Щоб з'ясувати сутність свідомості слід розглянути підходи до пояснення свідомості в історії філософії: гілозоїзму, вульгарного матеріалізму, ідеалізму, матеріалізму. Способом існування свідомості є знання, яке в межах суб'єктивної реальності, тобто людської голови, постає як ідеальне. Треба зупинитися на альтернативних точках зору щодо свідомості: а) вона є ідеальна; вона - матеріальна.

Даємо розуміння фізіологічних і психологічних процесів головного мозку та проблеми виникнення свідомості як суб'єктивної реальності.

Важливе значення мають основні властивості свідомості. Оскільки всій матерії притаманна властивість відображення, то необхідно знати їх визначення та форми: механічного контакту, подразливості, чутливості, психіки, свідомості. Слід засвоїти природні передумови і суспільно-історичні причини формування свідомості та її творчу активність.

Вході вивчення теми визначаємо мову і мислення як продукт суспільного розвитку. Відмічаємо, що мова — це засіб та форма мислення, за допомогою

якої люди спілкуються та фіксують свої думки. Мови розрізняються на штучні (математичні, інформативні) та природні (національні мови – англійська, китайська, українська).

При вивченні теми студенти оволодівають змістом категорій: свідомість, вульгарний матеріалізм, творчої активності свідомості, мови, мислення, моделювання мислення.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Категорія свідомості. Матеріальне та ідеальне. Походження, генезис та сутність свідомості (гілозоїзм, вульгарний матеріалізм, ідеалізм, матеріалізм).
2. Сучасне, природознавство та проблеми виникнення свідомості.
3. Свідомість як відображення. Рівні відображення. Суспільно-історична природа та творча активність свідомості.
4. Мова і мислення - продукти суспільного розвитку. Сучасна наука про свідомість.
- 5.

В ході підготовки до семінарських занять студентам рекомендуються теми рефератів, доповідей, виступів, повідомлень:

1. Відображення та інформація. (2, с.288-309);
2. Виникнення та розвиток психіки як форми відображення дійсності. (3, с. 148-151);
3. Співвідношення біологічного і соціального у походженні свідомості. (2, с.288-309);
4. Проблема “діалогу” людини і комп’ютерних систем.(3, с.143-156).

Тема № 3. Основні етапи розвитку світової філософії.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.24-29.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 38-58.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 29-37.

При вивченні цієї теми студенти повинні знати особливості та характерні риси західного та східного типу цивілізацій; найперші джерела філософської думки Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю; найперші проблеми, які ставила та вирішувала давньосхідна філософська думка.

Проблема «Схід-Захід», на думку багатьох дослідників культури, є однією з наскрізних для людства. Уже давньогрецькі історики зафіксували її у своїх творах, привертаючи увагу до суттєвих відмінностей між Сходом і Заходом: у способах життя, характері політичного правління і, головне, у способі світоосмислення. У цьому питанні дуже важливим для студентів є знання відмінностей між східними та західними цивілізаціями (Дивись- Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти - Львів: 2004.-с.42).

Важливе місце у темі займають проблеми джерел та провідних ідей та напрямів філософської думки Стародавньої Індії, особливо канонічних духовних джерел «Веди», до яких входять міфи, розповіді про предків, богів, гімни, заклинання, певні тлумачення давніх світоглядних уявлень.

З філософського погляду найцікавішими є тексти під назвою «Упанішади» в яких поставлені питання виникнення світу, трактування першооснови буття, бачення життєвої долі людини, позитивної оцінки ролі пізнання, думка про можливості та умови здійснення людської свободи, міркування про співвідношення дії, активності людини і свободи.

Дуже цікавим для студентів є знання основних істин, проголошених БУДДОЮ (Гаутамою Сіддхартхою) (Дивись – Петрушенко В.Л. Філософія. Навчальний посібник. _ с. 49-51.) а також знання основних філософських шкіл Стародавньої Індії.

Дуже важливим при вивченні теми є для студентів знання канонічних джерел та провідних ідей філософії Стародавнього Китаю, особливо духовного канона життя «П'ятикнижжя», діяльність філософа Конфуція та його послідовників а також діяльність мислителя Лао-Цзи – засновника ідеї нової світобудови (людину з її діями виведено з космічних законів).

Дуже цікавим для студентів є матеріал, який стосується діяльності філософських шкіл Стародавнього Китаю. (Дивись – Петрушенко В.Л. Філософія. Навчальний посібник.- с.54-55.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

8. Значення проблеми співвідношення західного та східного типу цивілізацій. Філософія Стародавнього Сходу: світоустрій та людина.

9. Канонічні джерела Стародавньої Індії та їх світоглядні ідеї.
Філософські школи Стародавньої Індії.
10. Канонічні джерела Стародавнього Китаю та їх світоглядні ідеї.
Філософські школи Стародавнього Китаю.

В процесі підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати реферати, доповіді, повідомлення з такої тематики:

1. Філософсько-світоглядне значення проблеми «Схід-Захід» в її сучасному окресленні.
2. Україна та українська культура в контексті проблеми співвідношення західного та східного типу цивілізацій.
3. Сучасна оцінка вихідних філософських ідей буддизму.
4. Сучасна оцінка основних ідей конфуціанства.
5. Сучасна оцінка провідних ідей даосизму.

Антична філософія.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.29-39.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 58-78.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 37-46.

При вивченні цієї теми звертаємо увагу на особливості Античної філософії (стихійність і наївність філософствування, спробу зробити раціоналістичну картину світу, визначити субстанцію світу, замінити міфологічну мову філософською) та Середньовічної (теоцентризм, апологетизм, догматизм , схоластичність).

В ході вивчення теми студенти повинні з'ясувати які школи Античної філософії існували того часу, що вони дали світовій філософії. Слід також проаналізувати різницю філософських поглядів Демокрита і Платона, оцінити діалектичну концепцію Геракліта.

Особливу увагу зверніть на філософське мислення Аристотеля. Він систематизатор Античної філософії, "батько" логіки та вчення про категорії . Його філософське вчення має історичне значення.

При вивченні цього питання студенти оволодівають змістом таких категорій філософії: історії філософії, Античності, наївності, стихійності у філософії, Середньовіччя, патристики, теоцентризму, схоластики, апологетизму.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Особливості, умови формування та етапи розвитку Античної філософії.
2. Розвиток ідей в Античній натурфілософії..
3. Ідеї та представники високої класики в розвитку античної філософії: софісти, Сократ, Платон, Арістотель.
4. Загальні риси та провідні школи пізньої Античної філософії.

При підготовці до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати доповіді, повідомлення, реферати по такій тематиці:

1. Проблеми людини у філософії Сократа.(5, с.58-68; 6, с.24-35);
2. Платонівська "Ідеальна держава" і сучасність. (5, с. 69-71; 6, с. 35-37);
3. Етапи розвитку Античної філософії. (5, с. 58-73; 6, с. 29- 35);
4. Розвиток ідей у натурфілософських школах Стародавньої Греції. (5, с.63-68);
5. Епікурейство та його зміст. (5, с. 73-75);
6. Стоїцизм Сенеки. (5, с. 73-75).

Філософія Середньовіччя та епохи Відродження.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.39-46.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 78-114.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 46-61.

При вивченні сутності та змісту Середньовічної філософії урахуємо особливості епохи феодалізму, коли католицька церква керувала процесами життя взагалі. Чому філософія була тоді "слугою богослов'я"? В ході вивчення теми слід проаналізувати зміст дискусії номіналістів і реалістів. Оцінити також слід філософську творчість Августина та Фоми Аквінського. Що втратила і придбала Середньовічна філософія, порівнюючи з Античною філософією.

При вивченні філософії Відродження студенти повинні знати: які саме зміни відбулися у християнському світобаченні; в чому гуманістичний світогляд

постав внутрішньо суперечливим явищем; якими були провідні змістові акценти у ренесансній філософії.

Філософія Відродження - значний етап у розвитку світового філософського мислення. При його розгляді студенти повинні ознайомитися з філософськими поглядами Данте, Петрарки, Кузанського, Бруно, Макіавеллі, Мора, Кампанели. Особливу увагу слід привернути світобаченню в епоху Відродження, а також провідних напрямів ренесансного філософствування: гуманістичного антропологізму, неоплатонізму, натурфілософії, філософським міркуванням Леонардо Да Вінчі.

Важливе значення при вивченні теми мають питання, які пов'язані з гуманізмом у розумінні філософів Відродження, що нового внесла філософія Відродження у натурфілософію, діалектичну гносеологію. В ході вивчення питання слід оцінити історичне значення цієї філософії як перехідної від Середньовічної схоластики до філософії Нового часу, відкриваючої шляхи до наукового пізнання.

Під час теми студенти оволодівають змістом таких категорій філософії: Відродження, пантеїзм, антропоцентризм, субстанції, філософського світогляду, атомізму, діалектики, догматизму, еkleктизму, реалізму, номіналізму, гуманізму, томізму, натурфілософії та геліоцентризму.

Таким чином в процесі вивчення теми студенти повинні зрозуміти найважливіші особливості розвитку філософії за умов розвитку індустріального суспільства; суперечливий характер європейського Відродження, прояви в ньому титанізму та фаустівського духу; особливості гуманізму як феномену європейської історії; світоглядне підґрунтя формування вихідних принципів класичної науки.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Причина та зміст радикальних змін у європейському світогляді при переході від античної епохи до Середньовіччя.
2. Роль християнської патристики у формуванні ідейних засад середньовічного світобачення. Провідні проблеми апологетики та патристики.
3. Схоластика та містика як напрямки середньовічної філософії. Вихідні ідеї та представники середньовічних напрямів схоластики і містики.
4. Епоха Відродження в історії Європи: загальна характеристика духовного життя.
5. Провідні ідеї та основні представники епохи Відродження.
6. Філософські ідеї пізнього Відродження.

В ході вивчення питання та підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати теми рефератів, доповідей, виступів по наступній тематиці:

1. Поняття "Відродження" та характерні риси духовного життя цієї доби. (5, с. 98 - 100; 6, с. 42- 46);
2. Світобачення в епоху Відродження. (6, с. 42-46);
3. Гуманістична антропологія як напрям ренесансного філософствування. (5, с.100-106);
4. Неоплатонізм. (5, с. 100-106);
5. Натурфілософія як напрям ренесансного філософствування. (5, с 100-106);
6. Філософські ідеї пізнього Відродження (5, с. 106-113).

Філософія Нового часу.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.46-61.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 114-140.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 61-76.

Вивчаючи філософію Нового часу студентам слід зрозуміти зміст епохи першої наукової революції і первісного нагромадження капіталу, а також перших буржуазних революцій, коли філософія повинна була вирішувати проблему наукового методу пізнання та діяльності людини. У визначеності таких методів Ф.Бекон розробив індукцію, а Р.Декарт - раціональну дедукцію. В ході вивчення теми студенти повинні зрозуміти що це за методи і як вони повинні застосовуватися, а також чому Ф.Бекон вважав обов'язковим усувати помилки розуму, а Р.Декарт - застосовувати певні правила до свого методу.

В ході вивчення теми слід звернути увагу на те, що з вчення Ф. Бекона в теорії пізнання розпочинає формуватися емпіризм, а Р.Декарта - раціоналізм. Також необхідно вивчити які ще філософи відносились до емпіризму або раціоналізму. При вивченні цього матеріалу слід звернути увагу на філософські погляди, особливо Т.Гоббса, Д. Локка, Д. Берклі. Б.Юма.

Вивчаючи матеріал лекції слід приділити увагу особливостям філософського матеріалізму XVIII століття. Він був механістичним, однак стверджував матеріалістичний монізм і універсальність руху матерії, а Д.Дідро - ще і ідею розвитку матерії та матеріалістичне обґрунтування відчуття.

Вивчаючи філософію Просвітництва, звертаємо увагу на соціально-філософські погляди Монтеस्क'є, Вольтера та Руссо. Монтеस्क'є один із перших філософів — просвітників зробив спробу пояснити виникнення і розвиток суспільства як природно зумовлений процес. Вольтер - головне завдання своєї філософії вбачав у розвінчуванні релігійної догматики, що заважає людям будувати щасливе життя, культууючи нещасття, неосвіченість, фанатизм, брехню, оману. У Руссо центральною проблемою була нерівність між людьми та шляхів її подолання. Він вважав, що треба будувати такий суспільний договір, за яким, сувереном суспільства має бути об'єднаний народ.

У підсумку вивчення цього питання студенти оволодівають змістом таких філософських категорій: Нового часу, Реформації, Просвітництва, емпіризму, сенсуалізму, раціоналізму, механіцизму, методу, індукції, дедукції, суспільного договору.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Особливості духовних процесів та розвитку філософії в епоху Нового часу.
2. Нове бачення пізнання в епоху Нового часу: розвиток методології та гносеології. Провідні філософські позиції в тлумаченні пізнання.
3. Онтологія Нового часу про світобудову та місце людини в ній.
4. Антропологічні та соціальні ідеї у філософії Нового часу.

В ході вивчення теми та підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати доповіді, реферати, повідомлення з такої тематики:

1. Раціоналізм та емпіризм у філософії Нового часу. (5, с.116-124);
2. Філософія епохи Просвітництва. (5, с. 133-135);
3. Проблема людини та суспільства у творах Дідро, Вольтера, Руссо. (5, с.133-137);
4. Природа, суспільство, людина у філософії французьких матеріалістів XVIII ст. (6, с.53-61).

Німецька класична філософія та філософія марксизму.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с.61-78.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 140-162.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 76-96.

Особливого значення під час вивчення теми займає німецька класична філософія. Починаючи вивчати це питання слід уявити загальну характеристику класичної німецької філософії. Вона класична тому, що узагальнювала досягнення філософії минулих століть і явилася початком множинних напрямів, течій та шкіл у філософії XIX – XX століть. Вона зробила предметом спеціального філософського дослідження людську історію і людську сутність, а також цілісну діалектичну концепцію розвитку. Німецька класична філософія є високо професійною, надзвичайно абстрактною та узагальненою системою філософського освоєння дійсності. Вона розглянула проблеми людини з точки зору гуманістичних цінностей.

В ході вивчення цього питання слід звернути увагу на філософські погляди І.Канта, Г.Гегеля, Л.Фейєрбаха. Особливу цінність представляють, періоди філософської діяльності І.Канта, його джерела пізнання. Важливе місце в німецькій класичній філософії займають діяльність, та філософські ідеї Й.-Г. Фіхте та Ф.-В.-Й. Шеллінга.

Особливу увагу слід звернути на філософію Г.Гегеля як найвище досягнення німецької класичної філософії життєвий цикл Абсолютної ідеї у філософії Гегеля, система філософії Гегеля).

Значне місце у німецькій класичній філософії займає антропологічний принцип філософії Л.Фейєрбаха де основною ідеєю є ідея про людину. Він матеріаліст, але метафізичний. Сутність людини розумів абстрактно. У теорії пізнання розвивав лінію матеріалістичного сенсуалізму. Філософська система Фейєрбаха стала вихідним пунктом формування марксистської філософії.

В ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на те, що зміст марксистської філософії має особливе значення. Ця філософія у сучасності - предмет різноманітних оцінок і відносин. Вона є діалектичний матеріалізм, третя історична форма діалектики, вчення про загальні закони розвитку суспільства, теоретична основа марксизму - філософського, економічного та соціально-політичного вчення К.Маркса і Ф.Енгельса, їх послідовників. До марксистської філософії слід підходити, як і до інших філософських вчень, виважено і неупереджено. Нові соціальні підходи потребують нового бачення, нового філософського осмислення. Мабуть, лише історія зможе дати цій філософії неупереджену оцінку.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Місце німецької класичної філософії в історії новоєвропейської філософії.
2. І.Кант як засновник німецької класичної філософії. Філософське новаторство І.Канта.
3. Розвиток ідей в німецькій класичній філософії після І.Канта.
4. Філософія Г.Гегеля: вчення про абсолютну ідею; системний характер філософії; діалектична логіка.
5. Зміст «антропологічного принципу» у філософії Л.Фейербаха.
6. Основні ідеї марксистської філософії.

В ході підготовки до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати реферати, доповіді, повідомлення по наступній тематиці:

1. І.Кант - творець німецької класичної філософії. (5, с.144-149);
2. Принцип актевізму у філософії І.-Г.Фіхте. (5, с. 149-151);6, с.64-65);
3. Філософські ідеї Ф.Шеллінга. (5, с.149-151); 6, с.64-65);
4. Теорія діалектики Г.Гегеля. (5, с.151-157).
5. Антропологічний принцип філософії Л.Фейербаха. (5, с.157-159)
6. Марксистська філософія. (5, с.70-78).

Тема № 4. Зарубіжна філософія XIX-XX століть та її основні напрямки розвитку. Філософська думка в Україні.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 78-122.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 178-215.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 101-181.

Вивчаючи тему слід звернути увагу на те, що у XX столітті філософія розробляє багату кількість проблем, яких не було у минулому.

Це дослідження індивідів, їх життя і діяльності; відкриття несвідомого і вивчення його; ірраціоналізм; проблеми маніпулювання індивідуальною та суспільною свідомістю різними політичними партіями і рухами, ідея

антигуманної сутності науки; глобальні проблеми відродження ірраціонально-містичних уявлень світу, людини, особистості, взаємовідносин між ними та інші.

Особливу увагу слід приділити вивченню історико-філософського процесу у Європі XIX століття, особливо питань формування найперших теорій некласичної філософії, на зміну парадигм філософського мислення у цей час та на початку XX століття. У ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на вихідні ідеї філософії А.Шопенгауера та С.К'еркегора, на ідеї розроблення "наукової філософії" у європейській філософії XIX століття. Увагу слід приділити вивченню функцій філософії за О.Контом, "філософії життя" Ф.Ніцше.

Вивчаючи філософію XX століття звертаємо увагу на плюралізм напрямків і шляхів у філософії, що відроджує багату різноманітність суспільних відносин (економічних, політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних) і діяльності людства у сучасному світі.

Важливе місце у вивченні навчального матеріалу займає знання основних напрямів у зарубіжній філософії XX століття, їх характеристики (сцієнтичні напрями, напрями антропологічного спрямування, культурологічні та історіософські напрями у філософії XX ст., релігійна філософія XX ст.). Потрібно ознайомитися з філософськими поглядами Фрейда, Фромма, Ясперса Хайдеггера, Сартра, Тейяр де Шардена, Вітгінштейна, Поппера, Гадамера, Хабермаса.

Значне місце у вивченні навчального матеріалу повинні знайти питання провідних тенденцій світової філософії на межі тисячоліть, вивчення "нової філософської хвилі" кінця XX століття. Сучасна філософія відображаючи складний, динамічний, суперечливий, але єдиний світ, підійшла до необхідності нового погляду на проблеми співвідношення загальнолюдського і національного, суспільного і індивідуального, загального і особливого у суспільному розвитку.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Загальні особливості філософії XX ст.. та її основні напрями.
2. Напрями сцієнтистської філософії XX ст.: неопозитивізм, постпозитивізм, неокантіанство, «радикальна епістемологія».
3. Вихідні ідеї екзистенціалізму, філософської антропології, персоналізму та фрейдизму.
4. Культурологія та філософія історії у філософії XX ст..

5. Основні напрями релігійної філософії.
6. Провідні тенденції сучасного розвитку європейської філософії.

В ході підготовки цього питання студенти мають можливість підготувати теми виступів, рефератів, повідомлень по наступуючій тематиці :

1. Проблема людини та свободи у філософії екзистенціалізму. (5, с.164-166);
2. Вихідні ідеї філософії А.Шопенгауера та С.К'єркегора. (5, с.166-170);
3. Проблема раціонального та ірраціонального у філософії ХХ ст. (5, с.181-211).

Філософська думка в Україні.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інші.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 122-135.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 215-263.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 197-253.

Особливого значення при вивченні теми займають питання виникнення, формування та розвитку філософської думки в Україні.

Починаючи вивчати це питання студенти повинні зрозуміти, що для кращого знання матеріалу і використання його на семінарському занятті вони повинні знати: історичні та культурні особливості формування української філософської думки; етапи розвитку філософії на теренах України; зміст і проблематику найвизначніших культурно-освітніх та філософських пам'яток; характерні риси й особливості української філософії на кожному з етапів її розвитку та особливості її зв'язку із загально-історичним процесом.

Для розуміння сутності та розвитку філософської думки в Україні принципово те, що філософія нашої країни виникла як філософія надії, любові і свободи у процесі розв'язання суперечностей між слов'янським міфологічним світоглядом та християнством. В цілому вона є важливою частиною світової культури і філософії. Її особливості відображені в таких специфічних категоріях, як: християнство, язичництво, ересі, гуманізм, братства, Києво-Могилянська академія, Острозька академія, вільні науки, філософія лірики та інші.

Особливу увагу при вивченні навчального матеріалу слід звернути на зміст філософії Г.С. Сковороди, його філософських творів: "О бoгe", "О промышле общего", "О промышле особенном" та інші. Як розуміє Г.С.Сковорода сутність і структуру світу, макрокосму, мікрокосму, символічного світу? Метод пізнання Г.С.Сковороди аналогічний методу Сократа: "Пізнай себе", "Скрізь

любов та віру людина пізнає себе", кожному тезису повинен бути протиставлений антитезис. Для Г.С.Сковороди людина - це маленький світ, мікрокосм зі своїм устроєм, зі своїми законами існування. Головне чим людина відрізняється від всього іншого, що живе у світі - це вільна воля людини та моральність в обранні життєвого шляху.

Важливе місце в ході вивчення теми займає університетська філософія в Україні XIX століття, філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухів. Значне місце займають філософські погляди: Ореста Новіцького, філософські ідеї і погляди П.Юркевича, світоглядні ідеї М.Гоголя, Т.Г.Шевченка, суспільно-політичні погляди Івана Франка, світоглядні ідеї Л.Українки, світоглядні позитивістські орієнтації М.Драгоманова.

В ході вивчення навчального матеріалу слід звернути увагу на особливості розвитку української філософії XX століття. Тут плідно працювали видатні діячі української науки М. Грушевський, В.Винниченко, В.Вернадський, І.Огієнко, С.Єфремов, А.Кримський та інші.

Серед мислителів, ідеї яких істотно вплинули на стан філософської думки в Україні, перш за все слід назвати В. Зеньковського, Г.Флоровського, Л.Шестова, О.Гілярова, діяльність кафедри філософії Українського інституту марксизму — лєнінізму, на якій працювали В.Юринець, В.Асмус, Р.Левик, Я.Розанов, інститут філософії природознавства, діяльність М.Хвильового, В. Латинського, Д.Донцова та інших, діяльність філософського факультету Одеського національного університету імені І.Мечникова та діяльність інших філософських факультетів вищих навчальних закладів України.

В ході вивчення навчального матеріалу студенти повинні засвоїти, що сучасний стан нашої філософії характеризується переосмисленням свого змісту.

За визначенням багатьох сучасних українських мислителів, від старих стереотипів ми вже відійшли, але нової позиції ще не виробили. Тому студентам слід пам'ятати, що філософія вивчається з урахуванням багатющого матеріалу філософської та наукової думки другої половини XX століття щодо проблем людського самопізнання та самоосмислення.

Сучасна філософія перемагає стереотипи мислення, догматизм, негативізм, політизованість, знаходиться на шляху до загальнолюдських цінностей. Тому дуже важливим для студентів є те, які вони роблять висновки щодо реалізації функцій філософії в конкретних умовах свого життя і діяльності.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Виникнення філософської думки в Україні:
 - а) філософія давніх слов'ян;

- б) філософія країни в період Відродження (єресі, Острозька академія, братства, релігійно-національні організації православного населення міст у Львові, Києві, Луцьку, Острозі, Могильові);
 - в) філософи Київсько-Могилянської академії (заснов. П. Могила, Прокопович, Щербацький, Гізель, Кониський).
2. Філософія Сковороди Г.С. (1722-1794). Етичні ідеї Сковороди, Козельського.
 3. Філософські ідеї Т.Г. Шевченка.
 4. Філософія України II пол. 19-20 ст. (О.П.Потебня, П.Д. Юркевич, М.И.Драгоманов, І.Я.Франко, Л.Українка.

При підготовці до семінарського заняття студенти мають можливість підготувати теми виступів, повідомлень, рефератів з такої тематики:

1. Українська філософія як органічна складова української духовної культури. (5, с.218-221);
2. Загальні особливості української філософії. (5, с. 218-221);
3. Філософські ідеї часів Київської Русі. (5, с.221-226);
4. Поява професійної філософії в Україні. (5, с. 226-232);
5. Особливості філософських поглядів представників Києво-Могилянської академії. Погляди П.Могили. (5, с. 232-238);
6. Життя та філософська діяльність Г.Сковороди. (5, с. 238-240);
7. Університетська філософія в Україні XIX століття. (5, с.240-250);
8. Філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухах. (5, с. 240-250);
9. Філософські принципи "Кобзаря" Т.Г.Шевченка. (5, с.245-246; 6, с.130);
10. Суспільно-політичні погляди І.Франка. (5, с.246-247);
11. Світоглядні позитивістські орієнтації М.Драгоманова. (5, с. 249-250);
12. Суспільно-гуманітарні погляди Д.Донцова. (5, с. 250-259);
13. Світоглядні позиції історіософа Юрія Липи. (5, с.250-259);
14. Особливості розвитку української філософії XX століття. (5,с.250-259).

Література :

Основна:

1. Введение в философию. Под ред. Фролова И.Т. - Т.І,гл.1,с.20-73.
2. Спиркин А.Г. Основы философии,- М.,1988,с.3-27.
- 3 Філософія. Курс лекцій: Навчальний посібник.-К1995.-576с.
- 4 Філософія.Підручник /За загальною ред. Горлача М.І.,Кременя В.Г., Рибак В.К,- Харків: Консум, 2000, с.3-154.

5. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації.-К.,2000,544с.
6. Філософія: Навчальний посібник /Л.В.Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф. Надольного.-К.,2001,-457 с.

Додаткова:

1. Філософський словник, 2-ге вид. За ред. В.І.Шинкарука.-К.,1988.
2. Аристотель. Метафізика // Соч.: В 4-х т.-М.,1976.Т.І.с.63-94.
3. Богомоллов А.С. Античная философия,- М.,1985, с. 3-335.
4. Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения.-М.,1980.-с.7-322.
5. Гулыга А.В. Немецкая классическая философия.- М., 1986.-с.5-343.
6. Майоров Г.Г. Формирование Средневековой философии.-М. ,1979,-с.6-248.
7. Зарубіжна філософія ХХ століття.- К.,1993, 239 с.8
8. Заіченко Г. Доля філософії та культури наприкінці ХХ ст. – Філософ. та соціол. думка.- 1994, № 12.,с.89-98.
9. Фрейд З. Психология бессознательного.- М., 1990, с. 346-349.
10. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К., 1996, . 288 с.
11. Історія філософії України. Підручник К., 1994, с. 3-404.
12. Історія філософії України, Хрестоматія;- К., 1993,- 553 с,
13. Кониськи Г, Філософські твори: у 2-х т. К,- 1990.
14. Нічник В.М., Литвинов В.Д.,Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні К., 1990, с. 18-241.
15. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х томах К.,1993,
16. Українка Леся. Твори у 2-х томах К., 1986,т.1, с. 16-115; т.2, с.42-228,
17. Філософія відродження на Україні. К.,1990, с, 43-91.

Змістовний практичний модуль "Філософія" № 2.

Тема № 5. Філософське розуміння світу. Діалектика як загальна теорія розвитку.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 135-143.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 263-285.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 253-279.

Перш за все слід усвідомити зміст проблеми буття. Останній проявляється принаймні в 3-х аспектах: у розумінні а (світу як вічно існуючого; б) буття світу

як передумови його єдності і в) світу як реальності. При цьому з'ясовуємо зміст поняття "буття" як філософської категорії, яка дана для позначення всього, що існує. Слід пам'ятати, що категорія "буття" найбільш абстрактна і одна з найдавніших.

Вивчаючи структуру "буття" звертаємо увагу на її 4-ри форми: буття речей — процесів; буття людини; буття духовного (ідеального); буття соціального.

При розгляді матерії, висвітлюємо тлумачення матерії у філософських традиціях Платона, Аристотеля, неоплатонізму, Середньовічної філософією. Підкреслюємо, що матерія не може існувати поза рухом, що рух внутрішньо притаманний їй. Розглядаємо основні форми існування матерії: простір і час.

Матеріальні об'єкти не можуть існувати не лише поза рухом але і простором і часом. У філософії сформувались дві основні концепції простору і часу – абсолютна (суб'єктивна і відносна (реляційна)). Слід дати характеристику їх властивостям. Підкреслюємо, що аналіз діалектичного зв'язку форм буття та матерії і її атрибутів дає можливість розібратися у складних проблемах суперечності розвитку сучасного світу, екологічної кризи, місця і ролі людині в цілісній єдності їх та їх проявах.

За підсумками вивчення цього питання студенти оволодівають змістом таких категорій: буття, форми буття, онтології, матерії, руху, форми руху, спокою, часу, простору, механіцизму.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

12. Фундаментальне значення проблеми буття для філософії. Філософський зміст категорії буття.
13. Філософія поглядів на матерію і її атрибутів у філософії та сучасному природознавстві.
14. Єдність матерії, руху, простору, часу. Форми руху.
15. Сучасна наука про рівні та форми виявлення буття (філософське окреслення).

В ході підготовки до семінарського заняття студентам рекомендуються теми рефератів, повідомлень, виступів:

1. Філософський зміст проблеми буття. (2, с.265-283);
2. Буття світу та людини. (2, с.265-270; 3, с.135-137);
3. Сучасна наука про системну організацію матерії. (3, с.137-143);
4. Категорії матерії. (3, с.137-143)

Діалектика як загальна теорія розвитку.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 156-174.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 473-503.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 301-326.

Спочатку уточнюємо розуміння діалектики та її історичні форми (стихійна, ідеалістична; матеріалістична). Потім з'ясовуємо діалектику як системне вчення про всезагальні зв'язки і розвиток (принципи, закони, категорії. Розкриваємо зміст поняття розвитку, відмінність і зв'язок його з рухом, регресивний і прогресивний розвиток. Слід уявити дві тенденції концепції розуміння розвитку (метафізичну та діалектичну) та їх особливість прояву) характер дійсності, джерело руху, характер розвитку, спрямованість розвитку

Важливе значення має розуміння альтернатив діалектики / альтернативні діалектичні погляди/: метафізичний, догматичний, еkleктичний, софістика, релятивізм.

При завершенні вивчення цієї теми студенти оволодівають знанням таких категорій: концепція, діалектика, метафізика, розвиток, принцип, закон, регресивність, прогресивність, догматизм, еkleктика, релятивізм; софістика, кількість, якість, властивість, міра, стрибок, різниця, тотожність, протилежність, єдність протилежностей, боротьба протилежностей, протиріччя, види протиріч, заперечення, заперечення, заперечення.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Поняття розвитку. Дві концепції розвитку. Діалектика як вчення про універсальні зв'язки, зміни, розвиток. Догматизм, метафізика, еkleктика, софістика.
2. Поняття закону. Види законів.
3. Основні закони розвитку:
4. А) закон взаємного переходу кількісних змін у якісні;
5. Б) закон єдності та боротьби протилежностей;
6. В) закон заперечення заперечення.
7. Методологічне значення законів розвитку для теоретичної та практичної діяльності працівників природоохоронної діяльності.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми рефератів, повідомлень, виступів, доповідей:

1. Альтернативи діалектики: сутність, основні положення, принципи (3, с.166-174);
2. Основні закони діалектики та їх характеристика. (3, с.157-162)4
3. Основні категорії діалектики та їх особливості. (3, с.163-166).

Тема № 6. Проблема пізнання та методологія наукового пізнання в філософії.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 174-187.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 368-388.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 355-387.

Починаючи вивчати тему необхідно з'ясувати сутність та структуру пізнавального процесу. Перш за все слід уявити суть пізнання та гносеології, їх взаємозв'язок, чітко знати предмет гносеології.

Гносеологія – це розділ філософії, що вивчає природу пізнання, умови та закономірність пізнавальної закономірності людини, відношення знання до реальності, умови достовірності та критерії істинності знання, тобто процес пізнання є предметом дослідження гносеології.

Особливу увагу слід звернути на те, чому пізнання світу було актуальним і в часи Античності і в наші часи

Пізнання світу визнають не тільки матеріалісти, але і більшість ідеалістів. Проте існує вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності дійсності. Саме це вчення дістало назву агностицизму. В ході вивчення матеріалу знайдіть представників цього напрямку, з'ясуйте причини виникнення та різновиди агностицизму.

В процесі пізнання світу людина взаємодіє з явищами дійсності. У гносеології це осмислюється з допомогою категорій „суб'єкт” та „об'єкт” Вивчіть визначення суб'єкту та об'єкту пізнання з точки зору сучасної філософії, та їх взаємозв'язки.

Важливу увагу приділіть вивченню пізнання світу різними філософськими напрямками, розкрийте сутність чуттєвого та раціонального пізнання (їх

специфіку), їх форми, з'ясуйте єдність чуттєвого та раціонального пізнання, сенсуалізму і раціоналізму.

Вивчаючи цю тему, необхідно використати одержані раніше знання про практичну діяльність людей в процесі пізнання світу. Уважно прочитайте цікавий матеріал, який викладений у навчальному посібнику „Філософія” за редакцією І.Ф.Надольного, „Практика як специфічно людський спосіб освоєння світу”, К. Вікар, 2001, с. 187-199.

Зверніть увагу на походження поняття „практика” і його зміст, уясніть визначення практики. Оскільки людина на відміну від тварини істота свідомо і не тільки пристосовується до навколишнього середовища але й змінює його, то діяльність її універсальна. У цьому плані під практикою треба розуміти сукупну (матеріальну, чуттєво-предметну, цілеспрямовану) діяльність людини, весь її досвід у процесі історичного розвитку, як основу різноманітних форм життєдіяльності людини.

Розкриваючи роль практики в пізнанні світу важливим є знання функцій практики, її форм: виробничої, суспільно-історичної, наукового експерименту, рівнів практичної діяльності. Зверніть увагу на філософське розуміння практики, яке виявляє та розкриває специфічний спосіб відношення людини до світу та буття у цьому світі. Виділіть основні моменти гуманістичного змісту структури практики, особливо, значення та роль у пізнанні світу наукового експерименту.

Уяснення потребує питання істини, яка виступає серцевиною теорії пізнання. Тут слід звернути увагу на те, як ця проблема вирішувалась в часи Античності (Аристотель), Середньовіччя, Нового часу, епохи Просвітництва, німецької класичної філософії, марксизму і сучасної гносеології. З'ясуйте для себе сутність концепцій конвенціоналізму, прагматизму, діалектичного матеріалізму, релятивізму, догматизму. Завершуючи вивчення теми слід зрозуміти, що практика є одночасно і абсолютним і відносним критерієм істини, а значення її в пізнанні в тім, що це основний і всезагальний критерій істини.

Рекомендуємо прочитати монографію Е. Чудинова „Природа научной истины”.- М.,1987. Значення має вияснення, чому пізнання – це відображення та творчість. Зверніть увагу на те, що тривалий час матеріалістична філософія процес пізнання розглядала Ізольовано від суспільно-політичної практики, тобто як пасивній, споглядальний процес, в якому об'єкт і суб'єкт незмінні. З'ясуйте

основоположення, на яких ґрунтується сучасна наукова гносеологія. За підсумками вивчення теми студенти повинні знати зміст категорій: пізнання, гносеологія, теорія пізнання, наукове пізнання, логічне пізнання та його форми, сенсуалізм, раціоналізм, об'єкт, суб'єкт, чуттєве пізнання та його форми.

Важливе місце у вивченні теми займають питання логіки та методології наукового пізнання. Наукове пізнання виникло на певному етапі історичного розвитку суспільства. З чим пов'язане виникнення наукового пізнання світу та чим воно відрізняється від донаукового, стихійно-емпіричного?

Спочатку вивчення цього питання уясніть специфіку, рівні, форми та методи наукового пізнання, з'ясуйте їх діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість. У сучасному науковому пізнанні виділяють три основних види наукових досліджень: фундаментальні теоретичні дослідження; цілеспрямовані теоретичні дослідження; прикладні наукові дослідження. В ході вивчення навчального матеріалу з'ясуйте сутність цих видів наукових досліджень.

Аналізуючи специфіку наукового пізнання, слід уяснити для себе основні методи емпіричного рівня: експеримент, спостереження, вимірювання; методи теоретичного рівня: ідеалізація, абстрагування, формалізація, узагальнення, математизація, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний та логічний; загальні методи пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання.

Актуальною проблемою сучасного розвитку логіки та методології науки є виділення самостійного рівня пізнання світу – мета теоретичного (концепції Т.Куна та І.Лакатоса). З'ясуйте чим відрізняється теоретичний рівень наукового пізнання від мета теоретичного. Уясніть зміст понять :”парадигма? „дослідницька програма”, „картина світу”, „стиль мислення”, „архетип наукового мислення”, „етика науки”.

Оволодіння методологією наукового дослідження має сприяти розвиток прогностичних та творчих здібностей фахівців, вмінню мислити, самостійно діяти. Які на Вашу думку, існують шляхи подальшого розвитку творчих здібностей майбутніх випускників ОДЕКУ.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

5. Проблема пізнання світу та її вирішення різними філософськими напрямками.

6. Агностицизм, причини виникнення та його різновиди. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
7. Чуттєве та раціональне пізнання, їх специфіка та основні форми. Діалектика чуттєвого та раціонального пізнання. Сенсуалізм і раціоналізм.
8. Пізнання як відображення та як творчість і його значення для науки та практики.
5. Поняття методу, методології та методики у науковому дослідженні. Наукове пізнання та його специфіка (рівні, форми, методи).
6. Основні форми наукового пізнання: проблема, факт, ідея, гіпотеза, теорія.
7. Основні методи наукового пізнання:
 - а) Методи емпіричного рівня: експеримент, спостереження, вимірювання;
 - б) Методи теоретичного рівня: ідеалізація, абстрагування, формалізація, узагальнення, математизація, аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний та логічний.

В ході підготовки до семінарського заняття рекомендуються теми виступів, повідомлень, рефератів:

1. Пізнання як вид духовної діяльності і феномен культури. (2, с370-386);
2. Види пізнання. (2, с. 370-375);
3. Рівні та форми пізнання. (2, с. 375-380);
4. Проблема істини в пізнанні. (2, с. 380-383);
5. Людина і пізнання. (2, с. 383-388);
6. Істина і правда. (2, с.383-388);
7. Поняття практики у філософії (3, с.187-189);
8. Форми і рівні практичної діяльності.(3, с.189-191);
9. Гуманістичний зміст практики. (3, с.191-195);
10. Функції практики. (3, с.195-199).

Тема № 7. Філософія суспільства та його духовне життя. Наука як предмет філософського аналізу.

Література:

- Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред.. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 224-258.
- Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 444-473.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 446-469.

Вивчаючи цю тему, потрібно виходити з того факту, що на відміну від природи в суспільстві діють істоти, які мають розум - люди. Цей фактор визначає особливість дії суспільних законів.

Потрібно звернути увагу на такі питання: чим відрізняється суспільство одне від одного? Чи є в них спільні риси? Яку роль в суспільствах виконує економіка, політика, право та мораль, родина та особистість? Яке місце займають в історії суспільства рід, плем'я, община, народність, нація.

Особливо значними і актуальними проблемами суспільного буття є такі: а) взаємодія суспільства з природою; б) особливості суспільства; в) як взаємодіють цивілізація з духовною культурою; г) чи є прогрес у розвитку суспільства і від чого він залежить?

Зверніть увагу на те, що в історії філософської думки погляди на суспільство змінювались. Знайдіть відповіді на питання, хто дав перші основи вчення про історію суспільства (Давня Греція), хто робив спроби оглянути складний історичний процес як цілісність (з Середньовіччя до ХІХ століття), хто подав розвиток суспільства як зміну суспільно-історичних формацій, як визначають суспільство сучасні філософи?

Дуже важливе питання про джерела та рушійні сили розвитку суспільства. В цьому напрямку були концепції Платон, Аристотеля. Особливого значення набувають концепції І.Бентама, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Т. Парсона. Зверніть увагу на марксистський висновок про соціум як систему.

Важливо розглянути протилежні ідеалістичні та матеріалістичні концепції про суспільне життя, і після цього уявити сучасний системний погляд на суспільство.

І суспільство і природа є дуже складними системами. Тому бажано визначити сутність найважливіших складових природи (географічної оболонки). Крім того, природа і суспільство взаємодіють і ця взаємодія проходить в різних історичних формах. Слід визначити особливість географічного детермінізму та геополітики.

Зверніть увагу на те, що особливою проблемою наприкінці ХХ початку ХХІ століття стає взаємодія природи і суспільства, яка дає надмірні за масштабами шкідливі наслідки в розвитку природи від матеріального виробництва, а також розвитку життя людей як живих істот. Яку роль повинна відігравати наука у вирішенні сучасних екологічних проблем, коли

інтенсифікація матеріального виробництва вимагає спільного регулювання взаємовідносин людей з природою? І чи не з'явилася необхідність сьогодні в державному управлінні такими процесами в Україні і навіть в глобальному - в усіх країнах світу? Отже, визначаємо сутність екології та екологічних проблем світу та їх вирішення. З іншого боку, виникає проблема і потреба в розробці філософських теорій про народонаселення та в чому їх сутність? Виникає необхідність розумного використання природних ресурсів для Існування та відновлення народонаселення, при цьому зверніть увагу на складну проблему регулювання чисельності населення в різних регіонах, окремих країнах, зокрема в Україні, в історичному аспекті. В чому сутність вчення мальтузіанства та неомальтузіанства про народонаселення.

Важливе значення у житті суспільства займають проблеми майбутнього розвитку людського суспільства.

Проблема майбутнього і його передбачення належить до тих "вічних" тем, інтерес до яких закономірно зростає в міру соціального прогресу. Починаючи вивчати тему студентам слід усвідомити, що ще в сиву давнину люди намагалися підняти завісу над майбутнім, передбачити власну долю і подальший хід подій у своєму житті; прагнули заздалегідь підготуватись до зустрічі з майбутнім, більше того, вплинути на нього.

У сучасну добу проблема прогнозування явищ і подій, передбачення соціальних наслідків прийнятих рішень набуває характеру нової глобальної проблеми " суспільство і катастрофа, руйнування, потрясіння", "суспільство і його дестабілізація", що безпосередньо зачіпає основи існування сучасного суспільства. І центральний вузол цієї нової глобальної проблеми "суспільство - катастрофа" в діалектиці не передбачуваного і непередбаченого.

Актуальність проблеми прогнозування в наш час зумовлена такими чинниками. .

1. Ускладнились процеси розвитку суспільного життя в умовах НТР.

2. Значно розширились обсяг і масштаби прогностичної діяльності, кількісна і якісна багатоманітність об'єктів прогнозування.

3. Зросла соціальна, економічна, екологічна, інформаційна цінність прогнозів. Ставши надбанням суб'єктів управління і планування, прогнози активно впливають на сьогодення, допомагають запобігати або зводити до мінімуму небажані наслідки розвитку тих чи інших процесів у майбутньому. Відзначаючи важливу роль прогнозування, необхідно розкрити його передумови. Через складність, багатогранність цієї проблеми слід акцентувати себе на найбільш важливих її аспектах: онтологічному, гносеологічному логічному нейрофізіологічному, соціальному. Розглянувши передбачення майбутнього як результат пізнавальної діяльності людини можна дати

визначення передбачення. Передбачення являє собою рису розумової діяльності, яка свідомо досліджує у формі ідеальної моделі предмети, явища чи умови їхнього існування, яких немає, або вони чомусь недосяжні для досліджень і перевірки.

Основою наукового передбачення є пізнання об'єктивних внутрішніх зв'язків предметів і явищ, законів, що розкривають цей внутрішній, істотний і сталий зв'язок явищ і конкретних умов їхнього існування. Все це дає змогу в процесі пізнання переходити від відомого до несвідомого від минулого і сучасного до майбутнього. Якщо закон розвитку якогось явища (процесу) відомий, то, вивчаючи дане явище (процес), ми можемо не тільки констатувати його теперішній стан, а й зробити висновок про напрям і характер можливих змін.

В ході вивчення матеріалу лекції слід звернутися до праць в яких розглядається футурологічні уявлення про майбутнє. Російські філософи (Е.А. Араб-огли, І.В. Бестужев -Лада, Г.Ш. Шахназаров), українські філософи (В.І.Шинкарук, В.І.Куценко, В.В.Косолапов, О.М.Гончаренко та інш.) дали розгорнутий аналіз футурології, показали основні етапи її революції, здійснили класифікацію різних її напрямків. Зокрема, виділяються буржуазне-ліберальний реформізм, демократично-просвітницький напрям, а також екологічна, апологетична, оптимістична, реалістична, соціо-історична, глобально-катастрофічна та інші тенденції. Зверніть увагу на праці в цьому напрямі зарубіжних дослідників / Г.Еделінг, Е.Ханке, Г.Парсонс та інш./.

Потрібно також значний час виділити для вивчення основних науково-теоретичних характеристик соціального прогнозування, вкладу у вирішення цього питання молоді науки яка називається прогностикою. Вона вивчає закони, принципи і методи прогнозування, розробляє проблеми логіки і класифікації різних типів прогностичних досліджень. Вона переживає ще тільки ставлення, але вже є важливим інструментом побудови наукових альтернатив майбутнього.

Важливим є і питання які відносяться до глобальних проблем сучасності, розв'язання яких вимагає спільних і невідкладних зусиль усіх держав і народів.

Отже, майбутнє, яке людина творить сама, і буде її майбутнім. Міркуючи про перспективи розвитку людської цивілізації, слід не лише розвивати існуюче, а й ламати старі догми і стереотипи. Якщо не буде нового в сучасному, якщо не вирішимо сьогоднішніх глобальних проблем, то не буде й ніякого третього тисячоліття розвитку людства.

За підсумками вивчення цієї теми студенти оволодівають змістом таких категорій: суспільство, елементи суспільства, суспільний закон, закони розвитку суспільства, джерела розвитку суспільства, рушійні сили розвитку суспільства, соціальна, політична та духовна структура суспільства, природа, геосфера, закономірність взаємодії природи і суспільства, географічний детермінізм, екологія, глобальні екологічні проблеми, народонаселення, закономірність розвитку народонаселення.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Суттєві характеристики суспільства, сутність і особливості його духовного життя.
2. Природа і суспільство, діалектика їх взаємозв'язку. Найважливіші характеристики складових географічної оболонки землі.
3. Народонаселення – передумова та суб'єкт історичного процесу. Демографічний напрямок у соціальній філософії.
4. Екологія та екологічні проблеми в Україні.

В ході підготовки до семінарських занять рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Суб'єкт, джерела та рушійні сили розвитку суспільства. (4, с.279-300);
2. Основні концепції соціальної філософії. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння історії. (4, с.212-214);
3. Екологія та екологічні проблеми в Україні. (4, с.236-242);
4. Поняття соціального передбачення і прогнозування; (4,с.435-441
5. Основні науково-теоретичні характеристики соціального прогнозування. (4, с. 441-456);
6. Людство на шляху до нової цивілізації. (4, с. 448-456);
7. Глобальні проблеми сучасної цивілізації. (3, с. 488-496);
8. Особливості історичного розвитку науки і техніки. (3, с. 515-524)
9. Сім'я, її соціальні функції та роль у житті особистості. (4, с.247-258);

Наука як предмет філософського аналізу.

Література:

Філософія: Навч. посіб.- / Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та інш.; За ред. І.Ф.Надольного.- К.: Вікар, 2001.- с 367-385.

Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти 3-4 рівнів акредитації.- Львів.: 2004.- с. 459-473.

Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з Філософії.- Навчальний посібник.- К.: - 2006.- с. 480-500.

В свій час К.Маркс висловив думку: " Будь-яка істинна філософія є духовною квінтесенцією свого часу". Суперечливий процес розвитку суспільства, суспільних відносин, зростання ролі суб'єктів цих відносин, людини, особистості зумовлює необхідність пошуку оптимальних шляхів функціонування, збагачення духовного життя суспільства. Особливо важливого значення цих питань набуває у наш час. Вивчаючи тему студенти повинні зрозуміти сутність духовного життя суспільства.

Духовне життя суспільства - це надзвичайно широке поняття, що включає в себе багатогранні процеси, явища, пов'язані з духовною сферою життєдіяльності людей; сукупність ідей; поглядів, почуттів, уявлень людей, процес їх виробництва, розповсюдження, перетворення суспільних, індивідуальних ідей у внутрішній світ людини. Духовне життя суспільства охоплює світ ідеального (сукупність ідей, поглядів, гіпотез, теорій) разом з його носіями - соціальними суб'єктами - індивідами, народами, етносами. В цьому зв'язку доречно говорити про особисте духовне життя окремої людини, її індивідуальний духовний світ, духовне життя того чи іншого соціального суб'єкта - народу, етносу, чи про духовне життя суспільства в цілому.

Основу духовного життя становить духовний світ людини - її духовні цінності, світоглядні орієнтації. Разом з тим, духовний світ окремої людини, індивідуальності неможливий поза духовним життям суспільства. Тому духовне життя - це завжди діалектична єдність індивідуального і суспільного, яке функціонує як індивідуально-суспільне. Слід вивчити багатогранність духовного життя суспільства яке включає в себе такі складові, як: духовне виробництво, суспільна свідомість і духовна культура.

Суспільна свідомість є сукупність ідеальних форм (понять, суджень, поглядів, почуттів, ідей, уявлень, теорій) які охоплюють і відтворюють суспільне буття, що вироблені людством у процесі освоєння природи і соціальної історії. Суспільна свідомість, таким чином, не тільки відображає суспільне буття, а й творить його, здійснюючи випереджаючу, прогностичну функцію щодо суспільного буття. Тому важливим є розуміння того, що випереджаюча роль суспільної свідомості саме і проявляється в її соціальній активності. Вона пов'язана головним чином з науково-теоретичним рівнем відображення дійсності, глибоким усвідомленням суб'єктом своєї відповідальності за прогрес суспільства. В ході вивчення матеріалу студентам рекомендується звернути увагу на такі питання, як: сутність буденної та теоретичної свідомості; зміст суспільної психології й ідеології, форм суспільної свідомості; особливості духовної культури суспільства.

Внаслідок вивчення цієї теми студенти оволодівають знаннями таких категорій: духовне життя суспільства, свідомість, суспільна свідомість, буденна

свідомість, теоретична свідомість, суспільна психологія, ідеологія, форми суспільної свідомості .

Важливе місце при вивченні цієї теми займає питання зростання ролі науки в суспільстві а її соціальний престиж ставить високі вимоги до знань про науку. В сучасних умовах ці вимоги стрімко зростають, стимулюючи поглиблення досліджень сфери науки в більш повному обсязі, в єдності всіх її сторін. Такий аналіз науки передбачає звернення до її виникнення і розвитку. Тому починаючи вивчати матеріал лекції студентам слід звернути увагу на передісторію науки, генезис науки.

Становлення науки пов'язане з таким ступенем розвитку людського суспільства, коли був нагромаджений певний мінімум наукових знань і здійснювалась передача їх у різних видах практичної діяльності. Тому зверніть увагу як розглядалось це питання у Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Стародавній Греції, Середньовіччі, Нового часу. У цьому плані слід уявити, що лише у XVIII столітті завершився процес відокремлення від єдиного наукового знання таких важливих галузей природничих наук, як фізика, хімія, математика, біологія та інші. Більш чітко почав визначатися і предмет філософії .

На межі XVIII і XIX століть під впливом французької буржуазної революції зародилася нова концепція, яка нерозривно пов'язала прогрес науки з суспільним прогресом. Родоначальником цієї концепції став французький просвітитель, філософ та політичний діяч буржуазної революції Ж.А.Кондорсе. Розглядаючи науку як діяльність з вироблення знань, можна виявити критерій її періодизації, що покликана виражати функції цього виробництва, причому функції соціально орієнтовані. Тому зверніть увагу на те, з якою соціальною метою продукується наукові знання? Чи покликані вони брати участь у технологічному перетворенні природи чи у "виробництві самої людини", в розвитку її духовного світу? Обидва ці види виробництва сприяють взаємному прогресові; наукові знання використовуються по різному в різні Історичні епохи розвитку суспільства. Розглядаючи такі питання, необхідно визначити основну цільову орієнтацію науки в суспільстві, оскільки лише вона може служити справжнім критерієм її періодизації.

Важливе значення має знання закономірностей розвитку науки, такого питання як структури науки. В ході вивчення матеріалу уясніть, що наука це цілісна система, яка обумовлена багаторівневою сутністю. Тому дуже важливим є розуміння науки як соціальної системи, оскільки її функцією є пізнання.

Внаслідок вивчення цього питання студенти оволодівають знаннями категорій: наука, культура, закономірності науки, суспільство, прогрес, критерії прогресу, знання, наукове знання, функції науки.

Питання, які розглядаються на семінарському занятті:

1. Генезис науки.
2. Закономірності розвитку науки.
3. Наука як соціальна система.
4. Структура науки.
5. Наука як феномен культури.

В ході підготовки до семінарського заняття студентам рекомендуються теми виступів, доповідей, повідомлень, рефератів:

1. Закономірності розвитку науки. (4, с. 404-407);
2. Наука як соціальна система. (4, с. 407-411);
3. Структура науки. (4, с. 411-414);
4. Наука як феномен культури. (4, с. 414-418).

Література :

Основна:

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія: Навч. Посіб.- К., 1996.-368 с.
2. Філософія. Підручник / За загальною редакцією Горлача М.І., Кременя . В.Г., Рибачка В.К.- Харків: Консум, 2000.- 672 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III—IV рівнів акредитації .-К., 2001- 544 с.
4. Філософія: Навчальний посібник / Л.В. Губернський та Інш. За ред. І.Ф. Надольного,- К.,2001,- 457 с.

додааткова:

5. Шинкарук В.І. Філософія незалежності і незалежна філософія // Віче.- 1992.- № 6
6. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.,1991. – С.29-58.
7. Злобін Ю.А. Основи екології. – К.,1998. – 248 с.
8. Красаченко В.С. Людина і біосфера; основи екологічної антропології. – К., 1999. – 688 с.
9. Петров В. Походження українського народу. – К.,1992. – С.23-57.
10. Гора Г.І., Ящук Т.І. Проблема спрямованості людської історії // Філософія: Курс лекцій. – К., 1993. – С. 543-558.
11. Грабович Г. Як нам реформувати науку // Віче. – 1992. - № 6. Добров Г.М. Наука о науке. – К.,1989. – 208 с.

Організація поточного, семестрового та підсумкового контролю рівня знань студентів денної форми навчання

Визначення рівня набутих студентом знань, вмінь та навичок з блоку змістовних модулів «Філософія» здійснюється за допомогою модульно-кредитної системи організації навчального процесу, що є інструментом активізації навчальної діяльності та стимулювання самостійної роботи студента протягом всього семестру.

Методика модульного контролю з дисципліни «Філософія» розроблена у відповідності вимог "Положення, що регламентує організацію контролю самостійної роботи та проведення підсумкового контролю знань студентів ОДЕКУ".

У результаті вивчення **лекційних модулів** (ЗЛМ-1, ЗЛМ-2) у студентів мають бути сформовані наступні **базові знання**:

- сутності предмету і змісту основних методів філософської науки;
- основних етапів розвитку світової філософської думки;
- місця та ролі філософії у житті суспільства;
- основних підходів до визначення явища у світі;
- загальних характеристик основних політичних систем сучасності;
- сутності та основних форм сучасних держав;
- відмінних ознак громадянського суспільства;
- сутності сучасних філософських шкіл;
- сутності та функції суспільної свідомості і політичної культури;
- основних різновидів сучасних світових ідеологій.

У результаті вивчення **практичного модуля** (ЗМ-ПМ) студенти повинні надбати такі **базові уміння**:

- розрізняти методи та категорії філософської науки;
- виділяти та усвідомлювати роль і функції філософських знань в суспільно-політичному житті;
- описати особливості політичної системи України.
- пояснити суть форм державного правління та державного устрою;
- визначати особливості багатопартійності в сучасній Україні;
- виділити види і функції суспільної свідомості на сучасному етапі розбудови української держави.

Особливості поточного, семестрового та підсумкового контролю

рівня знань студентів денної форми навчання.

Поточний контроль з блоку змістовних модулів «Філософія» передбачений за двома лекційними змістовними модулями (ЗМ-Л1, ЗМ-Л2), практичного змістовного модуля (ЗМ-ПМ) та індивідуального завдання (ІЗ), яке входить до складу практичного модуля №1.

У відповідності з програмою модульного контролю поточних та підсумкових знань студентів з блоку змістовних модулів «Філософія» до модулів відносяться: у теоретичному курсі – окремі розділи (теми лекцій), у практичних заняттях – теми семінарських занять.

Формою визначення рівня засвоєння студентом практичного модуля є модульна тестова контрольна роботи (КР) та усні опитування на семінарських заняттях (УО).

Теоретична частина модулів складається з відвідування лекційних занять та наявність відповідного конспекту.

Практична частина модуля складається на підставі усного опитування (УО) під час проведення семінарських занять та виконання модульної контрольної роботи (КР) та виконання індивідуального завдання.

Індивідуальне завдання входить до складу практичного змістовного модуля і проводиться в формі підготовки та надання тексту доповіді з проблематики семінарських занять а також публічного її представлення.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ НА СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ

18. Філософія як особлива форма суспільної свідомості.
19. Філософія, її предмет, функції і роль у суспільстві.
20. Головне питання філософії і дві його сторони.
21. Співвідношення філософії і науки.
22. Історичні етапи розвитку світової та вітчизняної філософії.
23. Антична філософія її основні напрямки та проблеми.
24. Філософія доби Середньовіччя та її проблеми.
25. Специфіка філософії доби Відродження,
26. Емпіризм і раціоналізм у філософії Нового часу,
27. Особливість французького матеріалізму XVIII віку.
28. Основні напрямки та проблеми німецької класичної філософії.
29. Історичні долі марксистської філософії.
30. Сучасна філософська думка а Україні.
31. Сцієнтистська філософія XX століття,
32. Ірраціоналізм у філософії XX століття.
33. Сучасна релігійна філософія.

34. Суспільно-філософські теорії ХХ століття.
19. Категорія буття і його основні види.
20. Категорія матерії і її еволюція в історії і науці.
41. Простір і час як форми існування матерії.
42. Проблеми розвитку в філософії. Основні концепції розвитку.
43. Поняття "розвиток", "рух", "прогрес".
44. Поняття закону. Закони природи і закони суспільства.
45. Категорії кількості, якості, міри, властивості.
46. Діалектика еволюції і революції у розвитку суспільства.
47. Протиріччя як джерело розвитку. Види протиріч.
48. Закон заперечення заперечення і його методологічне значення.
49. Діалектика одиничного і загального. Номіналізм і реалізм.
50. Діалектика необхідності і випадковості. її проявлення в природі і суспільстві.
51. Зміст і форма як категорії діалектики.
52. Категорії системи і структури. Системний метод і його специфіка.
53. Проблема свідомості в філософії і сучасному природознавстві.
34. Свідомість і творчість.
54. Проблема істини у філософії і її рішення різними філософськими напрямками.
55. Діалектика відносної і абсолютної істини. Критика, релятивізму і догматизму.
56. Практика, її основні види і роль у пізнанні.
57. Практика як критерій істини і специфіка її проявлення у природознавстві.
58. Основні форми наукового пізнання: факт, проблема гіпотеза, теорія.
59. Методи емпіричного рівня пізнання: спостереження, вимір, експеримент. Теоретичний рівень пізнання і його методи (абстрагування, ідеалізація, формалізація).
60. Індукція, дедукція, аналогія, моделювання як методи загальнонаукового пізнання.
49. Соціальна філософія, її предмет і специфіка.
60. Проблема ролі особистості в історії і її вирішення різними філософськими напрямками.
61. Роль природного середовища у житті суспільства. Географічний детермінізм.
62. Сучасна екологічна криза, її причини і шляхи вирішення.
63. Демографічні проблеми людства і шляхи їх вирішення.
64. Суспільство як система, Проблема типології суспільства і її вирішення різними філософськими напрямками.
65. Філософія і глобальні проблеми людства.

66. Наука як форма суспільної свідомості і як рушійна сила суспільства.
67. Сучасна науково-технічна революція її суттєвість і соціальні наслідки.
68. Культура і її роль у житті суспільства.
60. Проблема сенсу життя людини і її вирішення різними філософськими напрямками.

Повчання щодо виконання індивідуального завдання студентам у вигляді: підготовки доповіді на семінарське заняття (по окремій індивідуальній темі).

Індивідуальне завдання студента у вигляді Доповіді на семінарське заняття з блоку змістовних модулів "Філософія" має бути виконано у відповідності до вимог модульно-накопичувальної системи організації навчального процесу.

Доповідь є основним засобом поточного контролю діяльності студента з опрацювання і засвоєння теоретичної і практичної частини блоку змістовних модулів "Філософія".

Індивідуальне завдання студентом виконується на протязі всього навчального семестру про що нагадує викладач студенту у необхідності підготувати доповідь, яка готується спеціально до семінарського заняття, суть якого зазначена у робочій програмі блоку змістовних модулів "Філософія".

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, виконується виключно українською мовою (для іноземних громадян російською мовою) та складається з 1 теоретичного питання, якій презентує зміст лекційного та практичного змістовного модуля (ЗМЛ1-Л2, ЗМ-ІІМ) блоку змістовних модулів «Філософія».

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, обов'язково повинно складатися з:

- 1) Назви Темі теоретичного питання;
- 2) плану роботи по розгляданню відповідної теми доповіді;
- 2) вступної частини із зазначенням актуальності проблеми (не більше 1 аркушу формату А-4);

3) викладання змісту теоретичного питання (його сутності)- (2-3 аркуші формату А-4 для висвітлення суті теоретичного питання);

4) висновків із зазначеним власним баченням вирішення теоретичної проблеми (не більше 1 аркушу формату А-4);

5) переліку джерел (не менше 3-х), які були використані для підготовки доповіді;

6) особистого підпису студента у роздрукованому варіанті підготовленого Індивідуального завдання (Доповідь).

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття та його роздрукований варіант, виконується на аркушах формату А-4, кегелем, шрифтом Times New Roman, міжрядковим інтервалом - одинарним, поля - звичайні (верхнє та нижнє - 2 см, лїве - 3 см, правє -1,5 см.

Індивідуальне завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, слід роздрукувати та представити викладачеві для ознайомлення до поточного семінарського заняття.

В ході семінарського заняття Викладач заслуховує роздрукований варіант роботи і його оцінює.

Максимальна оцінка за виконання індивідуального завдання, у вигляді Доповіді на семінарське заняття, **дорівнює 100 балам.**

Оцінювання відповідей на теоретичне питання здійснюється за такою шкалою:

100 балів – «відмінно» (повна і правильна відповідь на запитання із дотриманням вимог, щодо оформлення Індивідуального завдання);

80 балів – «добре» (в цілому правильна відповідь на запитання, але з незначними недоліками щодо повноти і оформлення роботи);

60 балів – «задовільно» (відповідь в цілому достатня аби продемонструвати певний рівень знань студентів, але вона є неповною і в ній є суттєві помилки, що виявляють прогалини в опрацюванні та засвоєнні навчального матеріалу);

59 балів і менше – «незадовільно» (відповідь містить окремі вірні думки і судження, але в цілому вона є недостатньою або помилковою в контексті розкриття змісту запитання та його оформлення).

Студенти, які не отримали за виконане Індивідуальне завдання мінімально необхідної кількості балів (<60%) для здобуття допуску до іспиту повинні по новому опрацювати неповні або помилкові відповіді та представити виправлений варіант індивідуального завдання на додаткову перевірку до початку заліково-екзаменаційної сесії.

Під час проведення семінарських занять відбувається **усне опитування студентів.** Опитування здійснюється після самостійного опрацювання студентом теоретичного матеріалу кожного з цих занять за наданими планами та на підставі представлених проблемно-пошукових запитань. На семінарському

занятті студенти виконують одну аудиторну контрольну роботу (з Філософії та Психології). Це означає, що у аудиторній контрольній роботі будуть 50% питань з Філософії і 50% питань з Психології. Ці заходи контролю у сукупності оцінюються у 100 балів, з яких 50 балів студент може отримати за рахунок усного опитування (по 5 балів за кожну з 4 можливих відповідей) і 50 балів за рахунок виконання аудиторної контрольної роботи (АКР-1).

Аудиторна контрольна робота складається з 20 тестових запитань (10 питань з Філософії і 10 питань з Психології, кожне з яких має по чотири варіанти відповідей, із яких необхідно вибрати лише одну правильну. Правильна відповідь оцінюється у 5 балів, тобто загалом: $20 * 5 = 100$ балів.

Взагалі на блок змістовних модулів «Філософія» відведено **100 балів**, де:

- опрацювання студентом матеріалу кожної теми лекційного заняття оцінюється в 2 бали (загалом **15 балів**);
- виконана аудиторна контрольна робота по змістовному модулю оцінюється у **35 балів**;
- робота студента на кожному семінарському занятті через усне опитування та підготовка доповіді на семінарське заняття по індивідуальній темі оцінюється у **50 балів**;

Оцінювання аудиторної модульної контрольної роботи здійснюється в залежності від кількості правильних відповідей на тестові завдання. Загалом кожний варіант модульної контрольної роботи містить 20 контрольних питань, що охоплюють теми змістовного практичного модуля. Правильна відповідь на контрольне питання оцінюється у 5 балів.

Підготовка студентом Доповіді на семінарське заняття по індивідуальній темі оцінюється на основі повноти висвітлення теми, уміння підібрати та опрацювати відповідні джерела, літературу та вміння реферувати текст.

Інтегральна оцінка поточного контролю знань та вмінь студентів по блоку змістовних модулів «Філософія» денної форми навчання складається з оцінок, отриманих за 3 (трьома) модулями, в тому числі виконання індивідуального завдання, що є підставою для допуску студента до семестрового контролюючого заходу – іспиту.

Формою підсумкового семестрового контролюючого заходу для студентів денної форми навчання з БЗМ «Філософія" є письмовий іспит, який проводиться в період заліково-екзаменаційної сесії. Під час іспиту перевіряється засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (знань, вмінь та компетенцій, що зазначені у робочій програмі навчальної

дисципліни "Філософія, Психологія".

Екзаменаційні білети являють собою тестові завдання закритого типу, які потребують від студента вибору правильних відповідей з чотирьох запропонованих у запитанні. Тестові питання кожного екзаменаційного білету формуються по всьому переліку сформованих у блоках змістовних модулів "Філософія" та "Психологія" знань (в першу чергу базової компоненти), а їх загальна кількість складає 20 завдань (Наприклад: 10 завдань з "Філософії" і 10 завдань з "Психології". Повна правильна відповідь на 1 тестове завдання оцінюється у **5 балів**. Оцінка успішності виконання студентом цього заходу здійснюється у формі кількісної оцінки (бал успішності) та максимально складає **100 балів** Перехід від кількісної оцінки до якісної оцінки здійснюється за 4-х бальною системою відповідно до наступної шкали - **за правильну відповідь: на 18-20 тестів (90-100%) – «відмінно»; на 15-17 тестів (74-89%) – «добре»; на 12-14 тестів (60-73%) – «задовільно»; на менш ніж 12 тестів (<60%) – «незадовільно».**

Питання про допуск до семестрового іспиту з навчальної дисципліни "Філософія, Психологія" розглядається тільки за умови, якщо студент виконав всі види робіт, передбачені робочою навчальною програмою і набрав за модульною системою суму балів **не менше 50% від максимально можливої за практичну частину (35 бали)**. В іншому випадку студент вважається таким, що не виконав навчального плану дисципліни і не допускається до іспиту.

Загальна кількісна оцінка, що отримує студент за підсумками вивчення навчальної дисципліни «Філософія, Психологія" (загальний бал успішності) є **усередненою** між кількісною оцінкою поточних контролюючих заходів та кількісною оцінкою семестрового контролюючого заходу – іспиту. Якщо студент за підсумками іспиту отримав загальну кількісну оцінку менше 50% (від максимально можливої на екзамені), то загальний бал успішності має дорівнювати балу успішності на іспиті.

Особливості поточного, семестрового та підсумкового контролю рівня знань студентів заочної форми навчання.

Згідно з робочою програмою навчальної дисципліни «Філософія, Психологія" для заочної форми навчання до змістовних модулів відносяться: у теоретичному курсі – теми лекцій, у практичних заняттях – теми семінарських занять.

Формами поточного контролю рівня засвоєння змісту модулів є:
- міжсесійна контрольна робота;

- усне опитування;
- одна аудиторна контрольна робота, яка виконується студентом під час семінарського заняття.

Теоретична частина кожного модуля складається з відвідування лекційних занять та наявності відповідного конспекту.

Практична частина складається на підставі усного опитування на семінарських заняттях та виконання аудиторної контрольної роботи на семінарському занятті.

Індивідуальне завдання для студентів заочної форми навчання виступає у формі міжсесійної контрольної роботи у блоці змістовних модулів "Філософія".

Підсумковий контроль проводиться на основі накопиченої (інтегральної) суми балів, отриманих студентом за підсумками поточного контролю у міжсесійний та сесійний період БЗМФ і БЗМП. а також підсумкового спільного семестрового контролю та спільного письмового іспиту.

Накопичувана підсумкова оцінка (**ПО**) засвоєння студентом матеріалу навчальної дисципліни «Філософія, Психологія» для студентів заочної форми навчання складається з:

- оцінки за міжсесійну контрольну роботу (**ОМ** – оцінка міжсесійна);
- оцінки за усне опитування та аудиторну контрольну роботу (**ОЗЕ** – оцінка сесійна);
- оцінювання заходу підсумкового контролю (**ОПК** – іспит).
-

Студент вважається допущеним до підсумкового семестрового контролю, якщо він виконав всі види робіт поточного контролю, що передбачені робочою навчальною програмою дисципліни і набрав за накопичувальною системою суму балів не менше 50% від максимально можливої за дисципліну.

Поточний контроль складається з:

1) міжсесійної контрольної роботи.

Контрольна робота з блоку змістовних модулів "Філософія, має бути виконана у відповідності до вимог модульно-накопичувальної системи організації навчального процесу і повинна відповідати Змісту блоків змістовних модулів "Філософія". Вона є основним поточним засобом контролю діяльності студента з опрацювання і засвоєння теоретичної частини навчальної дисципліни у міжсесійний період.

Контрольна робота студентом обирається за двома останніми цифрами номеру залікової книжки. Передостання цифра означає номер варіанта

контрольної роботи, остання цифра означає номер завдання контрольної роботи.

Міжсесійна контрольна робота виконується виключно українською мовою (для іноземних громадян російською мовою) та складається з **2 теоретичних питань**, які презентують зміст блок змістовних модулів «Філософія».

Міжсесійна контрольна робота обов'язково повинна складатися з:

- 1) плану роботи (для кожного з двох теоретичних питань окремо);
- 2) вступної частини (для кожного з двох теоретичних питань окремо) із зазначенням актуальності проблеми (не більше 1 аркушу формату А-4);
- 3) викладання змісту теоретичних питань (його сутності)- (5-7 аркушів формату А-4 для кожного теоретичного питання);
- 4) висновків із зазначеним власним баченням теоретичної проблеми (не більше 1 аркушу формату А-4 для кожного теоретичного питання);
- 5) переліку джерел (не менше 5), які були використані для кожного з двох теоретичних питань окремо;
- 6) особистого підпису студента у роздрукованому варіанті міжсесійної контрольної роботи.

Міжсесійна контрольна робота та її роздрукований варіант виконується на аркушах формату А-4, кегелем, шрифтом Times New Roman, міжрядковим інтервалом - одинарним, поля - звичайні (верхнє та нижнє - 2 см, лїве - 3 см, праве - 1,5 см.

Міжсесійну контрольну роботу слід роздрукувати та перед початком заліково-екзаменаційної сесії надати на кафедру українознавства та соціальних наук (каб.№ 611) задля її реєстрації. Викладачі перевіряють роздрукований варіант роботи і її оцінюють.

Варіанти міжсесійної контрольної роботи:

ВАРІАНТ № 0

Завдання № 0

1. Світогляд як духовно-практичний феномен.
2. Основні компоненти здібностей.

Завдання № 1

1. Філософія: її предмет та функції.
2. Основні етапи розвитку психологічної науки та їх зміст.

Завдання № 2

1. Роль філософії у житті суспільства.
2. Сутність основних функцій психології.

Завдання № 3

1. Філософія Стародавньої Індії.
2. Сприймання та його властивості.

Завдання № 4

1. Філософія Стародавнього Китаю.
2. Види пам'яті.

Завдання N 5

1. Філософія стародавніх Греції і Риму.
2. Визначення психіки.

Завдання № 6

1. Середньовічна філософія.
2. Чуттєві пізнавальні процеси.

Завдання № 7

1. Філософія епохи Відродження.
2. Види мислення та його індивідуальні особливості.

Завдання № 8

1. Філософія Нового часу.
2. Поняття про душу в Античній філософії.

Завдання № 9

1. Проблема субстанції у філософії ХУІІ ст.
2. Мислення як вища форма пізнання об'єктивної реальності.

Завдання № 10

1. Філософія просвітництва ХУІІІ ст.
2. Види мислення.

ВАРІАНТ № 1

Завдання № 0

1. Німецька класична філософія.
2. Види уяви та її зв'язок з об'єктивною дійсністю.

Завдання № 1

1. Марксистська філософія.
2. Основні процеси пам'яті та їх психологічний аналіз.

Завдання № 2

1. Некласична філософія кінця ХІХ – початку ХХ ст.
2. Відчуття та їх роль в пізнанні навколишньої дійсності.

Завдання № 3

1. Психоданаліз і неофрейдизм.
2. Зв'язок мислення з мовленням.

Завдання № 4

1. Екзистенціальна філософія та її різновиди.
2. Роль практики в процесі мислення.

Завдання № 5

1. Еволюція релігійної філософії ХХ ст.
2. Уява як специфічно людський психічний процес.

Завдання № 6

1. Проблема знання, мови і розуміння у філософії ХХ ст..
2. Види уяви, та її особливості.

Завдання № 7

1. Філософія давніх слов'ян.
2. Вплив емоції на рушійну та інтелектуальну активність людини.

Завдання № 8

1. Філософія періоду Відродження.
2. Мета і мотиви діяльності.

Завдання № 9

1. Філософія у Києво-Могилянській академії.
2. Зв'язок мотивації з потребами.

Завдання № 10

1. Філософія Григорія Сковороди.
2. Види та причини конфліктів.

ВАРІАНТ № 2

Завдання № 0

1. Філософські ідеї Тараса Шевченка.
2. Форми вираження емоцій та почуттів.

Завдання № 1

1. Філософія України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.
2. Вольові дії та їх особливості.

Завдання № 2

1. Філософія Стародавнього Китаю.
2. Засоби діяльності та процес їх формування.

Завдання № 3

1. Філософія просвітництва ХУІІІ ст.
2. Види людської діяльності.

Завдання № 4

1. Світогляд як духовно-практичний феномен.

2. Сутність процесу навчання.

Завдання № 5

1. Філософія Нового часу.
2. Охарактеризувати істотні ознаки колективу.

Завдання № 6

1. Проблема субстанції у філософії ХУІІ ст.
2. Лідерство в колективі.

Завдання № 7

1. Філософія Стародавньої Індії.
2. Форми переживання емоції і почуттів.

Завдання № 8

1. Німецька класична філософія.
2. Праця як основний вид діяльності.

Завдання № 9

1. Філософія епохи Відродження.
2. Особливості діяльності та її види.

Завдання № 10

1. Марксистська філософія.
2. Класифікація соціальних груп.

ВАРІАНТ № 3

Завдання № 0

1. Філософія та її предмет і функції.
2. Основні сучасні теорії лідерства.

Завдання № 1

1. Некласична філософія кінця ХІХ – початку ХХ ст.
2. Визначити основні психологічні концепції щодо класифікації лідерства.

Завдання № 2

1. Структура свідомості та її основні рівні.
2. Функції лідера у суспільному житті.

Завдання № 3

1. Поняття закону в філософії.
2. Психологічна сумісність і конфлікт у міжособистісних стосунках.

Завдання № 4

1. Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні та його характеристика.
2. Сутність та предмет психології

Завдання № 5

1. Онтологія. Філософське розуміння світу.
2. Основні компоненти здібностей

Завдання № 6

1. Філософія давніх слов'ян.
2. Основні етапи розвитку психологічної науки та їх зміст.

Завдання № 7

1. Філософія у Києво-Могилянській академії.
2. Сутність основних функцій психології.

Завдання № 8

1. Середньовічна філософія.
2. Сприймання та його властивості.

Завдання № 9

1. Філософія Григорія Сковороди .
2. Види пам'яті.

Завдання № 10

1. Філософські ідеї Тараса Шевченка.
2. Визначення психіки.

ВАРІАНТ № 4

Завдання № 0

1. Філософія України другої половини XIX – початку XX ст..
2. Чуттєві пізнавальні процеси.

Завдання № 1

1. Філософія періоду Відродження.
2. Види мислення та його індивідуальні особливості.

Завдання № 2

1. Філософія стародавніх Греції і Риму.
2. «Наука про душу» в Античному світі.

Завдання № 3

1. Роль філософії у житті суспільства.
2. Роль темпераменту в пізнавальній діяльності студентів.

Завдання № 4

1. Філософія Стародавньої Індії.
2. Творчість як засіб самореалізації особистості.

Завдання № 5

1. Проблема субстанції у філософії ХУІІІ ст.
2. Особистість і спілкування.

Завдання № 6

1. Світогляд як духовно-практичний феномен.
2. Проблеми волі в психології.

Завдання № 7

1. Філософія Нового часу.
2. Соціально-психологічні аспекти дослідження колективу.

Завдання № 8

1. Філософія просвітництва ХУІІІ ст.
2. Психологія ділового спілкування.

Завдання № 9

1. Німецька класична філософія.
2. Роль лідера в формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі.

Завдання № 10

1. Марксистська філософія.
2. Інформаційна теорія особистості.

ВАРІАНТ № 5

Завдання № 0

1. Некласична філософія кінця ХІХ – початку ХХ ст.
2. Характеристика емоційно-вольових властивостей особистості.

Завдання № 1

1. Екзистенціальна філософія та її різновиди.
2. Функції афективної сфери особистості.

Завдання № 2

1. Філософія епохи Відродження.
2. Активність і саморегуляція як стрижневі характеристики діяльності та поведінки особистості.

Завдання № 3

1. З історії становлення психічного відображення.
2. Психологічні механізми соціалізації.

Завдання № 4

1. Визначальна роль соціальності у виникненні свідомості.
2. Класифікація соціальних груп.

Завдання № 5

1. Філософія давніх слов'ян.
2. Інформаційний аспект комунікативного процесу.

Завдання № 6

1. Філософія періоду Відродження
2. Невербальне спілкування та його функції.

Завдання № 7

1. Філософія та її предмет і функції.
2. Принципи класифікації конфліктних ситуації та методи їх подолання.

Завдання № 8

1. Середньовічна філософія та її суть.
2. Принцип єдиного інтелекту і становлення мислення професіонала.

Завдання № 9

1. Філософія Григорія Сковороди.
2. Свідомість як продукт природної та соціальної еволюції людини.

Завдання № 10

1. Філософські ідеї Тараса Шевченка.
2. Стратегія розвитку власної особистості.

ВАРІАНТ № 6

Завдання № 0

1. Роль філософії у житті суспільства.
2. Критичність мислення та його продуктивність.

Завдання № 1

1. Філософія у Києво-Могилянській академії.
2. Формування інтелектуальної активності особистості.

Завдання № 2

1. Філософія стародавніх Греції та Риму.
2. Стреси в житті людини: причини виникнення і шляхи подолання.

Завдання № 3

1. Філософія України другої половини XIX – початку XX ст..
2. Роль психології в оптимізації навчальної діяльності.

Завдання № 4

1. Філософські погляди мислителя античності: Сократа.
2. Психологія майбутнього.

Завдання № 5

1. Філософія Стародавнього Китаю.
2. Теорія особистості у зарубіжній класичній психології.

Завдання № 6

1. Філософія епохи Відродження.
2. Концепція особистості у вітчизняній класичній психології.

Завдання № 7

1. Філософія просвітництва ХУІІІ ст.
2. Культурно-історична теорія розвитку психіки Л.С.Виготського.

Завдання № 8

1. Психоаналіз і неофрейдизм.
2. Особистість як цілісна система психічних властивостей.

Завдання № 9

1. Філософські погляди мислителя античності Аристотеля.
2. Психоаналіз: співвідношення свідомості та несвідомого.

Завдання № 10

1. Філософія та її предмет і функції.
2. Фрейдизм і неофрейдизм.

ВАРІАНТ № 7

Завдання № 0

1. Філософські погляди мислителя античності Демокріта.
2. Концепція особистості Г.С.Костюка.

Завдання № 1

1. Еволюція релігійної філософії ХХ ст.
2. Гуманістичні теорії особистості.

Завдання № 2

1. Філософія Стародавньої Індії.
2. Психологічні проблеми сім'ї як соціальної групи.

Завдання № 3

1. Філософські погляди мислителя античності Платона.
2. Роль сем'ї в процесі формування особистості.

Завдання № 4

1. Філософія періоду Відродження.
2. Увага, її природа та роль у навчальній діяльності.

Завдання № 5

1. Філософські погляди мислителя античності Епікура.
2. Найважливіші теорії пам'яті в психологічній науці.

Завдання № 6

1. Роль філософії у житті суспільства.
2. Взаємодія розвитку пам'яті, мислення та уяви.

Завдання № 7

1. Проблема субстанції у філософії XVII ст.
2. Роль уяви в навчальній і творчій діяльності.

Завдання № 8

1. Середньовічна філософія.
2. Психологічні особливості спільної творчої діяльності.

Завдання № 9

1. Світогляд як духовно-практичний феномен.
2. Системність у роботі мозку як органа психічної діяльності.

Завдання № 10

1. Філософія Нового часу.
2. Проблема моделювання процесів сприймання.

ВАРІАНТ № 8

Завдання № 0

1. Некласична філософія кінця XIX – початку XX ст.
2. Розвиток чуттєвої сфери людини в сучасних умовах науково-технічного прогресу.

Завдання № 1

1. Філософія Стародавнього Китаю.
2. «Наука про душу» в Античному світі.

Завдання № 2

1. Філософія України другої половини XIX – початку XX ст.
2. Роль темпераменту в пізнавальній діяльності.

Завдання № 3

1. Філософія стародавніх Греції і Риму.
2. Творчість як засіб самореалізації особистості.

Завдання № 4

1. Філософія Григорія Сковороди.
2. Проблеми волі в психології.

Завдання № 5

1. Філософські ідеї Т.Г. Шевченка.
2. Психологія ділового спілкування

Завдання № 6

1. Філософія давніх слов'ян.
2. Інформаційна теорія особистості.

Завдання № 7

1. Марксистська філософія та її суть.
2. Характеристика емоційно-вольових властивостей особистості.

Завдання № 8

1. Німецька класична філософія.
2. Психологічні механізми соціалізації

Завдання № 9

1. Екзистенціальна філософія та її різновиди.
2. Класифікація соціальних груп.

Завдання № 10

1. Філософія епохи Відродження.
2. Невербальне спілкування та його функції.

ВАРІАНТ № 9

Завдання № 0

1. Некласична філософія кінця XIX – початку XX ст..
2. Стратегія розвитку власної особистості.

Завдання № 1

1. Роль філософії у житті суспільства.
2. Функції афективної сфери в житті особистості.

Завдання № 2

1. Філософія просвітництва ХУІІІ ст.
2. Свідомість як продукт природної та соціальної еволюції людини.

Завдання № 3

1. Проблема знання, мови і розуміння у філософії XX ст.
2. Принципи класифікації конфліктних ситуацій та методи їх подолання.

Завдання № 4

1. Філософія та її предмет і функції
2. Проблема моделювання процесів сприймання.

Завдання № 5

1. Філософія давніх слов'ян.
2. Фрейдизм і неофрейдизм.

Завдання № 6

1. Філософія Стародавньої Індії.
2. Гуманістичні теорії особистості.

Завдання № 7

1. Світогляд як духовно-практичний феномен.
2. Види пам'яті.

Завдання № 8

1. Філософія періоду Відродження.

2. Критичність мислення та його продуктивність.

Завдання № 9

1. Середньовічна філософія.

2. Невербальне спілкування та його функції.

Завдання № 10

1. Філософія в Києво-Могилянській академії.

2. Стреси в житті людини: причини виникнення і шляхи подолання.

Максимальна оцінка за виконання міжсесійної контрольної роботи **дорівнює 100 балам**, зокрема: кожне з теоретичних питань оцінюється: Перше питання -50 балів, друге питання – 50 балів.

Оцінювання відповідей на теоретичні питання контрольної роботи здійснюється за такою шкалою:

100 балів – «відмінно» (повна і правильна відповідь на запитання із дотриманням вимог, щодо оформлення контрольної роботи);

80 балів – «добре» (в цілому правильна відповідь на запитання, але з незначними недоліками щодо повноти і оформлення роботи);

60 балів – «задовільно» (відповідь в цілому достатня аби продемонструвати певний рівень знань студентів, але вона є неповною і в ній є суттєві помилки, що виявляють прогалини в опрацюванні та засвоєнні навчального матеріалу);

59 балів і менше – «незадовільно» (відповідь містить окремі вірні думки і судження, але в цілому вона є недостатньою або помилковою в контексті розкриття змісту запитання та його оформлення).

Контрольна робота вважається зарахованою, якщо студент отримав за неї не менше ніж 60 балів, тобто 60% від максимально можливої оцінки. Це є підставою для допуску студента до іспиту.

БЛОК ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ "ПСИХОЛОГІЯ"

Опис блоку змістовних модулів "Психологія"

Найменування показників	Спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	Заочна форма навчання

Кількість кредитів ECTS-3,0	Галузь знань: 07 «Управління і адміністрування»	Обов'язкова		
	спеціальність «Менеджмент» 073 «ПУА» 074			
Змістовних модулів: 3 теоретичних – 2 практичних – 1		Рік підготовки		
		1-й	1	1
		Семестр		
Загальна кількість годин – 90	Рівень в. о.: <u>бакалавр</u>	1-й	1	2
		Лекції		
		15 год.	4	.-
		Практичні, семінарські		
		15 год.	-	.4
		Лабораторні		
		немає	немає	
		Самостійна робота (в т.ч. індив.)		
		60 год.	-	82
		Індивідуальні завдання		
-	-	10		
Форма підсумкового контролю				
		іспит	-	іспит

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

Для денної форми навчання – 33% до 67 %

Для заочної форми навчання -10% до 90%

Мета та завдання блоку змістовних модулів «Психологія»

Мета вивчення бзм ознайомити студентів з загальними проблемами теорії та історії психології, підготувати їх до практичного використання набутих знань у повсякденному житті і професійній діяльності.

Завдання дисципліни:

- розкрити роль і місце психології в системі людських знань, в формуванні світогляду людини, особистості в вихованні активної життєвої позиції;
- навчити студентів використанню загальних закономірностей та принципів

- педагогічних знань в практичній діяльності то повсякденному житті;
- дати наукове обґрунтування психологічних етапів та процесів розвитку людини з метою пізнання та самопізнання особистості;
 - прищепити уміння та навички практичного використання одержаних знань в майбутній професійній діяльності;
 - дати практичні рекомендації з психології ділового спілкування.

Загальний обсяг навчального часу визначається робочим навчальним планом підготовки бакалаврів.

Вивчення бзм "Психологія" передбачає лекційні та практичні заняття, написання рефератів, проведення психологічних тестувань і тренінгів, а також самостійну роботу студентів.

Вивчення «Психології» базується на знаннях, набутих студентами в загальноосвітній школі, а також на заняттях з філософії. Знання з психології подальше будуть використовуватись при вивченні політології, соціології, культурології, правознавства, релігієзнавства, менеджменту, екології, комп'ютерних наук.

В результаті вивчення дисциплін студенти повинні:

ЗНАТИ:

- про предмет та функції психології, її роль і місце серед інших наук;
- структуру особистості та рушійні сили її розвитку;
- основний понятійний апарат психології;
- основні напрямки і концепції розвитку цієї науки.

ВМІТИ:

- застосовувати теоретичні знання у розв'язанні практичних проблем;
- визначати типи темпераменту, діагностувати міжособистісні стосунки;
- володіти методами ділового спілкування.

КОМПЕТЕНЦІЇ:

- прогнозування і запобігання конфліктам у студентському і трудовому колективі;
- висвітлення теоретично-методологічних основ психології менеджменту.

Програма лекцій змістовного модулю "Психологія"

ЗМ-ЛЗ Вступ до психології. Особистість та соціальні групи.

Тема № 1. Історичний шлях розвитку психологічної науки. Предмет і методи дослідження психології.

Тема № 2. Склад і структура особистості. Соціальні групи.

Тема № 3. Психологічний аналіз діяльності.

Тема № 4. Мова і мовлення як засіб спілкування.

ЗМ-Л4 Психічні процеси та психологічні властивості

особистості.

Тема № 5. Пізнавальні психічні процеси.

Тема № 6. Роль уваги і пам'яті в психічному житті людини.

Тема № 7. Емоційна сфера особистості.

Тема № 8. Індивідуально-психологічні властивості особистості.

В результаті вивчення лекційних модулів студенти повинні надбати знання про:

ЗМ-Л3

- історію розвитку психологічної науки;
- предмет та категорії психології;
- поняття про особистість та індивідуальність;
- поняття про соціальні групи;
- роль мови і мовлення в соціальних стосунках.

ЗМ-Л4

- психологічну сутність взаємозв'язку мислення і мовленням; структуру і види діяльності;
- класифікацію потреб;
- почуття та емоції;
- темперамент та характер людини;
- роль емоційно-вольових процесів в пізнавальній діяльності.

Навчально-методичне забезпечення:

1. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010.-155 с.

2. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни "Психологія". Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004.- 30 с.

Програма практичного модуля № 2 блоку змістовного модуля "Психологія"

Семінарське заняття № 1. "Наука про душу" в Античній філософії.

Семінарське заняття № 2. Склад і структура особистості.
Структура і засоби діяльності.

Семінарське заняття № 3. Основні різновиди діяльності.

Семінарське заняття № 4. Форми і методи ділового спілкування.

Вербальне і невербальне спілкування.

Семінарське заняття № 5. Мислення як вища форма пізнання реального світу.

Семінарське заняття № 6. Мотивація та пізнавальні процеси.

Семінарське заняття № 7. Мова і мислення.

Семінарське заняття № 8. Темперамент та його роль в діяльності людини.

Для студентів денної форми навчання читаються 8 лекцій по кожній із яких проводяться семінарські заняття.

Для студентів заочної форми навчання:

- під час установочної сесії читаються лекції та проводяться семінарські заняття на яких студенти отримують поради на міжсесійний період.

В результаті вивчення ЗМ-П2 студенти повинні набути уміння:

- визначати основні психологічні концепції стародавнього світу;
- аналізувати структуру особистості;
- визначати структуру діяльності;
- в діловому спілкуванні;
- використовувати індивідуальні особливості пам'яті у власній навчальній діяльності;
- розрізняти поняття «мислення» та «інтелект»;
- визначати типи темпераменту людини за зовнішніми ознаками
-

Навчально-методичне забезпечення ЗМ-П2

1. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів: «Світ» - 2001. – 279 с.
2. Психологія. За ред. Ю.Л.Трофімова. К.: «Либідь», 2001. – 558 с.
3. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС, 2010. – 155 с.
4. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Психологія». Укл. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Одеса, ОДЕКУ, 2004. – 30 с.

Варіанти завдань, які пропонуються студентам заочної форми навчання для вивчення під час самостійної роботи, підготовки до семінарських занять та складання письмового іспиту з навчальної дисципліни "Філософія, Психологія".

ВАРІАНТ № 1

1. Поняття про «душу» в Античній філософії.
2. Основні класичні моделі психології.
3. Психологія в Україні.
4. Психологія в системі наук.
5. Уява і творчість.
6. Теорії особистості.
7. Інтелектуальні властивості особистості.
8. Роль волі в процесі діяльності.
9. Класифікація потреб і мотивів.
10. Психічні стани особистості.
11. Структура і формування характеру.
12. Здібності особистості та фактори їх розвитку.
13. Основні різновиди діяльності.
14. Соціальні групи та їх класифікація.
15. Міжособистісні стосунки в групі.
16. Ділове спілкування.
17. Психологічна сумісність і конфлікт у міжособистісних стосунках.
18. Види соціальних груп. Колектив.
19. Роль лідера в формуванні сприятливого соціально- психологічного клімату в колективі.
20. Класифікація соціальних груп.
21. Роль темпераменту в діяльності людини.
22. Історичний розвиток людської свідомості.
23. Зв'язок волі з мотивацією.
24. Роль волі в самотворенні особистості.

Варіант № 2.

1. Уява і особистість.

1. Виберіть вірну відповідь:

Хто був засновником емпіричної психології у ХУІІ столітті;

- а) Дж. Локк; б) В. Вундт; в) Д. Дидро

2.Виберіть вірну відповідь: Уява-це;а)процес творення в корі головного мозку нових образів на основі добутого досвіду;б)пригадування образів раніше сприйнятих предметів і явищ;в)створення нових образів шляхом відокремлення тих чи інших рис предметів.

3. . Виберіть вірну відповідь:Увага- це;а)психічний процес ,який забезпечує сприйняття об'єкта;б)форма психічної діяльності людини,що виявляється у її спрямованості та зосередженості свідомості на об'єкті при одночасному абстрагуванню від інших.

4.Поведінка в юнацькому віці є;

а)імпульсивною;

б)відносно стриманою і виваженою;

5.Найважливішою рисою особистості вважали доблесть у;

а)Спарті;

б)Афінах;

в)Стародавньому Римі;

6.Рух- це;

а)фізіологічна функція живого організму;

б)властивість людини орієнтуватися в навколишньому середовищі.

7. Засновником теорії біохевіоризму вважається;

а)А.Маслоу;б)Дж.Уотсон в)К.Роджерс

8.Навчання-це;

а)активна,свідома і цілеспрямована діяльність. яка полягає у засвоєнні знань,вироблених людством;

б)свідома діяльність людини,спрямована на створення матеріальних і духовних благ;

9.До розумової діяльності людину спонукають;

а)будь які ситуації;

б)екстремальні ситуації;

в)проблемні ситуації;

10.Чи можлива інтелектуальна діяльність без уваги;

а)неможлива;

б)можлива;

ВАРІАНТ № 3

1.Визначте вірну відповідь;

а)поняття «особистість» характеризує соціальну сутність людини;

б) поняття «особистість» об'єднає в собі як біологічні, так і соціальні риси і властивості людини.

2. Засновником теорії психоаналізу був;

а) Дж. Локк; б) З. Фрейд; в) Ж-Ж Руссо;

3. Твердження про те, що колектив - це група людей, які об'єднані спільною діяльністю та мають спільну мету

а) вірне б) невірне

4. Виберіть вірну відповідь;

а) поняття «особистість» характеризує соціальну сутність людини;

б) поняття «особистість» об'єднує в собі як біологічні, так і соціальні риси і властивості людини;

5. Виберіть вірну відповідь;

Твердження, що афект - психічний стан, який швидко виникає і породжує негативні бурхливі емоції;

а) вірне б) невірне;

6. Характер є;

а) природженим; б) набутиим в) формується впродовж життя;

7. Соціальне середовище для розвитку здібностей та формування особистості

а) вкрай потрібне б) не потрібне в) потрібне частково. **5. Виберіть вірну відповідь;**

8. Виберіть вірну відповідь;

До чуттєвого пізнання належать психічні процеси;

а) відчуття; б) мислення б) сприймання г) уява;

9. Твердження, що здібності - це синтез індивідуально-типологічних властивостей особистості, яка є умовами успішного здійснення певної діяльності

а) вірне б) невірне;

10. Найефективнішою для навчального процесу є увага;

а) мимовільна б) довільна в) після довільна.

ВАРІАНТ № 4

1. Який вид уяви переважає у композитора, поета, художника;

а) творча б) відтворювальна в) наукова.

2. Яка з тверджень є істотним.

Проблемна ситуація - це;

а) ситуація, з якої немає виходу;

б) ситуація, в якій є проблеми, що спонукають до інтелектуальної діяльності;

3. Виберіть вірну відповідь;

Найбільш продуктивним є запам'ятовування;

а) механічне б) смислове або логічне.

4. Дальтонізм – це;

- а) короткозорість;
- б) невміння розрізняти кольори.

5. Визначте предмет психології як науки:

- а) наука про навчання та виховання студентів;
- б) про закономірності розвитку психіки;
- в) процеси соціалізації особистості;
- г) структура розвитку особистості.

6. Визначте необхідне поняття:

Реакція організму на подразнення, яка здійснюється за допомогою нервової системи- ...

- а) рефлекс;
- б) педагогічний процес;
- в) розвиток особистості;
- г) психічні процеси.

7. Доповніть необхідне поняття:

Спостереження, анкетування, тестування, експеримент – це ... психології як науки.

- а) засоби діяльності;
- б) види праці;
- в) структура організації;
- г) методи дослідження.

8. Доповніть необхідне поняття:

Галузь, яка вивчає методологічні питання психології, природу психологічних явищ, індивідуальні особливості психіки людини – це ... а) військова психологія;

- б) загальна психологія;
- в) космічна психологія;
- г) парапсихологія.

9. Визначте вірну відповідь:

Якою може бути згуртованість колективу?

- а) тільки позитивною; б) загальною та локальною;
- в) негативною; г) за спрямованістю - як позитивною, так і негативною.

10. Доповніть вірне поняття:

Суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя – це ...

- а) рефлекс; б) конфлікт; в) контролюючий захід; г) навчальний експеримент.

ВАРІАНТ № 5

1. Визначте вірну відповідь:

Кому належить ідея створення перших експериментальних ,психологічних лабораторій у Лейпцигу?

а)Я.Коменському; б) В.Вундт; в) Г.Костюку; г)І Воронцову.

2. Визначте вірне поняття:

Система домінуючих цілей і мотивів діяльності особистості,які визначають її самоцінність і суспільну значущість – це

а) професійна самосвідомість; б) спрямованість особистості;
в) професійна усталеність; г) емоційна витриманість.

3. Доповніть вірне поняття:

Своєрідний самоаналіз своїх дій і вчинків, розуміння себе і усвідомлення особистістю того, як вона сприймається і оцінюється іншими людьми – це

а) соціалізація; б) емпатія; в) рефлексія; г) конформізм.

4. Яке поняття може бути зайве:

Типи конфлікту:

а) внутрішньособистісний конфлікт; б)міжособистісний конфлікт;
в)міжгруповий конфлікт; г) наявність вольових якостей.

5. Визначте предмет психології як науки:

а) наука про навчання та виховання студентів;
б) про закономірності розвитку психіки;
в) процеси соціалізації особистості;
г) структура розвитку особистості.

6. Визначте необхідне поняття:

Реакція організму на подразнення,яка здійснюється за допомогою нервової системи-

а) рефлекс;
б) педагогічний процес;
в) розвиток особистості;
г) психічні процеси.

7. Доповніть необхідне поняття:

Спостереження, анкетування, тестування, експеримент – це ... психології як науки.

а) засоби діяльності;
б) види праці;
в) структура організації;
г) методи дослідження.

8. Доповніть необхідне поняття:

Галузь,яка вивчає методологічні питання психології,природу психологічних явищ, індивідуальні особливості психіки людини – це ... а)військова психологія;

б) загальна психологія;
в)космічна психологія;
г) парапсихологія.

9. Визначте вірну відповідь:

Якою може бути згуртованість колективу?

- а) тільки позитивною; б) загальною та локальною;
- в) негативною; г) за спрямованістю - як позитивною, так і негативною.

10. Доповніть вірне поняття:

Суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя – це

- а) рефлекс; б) конфлікт; в) контролюючий захід; г) навчальний експеримент.

Варіант № 6

1. Доповніть визначення:

В перекладі з давньогрецької «Психологія» - це наука про...

- а) душу; б) свідомість; в) поведінку; г) психіку;

2. Доповніть визначення:

Галузь психології, яка вивчає формування та розвиток психіки на різних етапах життя людини – це:

- а) психологія праці; б) соціальна психологія; в) вікова психологія; г) юридична психологія;

3. Виберіть вірну відповідь:

Вкажіть варіант, в якому перераховані лише невербальні засоби спілкування:

- а) жести, міміка; б) повторення; в) логічність викладення матеріалу;
- г) організація часу спілкування;

4. Виберіть вірну відповідь:

Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є:

- а) навчальна діяльність; б) гра; в) спілкування з ровесником; г) зображувальна діяльність;

5. Встановити пропущені слова або закінчити речення:

....- емоція, що виникає в результаті усвідомлення людиною реальної або мнимої невідповідності його вчинків:

Під час екзаменаційної сесії студентам читаються лекції та проводяться семінарські заняття у формі усного опитування а також студенти виконують аудиторну контрольну роботу по філософії та психології..

Усне опитування студентів під час семінарських занять має метою перевірки рівня знань з навчальної дисципліни та готовності студентів до

виконання аудиторної контрольної роботи по навчальній дисципліні "Філософія, Психологія".

Ці заходи контролю у сукупності оцінюються у **100 балів**, з яких **50 балів** студент може отримати за рахунок усного опитування (по 5 балів за кожну з 4 можливих відповідей) і **50 балів** за рахунок виконання спільної аудиторної контрольної роботи (АКР).

Методичні поради студентам заочної форми навчання по підготовці до семінарських занять, які проводяться під час заліково-екзаменаційної сесії.

Семінарське заняття №1

Тема: Філософія як універсальний тип знань та її основні етапи історичного розвитку. Проблеми людини, свідомості в філософії та сучасному природознавстві. Філософська думка в Україні. Вступ до психології. Особистість та соціальні групи.

Мета та завдання студентам, вміти розрізняти світоглядні та інші види знання, оцінювати світоглядну цінність філософських ідей на різних етапах розвитку, пояснювати історичні особливості проявів українських філософських пошуків в залежності від суспільно-історичного та культурно освітнього процесу розвитку людства.

Основні поняття та категорії: Світогляд, світовідношення, світорозуміння, функція, абсолютна ідея, метафізика, деїзм, дуалізм, конфуціанство, натурфілософія, субстанція, схоластика, теоцентризм.

Навчальні питання:

7. Основні проблеми які вивчає філософія. Суть основного питання філософії. Предмет і методи дослідження психології.
8. Історичні філософські системи світу. "Наука про душу" в Античній філософії.
9. Сучасна зарубіжна філософія: особливості та основні напрямки її розвитку.
10. Проблеми людини, свідомості в філософії. Склад і структура особистості. Основні різновиди діяльності. Мислення як вища форма пізнання реального світу.
11. Мова і мовлення як засіб спілкування.
12. Еволюційний шлях філософської думки в Україні.

Проблемно-пошукові питання:

8. Які джерела та особливості філософського знання ?
9. У чому полягає сутність наукової картини світу?
10. Що є основою визначення історичних етапів розвитку філософії?
11. Обґрунтуйте принципову різницю між ідеалізмом та матеріалізмом?
12. Аристотель писав: "Перша філософія має своїм предметом пізнання причини справжнього, оскільки воно справжнє." У чому, згідно з Аристотелем, полягає відмінність філософії від інших наук?
13. З яких причин однією з головних проблем філософії ХХ ст. стала проблема відчуженої від суспільства людини?
14. Чи є екзистенціальна філософія гуманістичною ?

Тестові завдання з перевірки засвоєння матеріалу семінарського заняття:

6. Які етапи розвитку філософії та її напрямків знайшли своє відображення у таких судженнях:
а) філософія - це епоха, схоплена в думці (Г.Гегель); б) предметом філософії є логічний аналіз мови науки (Л. Вітгенштейн); в) головне питання філософії - це питання про життя, чи варте воно того, щоб бути прожитим (А.Камю).
7. Назвіть філософські напрямки, що відповідають таким судженням:
а) філософія - це вчення про світ у цілому; б) філософія - вчення про те, як жити; в) філософія - це максимальне узагальнене знання.
8. Система поглядів на світ та на місце людини в ньому, на відношення людини до світу й до самого себе це:
а) міфологія; б) релігія; в) світогляд; г) філософія; д) соціологія.
9. Якими напрямками представлена сучасна соціальна філософія:
а) релігійно-філософське; б) томізм; в) неофрейдизм; г) утопізм; д) технократизм.
10. Філософія затвердження пріоритету особи та її ціннісних орієнтирів це:
а) прагматизм; б) неотомізм; в) персоналізм; г) сцієнтизм; д) позитивізм.

Література обов'язкова:

12. Філософія . Курс лекцій: Навчальний посібник.-К. 1995.-576с.
13. Філософія. Підручник / За загальною ред. Горлача М.І., Кременя В.Г., Рибачка В.К., - Харків: Консум, 2000, с 3-154.
14. Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. К., 2000, 554с.
15. Філософія: Навчальний посібник /Л.В.Губернський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та інш. - К., 2001, 457с.
16. Подольська Є.А. Кредитно-модульний курс з філософії, Київ-2006.

Додаткова:

23. Аристотель. Метафізика // Соч.: В 4-х т.-М.,1976.Т.1. с.63-94.
24. Арцыжевский Р.А. Мировоззрение: сущность, специфика, развитие,-Львов.-1986.-497 с.
25. Богомоллов А.С. Античная философия,- М.,1985, с. 3-335.
26. Гулыга А.В. Немецкая класическая философия - М., 1986.-с.5-343.
27. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии.-М., 1979,-с.6-248.
28. Зарубіжна філософія ХХ століття.- К., 1993, 2с.
29. Заіченко Г. Доля філософії та культури наприкінці ХХ ст. – Філософ. та соціол. думка.- 1994, № 12, с.89-98.
30. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К., 1996, 288 с.
31. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х томах К, 1993.
32. Українка Леся. Твори у 2-х томах К., 1986,т.1, с. 16-115; т.2, с.42-228.
33. Філософський словник. – 2-ге вид. / За ред. В.І. Шинкарука. – К., 1988.

Семінарське заняття № 2

Тема: Проблеми онтології, діалектики та гносеології в філософії.

Філософія суспільства та його духовне життя.

Наука як предмет філософського аналізу.

Психічні процеси та психологічні властивості особистості.

Мета та завдання студентам вміти: використовувати у конкретних випадках основні ознаки наукового та філософського визнання реального, того що існує, аналізувати переваги та недоліки конкретно-наукового та філософського тлумачення буття, використовувати вихідні складові теорії діалектики: принципи, закони, категорії, пояснювати процесуальний характер пізнання в його основних формах і рівнях а також проблеми суспільства, його духовного життя, проблеми науки та її роль у сучасному світі. Виділяти спільне та відмінне у природних та соціальних процесах; аналізувати реальні процеси суспільного життя; співвідносити поняття особистості із іншими поняттями, що характеризують людину, застосувати основні виміри людської особистості для пояснень певних ситуацій життя, пояснювати проблеми національного відродження та культури сучасної України.

Основні поняття та категорії: діалектика, абсолютна істина, гносеологія, дедукція, догматизм, інтуїція, категорія, кількість, можливість, наслідок, одиничне, причина, протилежність, практика, буття, софістика, суспільство, наука, громадянське суспільство, історичний процес, людство, соціальна спільнота, природа, суспільно-економічна формація, цивілізація,

форми суспільної свідомості, аксіологія, індивід, менталітет, особистість, свобода, соціальна роль.

Навчальні питання:

7. Філософський зміст проблеми буття і матерії.
8. Основні закони діалектики та їх характеристика.
9. Пізнання як вид духовної діяльності і феномен культури. Мотивація та пізнавальні процеси.
4. Філософський аналіз суспільства. Суспільство і природа.
5. Основні концепції соціальної філософії. Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння історії. Вербальне і невербальне спілкування.
6. Сутність духовного життя суспільства. Мислення і мовлення. Темперамент та його роль в діяльності людини.
7. Наука як предмет філософського аналізу.

Проблемно-пошукові питання:

7. Що вивчає гносеологія і як формується її основне питання?
8. У чому полягають універсальні зв'язки буття та категорії діалектики?
9. Як ви розумієте твердження Гегеля про те, що діалектика є осягнення протиріч у їх єдність?
10. Розкрийте філософське поняття закону. Наведіть приклади різних видів законів.
11. Чим обумовлена вимога конкретності істини і в чому полягає її суть?
12. У чому полягає діалектичний взаємозв'язок логіки та інтуїції, пояснення та розуміння в процесі пізнання ?
7. Назвіть основні сфери суспільного життя, охарактеризуйте їх, покажіть взаємозв'язок то взаємообумовленість.
8. У чому полягає специфіка законів розвитку суспільства порівняно з законами розвитку природи ?
9. Якими чинниками обумовлюється специфіка національних відносин?
10. Чому проблема сенсу життя є однією з “вічних у філософії”?

Тестові завдання з перевірки засвоєння матеріалу семінарського заняття:

7. Виділити основні форми буття:
а) буття речей і процесів; б) буття духовного; в) буття людини; г) буття соціального; д) буття природного; е) буття в собі.
8. Які з визначень матерії є філософськими:

- а) матерія - це все те, що має масу та енергію; б) матерія - це все те, що складається з атомів; в) матерія - це речовина, вакуум; г) матерія - це категорія для позначення об'єктивної реальності.
9. Вчення в гносеології, що визначає єдиним джерелом пізнання відчуття
а) емпіризм; б) сенсуалізм; в) марксизм; г) реалізм; д) номіналізм.
10. Що таке гносеологія:
а) вчення про пізнання; б) вчення про буття; в) історія пізнання; г) вчення про інтелект; д) спосіб сприяння дійсності.
11. Провідна філософська характеристика наявного існування, про яке можна тільки сказати, що воно – це: а) душа; б) буття; в) ідея; г) матерія; д) космос.
12. Виберіть серед наведених суджень правильне:
а) практика – це чуття сприяння світу; б) практика – логічне обґрунтування думок; в) практика – лише виробнича діяльність; г) практика – діяльність людини, спрямована на перетворення природи і суспільства; д) практика – власний досвід людини.
7. Яке з цих понять не відноситься до суспільно-економічної формації:
а) рабовласництво; б) капіталізм; в) утопізм; г) феодалізм; д) соціалізм.
8. Яка з цих екологічних проблем є світовою:
а) знищення лісів; б) глобальне потепління; в) Чорнобильська катастрофа; г) руйнування озонового шару Землі; д) зростання населення.
9. Соціально-філософське знання перш за все спрямоване на:
а) національні інтереси; б) класові інтереси; в) інтереси, щастя і добробут людини; г) інтереси всього суспільства; д) проблеми соціальних груп.
10. Хто автор матеріалістичного розуміння історії:
а) Г. Гегель; б) К. Маркс; в) Ж.Ж. Руссо; г) М. Вебер; д) Платон.
11. Що є основними ознаками людини, як суб'єкта соціальної дії:
а) свідомість; б) діяльність; в) творчість; г) вміння прогнозувати можливі наслідки; д) свобода.

Література обов'язкова:

7. Філософія. Підручник. За загальною ред. Горлача М.І., Кременя В.Г., Рибачка В.К.- Харків: 2000, 672 с.
8. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник.-К., 2000. 544 с.
9. Філософія: Навчальний посібник. За ред. І.Ф. Надольного,- К., 2001.457 с.
10. Філософський словник, 2-ге вид. За ред. В.І. Шинкарука.- К., 1988.
11. Спиркин А.Г. Основы философии,- М., 1988, гл.4 § 8-10, гл.5, § 1, 2, 5.
12. Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник, за ред. І.В. Бичка /.-К., Либідь, 1993, с. 288-317

Література додаткова:

7. Кутирев В.Т. Людина і світ: три парадигми взаємодії. Філософ. і соціолог. думка.-1991. №7.
8. Дельгадо Х. Мозг и сознание, - М. ,1991.-с.33-42.
9. Лой А.М. Проблема свідомості: історичність досвіду. Філософ. і соціолог. думка,- 1992.- № 7.
10. Проблема сознания в современной западной философии.- М.,1989.
11. Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика.-М. ,1991.
12. Лекторский В.А. Объект, субъект, познания,- М., 1980.
13. Ярошовець В.І. Людина в системі пізнання К.,1996.

Аудиторна контрольна робота складається з 20 тестових запитань, які презентують блоки змістовних модулів "Філософія" та "Психологія" (наприклад: 10 питань з "Філософії" і 10 питань з "Психології". Кожне питання аудиторної контрольної роботи має по чотири варіанти відповідей, із яких необхідно вибрати лише одну правильну. Правильна відповідь оцінюється у 5 балів, тобто загалом: $20 * 5 = 100$ балів.

Підготовка до написання аудиторної контрольної роботи здійснюється студентами через самостійне розв'язання ними приблизного переліку тестових завдань, наданих до кожної з тем семінарських занять.

Аби завдання поточного контролю сесійного періоду були зараховані, студент має отримати за їх виконання не менш ніж 60 балів (тобто 60% максимально можливої оцінки).

Підсумковий контроль

Формою підсумкового семестрового контролю з початкової дисципліни «Філософія, Психологія» є **письмовий іспит**. Екзаменаційні білети охоплюють зміст 2-х блоків змістовних модулів "Філософія" та "Психологія". Відповіді на питання екзаменаційного білета оцінюються у відповідності з інструкцією «Про порядок проведення та критерії оцінювання відповідей студентів під час письмових іспитів».

Під час іспиту перевіряється засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (знань, вмінь та навичок, що зазначені у блоках змістовних модулів "Філософія" та "Психологія". Оцінка успішності виконання студентом цього заходу здійснюється у формі кількісної оцінки (бал успішності) та максимально складає **100 %**.

Екзаменаційні білети з дисципліни «Філософія, Психологія» являють собою тестові завдання закритого типу, які потребують від студента вибору правильних відповідей з чотирьох запропонованих у запитанні. Тестові питання кожного екзаменаційного білету формуються по всьому переліку

сформованих у навчальній дисципліні знань (в першу чергу базової компоненти), а їх загальна кількість складає 20 завдань. Екзаменаційні білети складені так, що Вони охоплюють зміст блоків змістовних модулів "Філософія" та "Психологія". Наприклад: 10 питань з "Філософії" і 10 питань з "Психології". Повна правильна відповідь на 1 тестове завдання оцінюється у **5 балів**. Оцінка успішності виконання студентом цього заходу здійснюється у формі кількісної оцінки (бал успішності) та максимально складає **100 балів**. Перехід від кількісної оцінки до якісної оцінки здійснюється за 4-х бальною системою відповідно до наступної шкали - **за правильну відповідь: на 18-20 тестів (90-100%) – «відмінно»; на 15-17 тестів (74-89%) – «добре»; на 12-14 тестів (60-73%) – «задовільно»; на менш ніж 12 тестів (<60%) – «незадовільно».**

Накопичена підсумкова оцінка загалом розраховується за такою формулою

$$ПО = 0,5ОПК + 0,25ОЗЕ + 0,25ОМ \text{ де:}$$

ОПК – кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) за іспит;

ОЗЕ – кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) за усне опитування та аудиторну контрольну роботу;

ОМ – кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) за міжсесійну контрольну роботу

Для всіх форм навчання діє шкала переходу від оцінок за національною системою до системи ЄКТАС :

Шкала відповідності оцінок за національною системою та системою ЄКТАС

За шкалою ECTS	За національною системою		Бал успішності
	для іспиту	критерії	
A	5 (відмінно)	Відмінно – блискуча робота з незначними помилками	90–100
B	4 (добре)	Дуже добре – вище середнього стандарту, але з деякими поширеними помилками	82–89,9
C	4 (добре)	Добре – загалом добра робота, але з помітними помилками	74–81,9
D	3 (задовільно)	Задовільно - пристойно, але із значними помилками	64–73,9
E	3 (задовільно)	Достатньо – задовольняє мінімальним вимогам	60–63,9

FX	2 (незадовільно)	Не прийнято – з можливістю перескладання	35–59,9
F	2 (незадовільно)	Не прийнято з обов'язковим повторним курсом	1–34,9

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ "ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ"

I. Філософія як універсальний тип знань. Основні етапи розвитку Світової філософії. Сучасна світова філософія та Філософська думка в Україні.

1. Філософія як особлива форма суспільної свідомості. 2. Світоглядна і методологічна функції філософії.
3. Філософія, її предмет і роль у суспільстві.
4. Головні питання філософії і дві його сторони.
5. Основні етапи розвитку матеріалізму. Співвідношення філософії і науки.
6. Місце філософії в духовній культурі суспільства.
7. Історичні етапи розвитку світової та вітчизняної філософії.
8. Антична філософія її основні напрямки та проблеми.
9. Філософія доби Середньовіччя та її проблеми.
10. Специфіка філософії доби Відродження,
11. Емпіризм і раціоналізм у філософії Нового часу,
12. Особливість французького матеріалізму XVIII віку.
13. Основні напрямки та проблеми німецької класичної філософії.
14. Історичні долі марксистської філософії.
15. Сучасна філософська думка в Україні.
16. Сцієнтистська філософія XX століття,
17. Ірраціоналізм у філософії XX століття.
18. Сучасна релігійна філософія.
19. Суспільно-філософські теорії XX століття.

II. Проблеми онтології та гносеології в філософії. Основні проблеми соціальної філософії.

1. Категорія буття і його основні види.
2. Категорія матерії і її еволюція в історії і науці.
3. Рух і матерія. Основні форми руху матерії і їх взаємозв'язок.
4. Простір і час як форми існування матерії.
5. Проблеми розвитку в філософії. Основні концепції розвитку.
6. Поняття "розвиток", "рух", "прогрес".
7. Поняття закону. Закони природи і закони суспільства.
8. Категорії кількості, якості, міри, властивості.
9. Стрибок як загальна форма переходу від однієї якості до іншої. Діалектика еволюції і революції у розвитку суспільств
10. Категорії різниці, протилежності, єдності протилежностей, "боротьби" протилежностей.
11. Протиріччя як джерело розвитку. Види протиріч.
12. Закон заперечення заперечення і його методологічне значення.
13. Діалектика одиничного і загального. Номіналізм і реалізм.
14. Причинний зв'язок явищ. Детермінізм і індетермінізм. Методологічне значення методу причинності для науки і практики.
15. Діалектика необхідності і випадковості. її проявлення в природі і суспільстві.
16. Зміст і форма як категорії діалектики.
17. Категорії системи і структури. Системний метод і його специфіка.
18. Проблема свідомості в філософії і сучасному природознавстві. Матеріалізм і ідеалізм про природу і суттєвість свідомості.
19. Суспільно-історична природа свідомості. Свідомість і творчість.
20. Проблема моделювання мислення. Свідомість і кібернетика
22. Суспільна свідомість, її структури і форми.
23. Проблема пізнання світу і його законів. Агностицизм і його різновиди.
24. Пізнання як відображення. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
25. Почуттєве пізнання і його форми: відчуття, сприймання, уявлення.
26. Логічне пізнання і його форми: поняття, судження,
27. Проблема істини у філософії і її рішення різними філософськими напрямками.
28. Діалектика відносної і абсолютної істини. Критика , релятивізму і догматизму.
29. Практика, її основні види і роль у пізнанні.
30. Практика як критерій істини і специфіка її проявлення у природознавстві.
31. Позанаукові форми пізнання: повсякденне, релігійне, художнє.

32. Основні форми наукового пізнання: факт, проблема гіпотеза, теорія.
33. Методи емпіричного рівня пізнання: спостереження, вимір, експеримент. Теоретичний рівень пізнання і його методи (абстрагування, ідеалізація, формалізація).
34. Індукція, дедукція, аналогія, моделювання як методи загальнонаукового пізнання.
35. Соціальна філософія, її предмет і специфіка.
36. Матеріалістичне і ідеалістичне розуміння історії. Суспільне буття і суспільна свідомість,
37. Об'єктивні умови і суб'єктивний фактор в історії. Історична закономірність і свідомо діяльність людини. Волонтаризм і фаталі
38. Проблема ролі особистості в історії і її вирішення різними філософськими напрямками.
39. Роль природного середовища у житті суспільства. Географічний детермінізм.
40. Сучасна екологічна криза, її причини і шляхи вирішення.
41. Демографічні проблеми людства і шляхи їх вирішення.
42. Суспільство як система, Проблема типології суспільства і її вирішення різними філософськими напрямками.
43. Суспільний прогрес, його типи і критерії. Суперечність суспільного прогресу в сучасних умовах.
44. Філософія і глобальні проблеми людства.
45. Специфіка моральної свідомості і її роль у формуванні культури суспільства.
46. Естетична свідомість. Мистецтво, його специфіка і роль суспільстві,
47. Наука як форма суспільної свідомості і як рушійна сила суспільства.
48. Сучасна науково-технічна революція її суттєвість і соціальні наслідки.

**Методичні вказівки
до самостійної роботи, підготовки до семінарських занять
з навчальної дисципліни "Філософія, Психологія"
, студентам денної та заочної форми навчання за дисциплінами
"Менеджмент", "Публічне управління та адміністрування"**

Укладач: кандидат філософських наук, доцент Олійник А.М.

Підп. до друку Формат Папір друк.
Умовн. друк. арк.. Тираж Зам №

Одеський державний екологічний університет
65016, м. Одеса, вул.. Львівська, 15

Надруковано з готового оригінал-макета